

ئىسلام

سىياسەت

دوو چەمک و يەک هەلۆپست

پهيامی دوکمرانی

د.عومەر عەلی

٢٠١٨

زنجیره‌ی

١٥

ئىسلام و سىياسەت

دوو چەمك و يەك ھەلۆيىست

پەيامى ھوكمىرانى

د. ھومەر ھەلى

۲۰۱۸

ئیسلام و سیاست، پهيامی حوکرانی

عومەر عەلی

دیزاینی ناوهوهو بەرگ: توانا ئەحمەد

چاپخانه:

تیراژ:

نرخ:

ژماره ( ) ای سالی ( ) ای
لهبه‌ریوه‌به‌رایه‌تی گشتی کتبخانه گشتیه‌کانی پیدراوه

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

پیشہ کی:

الحمد لله الذي علم بالقلم ، علم الإنسان ما لم يعلم ، والصلاة والسلام على نبي الأمم ، سيدنا محمد الأجل الأكرم ، وعلى آله وصحبه ، ومن تبعهم بإحسان إلى اليوم الأعظم ، وبعد .

کاتیک دیراسه تی شه ریعہ تی ئیسلامی ده که ین کۆمه له شتانیك زۆر زهق و پروون ده بینریت که خو که پر کردن له ئاستیان نادادگه ریه کی پروون نیشان ده دات. له گه ل بئ ئاگای ئه و که سه ی که به شیوه یه ک ناوزه ندیان ده کات پیچه وانیه له وهی که له شهرع خویدا هاتوو! له وانیه بلین ئه ی باشه ئه و که سه بو ئه م کاره ده کات؟ وه لامه که ی زیاتره له یه ک هوکار... هوکاره کان زۆرن، به لام ده توانین کورتیان بکهینه وه له چهند دیریکدا وه یان بیان که ین به چهند کۆمه لیکه وه له وانه:

۱- نه شاره زای و تیینه گه شتن له ده قه شه رعیه کان.

۲- هه بوونی شاره زایه کی زۆر که م که نه گه شتوته ئه و راده ی ده رک به راستیه کان بکات.

۳-دەستى ناھەزىنى ئىسلام كە بەيى گۆيدانە حوكمە سەرەكەھە كان رەدى دەكاتەوہ.

۴-ھەبوونى دووروو لەنىو مسوئماناندا كە بەشپوھەكى ناديار زۆر جار كارەكان دەكات، وە ئەم خالەش ھەماھەنگىيەكى ھەيە لەگەل خالى پيشوودا.

۵-كارىگەرى ناھەزىنى ئىسلام لەسەر مسوئمانان ئەمەش لە ھەندىك كەسدا دەردەكەوئەت كە بەشپوھەكى وا كارىگەرى لەسەر دروست بووہ زۆر جار راستىيەكان نابىنىت.

وہ زۆرىكى تىرىش... بۆ ئەوہى زۆر رۆنەچىن لەگەل ئەم جۆرە بىرۆكانەدا وەيان ھۆكارانەدا پيشوئمان بە ھەلوئىستەيەكى واقەى ھەيە لەسەر خودى ئىسلام خۆى وە تىروانىنمان بۆ بنەما سەرەكەھە كان بەشپوھەكى قول ھەرچەند بە پرۆاى ئىمە ئەگەر مرۆفەكان بە ئىنسافەوہ تىروانىنىكى خىراش بكەن لەسەر ئىسلام زۆرىنەى راستىيەكانيان بۆ دەردەكەوئەت... بەلام كە لە ئەرزى واقىعدا دەبىنن بە پىچەوانەوہيە ئەمەش ئەوہ بەبىر دىنىتەوہ كە ديارە بەو چاوەوہ ئەو تىروانىنە نەكراوہ، وەيان كراوہ بەلام يەكىك لەو ھۆكارانە ھەيە كە لە پىنج خالدا كورتمان كەدەوہ.

بۆ وەلامدانەوہى ھەموو ئەو پرسىارانەى كە رۆژانە بەرگويئمان دەكەوئەت لە چەندەھا رىگەى جياوازەوہ وەك مىدياكان و سايتەكان و دەوروبەرمان پيشوئمان بە وورد بوونەوہيەك ھەيە لە خودى ئىسلام خۆى نەك سەيرى دەمى خەلك كەردن و بزائىن كى راست دەكات لەكاتىكدا خۆمان راست نەناسىن، چونكە ئەگەر خۆمان راستمان نەناسى ئەو كاتە زوو تىدەكەوبىن چونكە تىكەلەك دروست دەبىت لەكارەكاندا، بەلام ئەگەر راستمان ناسى ئەوكات پىوہرىكمان پىيە بۆ گەتوگۆكانى دەوروبەرمان ھەركە بىرۆكەيەك درا بە گويئماندا پيش ئەوہى بەدەين بەلام ملمانداو ئەشەھەدوى بۆ بكەين دەيدەين

په یامی حوکمرانی

له و پیوه ره، نه گهر دهرچوو له و تا قیکردنه وه نه وکات به بی دهمارگیری لپی وهرده گرن، نه گهر کابراش خوئی بوخوئی چاک نه بوو. وه گهر له پیوه ره که دهرنه چوو شایانی رهد کردنه وه یه نه گهر کابرایه کی چاکیش نه و فکری دابیت به بهر گویمان. چونکه مروقه کان شایه نی هه له ناکریت نیمه هه به سیمو روالهت بخه له تیین، چونکه نه گهر و ابوو ناگه یه مه به ست هه له سه ره تای ریگه دا وه بیان نیوهی ریگه دا په کمان ده که وی و هه موو ریسه که مان ده بیته وه به خوری. وه مروقی مسولمان نه گهر راست بکات له گه ل خوی خوئی و دینه که یدا ده بیت لی بپریت بوی نه که ته نه با به ووت به لکو به کرده وهش وه نه و لیبرانه چون دهرده که ویته له کومه له شتانی کدا یه کی که له وانه گه رانه به دوی راستیداو خو پرچه ک کرنه، له زانیاریه ناینیه کاند، وه گهر و امان نه کردوو پشتگویمان خست نه وکات ناراستیمان دهرده خات به رانه ری. نه لبت نه گهر عوزر نه بوو له م پشتگوئی خستنه چونکه بارودوخی مروقه کان جیاوازن وه خوی گهرهش داوی زیاتر له توانای خو منی نه کردوو وه که ده فرموی [لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا] ۱. زانیاری ناینی گرنکیه کی یه کجاری هه یه له زانی مروقه کاند بویه ده بینین له شه رعیشدا زور پیداگری کراوه له سه ر فیربوون و فیرکای وه قورئان خوئی بو خوئی شایه تحالی نه م راستیه یه، ناشکرایه یه که م نایهت که دابهزی به بخوینه دهستی پیکرد وه که ده فرموی [اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ] ۲ ههروه ها له فرموده شدا زور جار ته نکید له سه ر خویندن کراوه ته وه وه که ده فرموی [من یرد الله به خیرا یقهه فی الدین] ۳ باسه که مان له سه ر عیلم نی یه، ناشکرایه به لگه زور زورن، له سه ر نه وهی که نیسلام هانمان ده دات بو فیربوون و به دوا د اچونی راستیه کاند هه تا له کتیبه زور به نرخه که ی

۱ سوره تی البقره نایه تی ۲۸۶

۲ سوره تی العلق نایه تی ۱

۳ نیمامی بوخاری ریوا یه تی کردوو

ئىمامى بوخارىدا بەشىكى تېدايە بەناوى (العلم) زانىارى كە كۆمەلئىكى زۆر لە ئايەت و فەرموودەى تېدان لەسەر عىلم و زانىارى. لەبەر چى ئەم باسەمان هېناوہ ناو ئەم ووتانەوہ بۆ ئەوہى تەمبەلى نەكەين لە ئاستى فېربووندا چونكە گرفتى زۆرىنەى كېشەكان لە دوورىمان لە زانىارىيەوہ دەست پې دەكات. خۆ ئەگەر مسولمانەكان ھەموويان خۆيان پېداگريان بگردايە لەسەر فېربوون و بەدواچونى زانىارىيەكان رۆژەكە نەدەگەشتە ئەم ئاستەى ئىستاو ھەركەس بېت و بەناو دینەوہ گومان بۆ دین دروست بكات!

بۆ خۆ پر چەك كردنمان لەسەر ئەم پەيامە پاكە دەبېت بەردوام لە ھەول و برەوداندا بېين، بۆ زياتر زانىارى راست و دروست لەسەر قورئان، فەرموودەكان، ھەموو ئەو بېرگانەى تر كە لە ئەوہوہ سەرچاوە دەگرن وەك كۆرەوى زانايان، ھاوشىوہ (القياس) ھەرۋەھا عادەتى خەلى (العرف) وە لەم كۆتېبەدا بەكورتى بريتىيە لە باسېكى گشتى لەسەر قورئان و ناساندنى لەگەل فەرموودەدا، دواتر گەشتىك بەناو قورئانداو ئەو زانىارى و ھوكمانەى لە قورئاندا ھەيە چى يە؟ ئايا قورئان ھەرباسى پەيوەندى نېوان مروّف و خواى گەورە خۆى دەكات و تەنھا لە عىبادەتدا كۆبووہتەوہ يان باسى تر لە قورئاندا ھاتووہ؟ ئايا ئەگەر ئىسلام تەنھا پەيوەندى رۆحى نېوان خواى گەورەو بەندەكانىيەتى بۆ باسى وردەكارى پەيوەندى نېوان مروّفەكانىش ياساى بۆ دانراوہ لە قورئاندا؟ ئايا ئەو ھەموو بەسەرھات و باسى ھوكم لە قورئاندا ھۆكارى باسكردنى چى يە؟ ئايا ئەو سزانەى كە ياساى رېگرى بۆ دانراوہ كى ھەلدەستىت بەو رېگرىيە؟ ئايا گەر ئىسلام تەنھا پەيوەندى رۆحى نېوان خواى گەورەو مروّفەكانە ئەگەر مروّفەكان سەرپېچيان كرد كى بەرپرسە لە راست كردنەوہيان؟ ئايا ئەگەر كەسىك نەيوست ئەو پەيوەندىيە رۆحىيە ھەبېت و پەيوەندى رۆحى كەسانى تىش تىك بدات كى پىي بلى قوربان تۆ سنورى خۆتت بەزانووہ؟ ئايا ئەو ھەموو ياسايانەى

په یامی حوکمرانی

له قورئاندا باسکراوه حیکمه تی چی یه؟ ئایا گهر ئیسلام ههر باسی په یوه نندی رۆحیه بو قورئان به ته وای باسی ئه وه په یوه نندیه رۆحیه شی نه کردوو هه نندیکی وازلییناوه بو سونه ت تا پرونی بکاته وه؟ ئایا گهر پیغه مبه ر درودی خوای له سهر بیت بیزانیایه ئیسلام ههر په یوه نندی نیوان خوای گه وره و مروقه چ پیویست ده کرد ئاشکرای بکات و توشی ئه وه هموو چه رمه سه ریه بیته وه و ههر له ئه شکه وتی حه راء به رده وام نه بوو له سهر په یوه نندی خوئی و خوای گه وره؟ خو تا ئاشکرای نه کرد بوو به پیاوه راستگوو ئه مینه که ناسراو بوو! دواتر ئه گهر فاکتهدریکی گرنگ له پیشی نه بوايه کئی کاری به سه ریه وه هه بوو له ئه شکه وتی حه راء؟ باشه دوای ئه وه ش که پیغه مبه ر درودی خوای له سهر بیت که به تانی دا به سه ر خویداو بو ئایه تی تر دابه زی و داوای هه ستانی لیکرد؟ ئایا ئه وه هموو ئایه ته ی که به شیوه ی فه رمان دابه زیووه بو سه ر پیغه مبه ر فه رمانه کان بو کئی یه؟ ئایا ئه وه هموو فه رمانه ش چی تیدایه؟ ههر ده لئی عیباده ته کانت بکه و ته و او؟ ئایا عیباده ت خوئی چی یه؟ ئایا خراپه کاری نابیته هوئی هه لوه شان هوه ی عیباده تیش؟ ئه ی بو گله ی له و که سانه ده که ن که نوپژ ده که ن و کاری خراپیش ده که ن؟ ئایا نوپژ و عیباده ت بو ئه وه نی یه له خراپه بتگپریته وه؟ ئایا جوړه کانی خراپه ش باس نه کراوه له قورئانداو ریسای بو دانه نراوه که چوئن مروقه کانی لی دوور بخریته وه؟ ئایا ئه وه هموو وشه ی حوکمه له قورئاندا باسی چی ده کات؟

ده کړیت حوکم به بی حاکم؟

به قه باره ی کتیبیک پرسیار هه لده گریت ئه و یاسانه ی له قورئاندا چوارچیوه ی بو کیشراوه بو رپکخستنی په یوه نندی نیوان مروّف و خوای گه وره و مروّف و مروقه کان، به لام پیم سه ریه قورئانیک که پارېزراوه و به ئاسانی له گشت جیگه به ک ده ست ده که ویت و وه ک کتیبه کانی تر سه دان به رگی جیاوازی نی یه! به لکو ههر یه ک به رگه که چی که سانیک به ناوی رۆشنیروه ئاگیان له و

ناوهرۆکه نی یه و به ناوی خوینده وار یه وه نه خویندنه وه وه نه خوینده واری خویان
نیشان ده دهن له سهر شاشه کان!

۱۳۰۰ سال حوکم به قوئان کراوه له سهر زه ویداو تو ئاگات له و میژوهش نه بیته!
هه ربویه ئه و که سانه ی که ئیسلام بچوک ده که نه وه ته نه ها له عیباده تدا خویشیان
عیباده ته که ش ناکه ن! ئه وه ی که قه ناعه تیشیان پییه تی پیاده ی ناکه ن! به لام
نه خیر ئه مانه ئه گه ر قورئانیشیان نه خویند بیته وه وه شاره زاشی نه بن هه ر ئه وه
ده زانن که خویان راست ناکه ن! به لام وه ک چوئ هه ندیک که س ئیسلام بو
مه رامی خو ی به کار دینیت ئه وانیش دژایه تی کردنی ئیسلام بو خویان به کار
دینن! ئه و که سانه ی دژایه تی ئیسلام ده که ن خویان و ره وشتی خویان باش
ناسیوه وه ده زانن خوره وشتی خویان له گه ل ئیسلام یه کناگریته وه! له بری
ئه وه ی خویان راست بکه نه وه هه ول ده دهن ئیسلام لاریکه نه وه! به لام ئیسلام
ماده یه کی دونیایی نی یه به هیزی چه ند که سیك لاریگریته وه! ئامیرو هیزه کان
خویان ده پسین و هه ول و ئامیره کان به فیرو ده دهن و ئه سپانه و پلایس و
ئامیره کانیا ن پی ئاگات!

میژووی ئه و هه ولانه شاهیدن که هه م خویان و ئامیری زوریان به فیرو داوه له و
پیناوه داو ئیسلام هه ر به ریکی ماوه ته وه وه ئه وه ئه وانن خویان خه سار کردوه .
به شاره زا بوون له و بنه مایانه خو ی بوخوی وه لامیکیشه بو ئه وانه ی که ده لین
ئیسلام و سیاسه ت دوو شتی لیک جیاوازن مسولمان ده بیت که نارگیر بیت
و هه ریه که و بوخوی له مالی خو ی نوئزو عیباده تی خو ی بکات و قوروق لپی
دابنیشی! ئیتر هه رکه س دیت هه رچی ده کات له ژیر هه ر ناویکدا مافی خو یه تی
به لام تو هیج مافی ده ستیوه ردانت نی یه، ئه مه سیاسه ته بفه یه و نابیت توخنی
بکه ویت! وه هه ندیک زور لیزانه تر ده بلین ده لین: ئیسلام ئابنیکی پا که نابیت
تیکه لاوی سیاستی بکه یت چونکه سیاسه ت پیس و درۆیه؟! وه لامه که شی

په یامی حوکمرانی

ئەگەر بەسەرئىچەوه بدریت ناپاکی خۆيان دەرده خات چونکه ئەو سىياسەتەى که ئەوان پېرەوى دەکەن دياره درۆو پيسه هەرۆک خۆيان بەو شىۆه ناوى دەبەن. بەلام بىگومان سىياسەتى ئىسلامى سەرچاوه کانى له قورئان و فەرمووده کانى پىغەمبەرۆه هەل دەهینجريت جا لەبەر ئەوه بەهيج شىۆه يەک له گەل درۆو ناپاکیدا يە کناگرنه وه. چۆن دەکريت بەناوى دینه وه سىياسەت بکريت بەلام لەسەر درۆو ناپاکی. بىگومان نەشیاوه وه بەهيج شىۆه يەک نابیت جا گەر خۆمان بوخۆمان رۆشتينه ناو وورده کاربه وه ئەو راستيه مان بو دەرده که ویت وه ئومید دەکەين لەم کتیبەدا بتوانين هەندیک له و راستيانە بخهينه روو.

بە پشت بەستن بە تەنھا قورئان و فەرمووده گشت ئەو گومانانە پوچەل دەبیتە وه که بەناوى ئىسلامه وه وه بناولینانى خود بە رۆشنیرو شارەزا له بواری ئاینی و ئىسلامى سىاسى قسەى بەتال لەسەر ئىسلام بکريت. هەر بۆیە گەر بە خیرایش بەسەر قورئاندا برۆیت دیمەن و ناوەرۆکی ئایەتەکان خۆيان دەدوین! گەر هەرکەس گومانی هەبوو له قورئان و وا تىگە يەنرابوو که قورئان تەنھا پەيوەندى نیوان مرۆف و خواى گەورە يەو خواى گەورە کارى بەسەر حوکمرانیەتى سەر زهويه وه نى يە ئەوا پىويستە ئەمجاره له برى رۆمانیک با قورئان بخوینیتە وه؟ بۆکات بو رۆمانیک و بەسەر هاتىکی خەيالێ جىگەى بايەخ بیت و قورئان ئەو گرنگیەى نەبیت؟ يان ئەو تە ئەو کەسانە خۆيان دەيانە ویت له دونیای خەيالدا بژين يان ئەو تە پىويستە دەست بەدەنە ئەو قورئانەو بىر له ژيانى واقعی بکەنە وه

لیرەدا جىگەى خۆیەتى بچینه سەر ناساندنیکی قورئانى پیرۆز و هەندیک له ناوەرۆکە کەى بکۆلینە وه، که بەداخه وه له تىقیه کوردیه کانه وه بەرنامەى کتیب ناسیان هەيه وه هەر جارەو کتیبیک بە بینه ران دەناسینن بەلام ئەم کتیبە بە بەردهوامى دەشاردريتە وه بە پىچە وانە وه بە خەلکی دەناسیريت.

تېگەيشتن له قورئان

دهست پيډه كەين به چەند وتەيه كى بهرېز ماموستا صلاح الدين كه له كتيبه كەيدا به ناوى قورئانى پيرۆز چۆن بخوښينه وه نوسيوپه تى «هەر له يه كه م «بسم الله» قورئانه وه پيش چوارده سده تا ئەمرو دوو هيز شهريانه له سەر قورئان .. يه كيكيان ئەپيارېزى و به مەردوومى رائه گەيه نى .. ئەوى تريان ئەيشارپته وه و توره كهى سهوزو سوورى بو هەل ئەدورى و هەردەم به ناوى شتيكه وه له مەيدانى په يره وى دوورى ئەخاته وه. بيگومان هەر دوکيشيان ناحەقيان نى يه ..! چونكه ئەو تامه و له زه تهى قوتابيانى قورئان وهريان گرتووه له قورئان زور له وه گه وره تره له سهرو مال و خوښ و گيان و گەل و نيشتيمان .. ههروهها ئەو چه پۆكهى دووژمنانى قورئان بهريان كه وتوو له قورئان زور شايانى ئەوه يه له وه زياتر ههولى خوښاوى بو بدن بو دواخستنى مهرگى پر له شه رمه زاريان. به لام دزايه تى قورئان زور له شه ره قوچ له گەل به رده كانا بى جيگه تره .. چونكه قورئان فه رمايشتى خوايه و له گەل خوادا ئەميينى .. هه ركاتى ئەو ناحه زانه توانيان به رى ره وه وى مانگ و خوړو گزو گيا سهوز بوون و باران بارين و مردن و ژيان بگرن ئەوسا ئيزنيان بى، رى به ره وره وى ده ستورى ژياننامه ي خواش بگرن. قورئان ده فته رى نووسراوه ي ئەم بوونه وه ره و جيهانه يه و ته علماتى چوښتتى خه ليفايه تى خوايه له سه ر زه ويدا.. بويه تا زه مين بميينى و تاكه مروقيكى له سه ر بميينى ئەبى قورئانيشيان بو بميينى»^٤ زور به داخه وه ده ئيين زور جار ده بينين و ده بيستين ليره و له وى كه سانيك ده نوسن له سه ر قورئان، وه به شيوه يه كى وا نيشانى ده دن به پيچه وانەى ئەوه ي كه قورئانه كه خوڻى باسى ده كات. شته كان لنگه و قوچ ده كه نه وه، ئەمه ش كاريكى تازه

پهيامی حوکمرانی

نيه كه لهوبارهوه دهكریت ئهگه ر بیتو سهیریکي میژووی ئیسلامی بکهین هه ره لهسهرهتای ههلههاتنی ئه م پرووناکیهوه کومه لیک دژایه تیان کردووه و هه موو هه ولئیکیان خستوته گه ر بۆ له ناو بردن و ناشرین کردنی له لای ته واوی خه لکی و به تايهت مسولمانان و گومان دروست کردن له دلایندا به رانه بر قورئان. هه وله کانیشیان به زه ره ری خو یاندا شکاوه ته وه، چونکه نه یان توانیوه و تاتوانن به هه یچ شپوه به ک به ره به ست بن له به رده م ئه و پرووناکیه دا، هه تا ئه گه ر که سیش نه بیت پشتیوانی بکات... واقیعه که شایه تی ئه مه یه ده بینین هه ر هیرشیک ده کریته سه ر ئیسلام چ به نویسن فیلم وینه... هتد ده بینین چۆن له هه موو لایه که وه به ره په رچ ده درینه وه! خوای گه وه خوی ئه و به لینه ی داوه و هه ر قورئانه که خو شی شاهیدحالی ئه و راستیه یه (إنا نحن الذکر وإنا له لحفظون)° واته ئیمه قورئانمان دابه زاندووه و هه ر خو شمان ده شی پاریزین، ته نه ا ئه و ئایه ته به لگه یه کی زۆر زۆر به هیزه بۆ ره د دانه وه ی زۆر یك له ناحه زان و دژه قورئانان، له گه ل گۆرانی ئه و هه موو سه رده مه جیاوازانه وه که دوای دابه زاندی قورئان هاتوون، هه یچ کومه لیک نه یان توانیوه هه تا گۆرانکاریه کی بچوکیش له قورئاندا دروست بکه ن، له گه ل ئه و هه موو ناحه زانی ئیسلامه جوړاو جوړه دا هه ر له سه رده می پیغه مبه رمانه وه درودی خوای لی بیت هه تا ئیستا، هه ر ئه مه خو ی بۆ خو ی وه لامدانه وه یه کی زۆر گرنگه ئه گه ر بیتو توژیک به وردی بروانینه مه سه له که، له گه ل ئه وه شدا سوپاس بۆ خوا زانایان و خو شه ویستانی ئیسلام و قورئان لینه گه راون هه روا ناحه زانی ئیسلام تانه و ته شه ر له قورئان و ئیسلام بدن، له هه موو لایه که وه به هه موو شپوه یه ک به ره په رچ دراونه ته وه، ئه م به ره په رچ دانه وه ش نه یینه کی زۆر گه وه ری تیا ده بینین، ئه ویش ئه وه یه چ و له زانایان وه یان دوستانی قورئان ده کات که هه ستن به م کاره، خو ئه گه ر ناحه زان ده سه لاتیان

له پشته و بۆ كۆمەلەك مەرام و بەرزەوەندى ئەم كارە دەكەن!!! خۆ مسوڵمانان بە پېچەوانەو لە لايەن دەسەلاتدارانەو نازار دەدرين بە هەستانيان بەم كارە!! بەشيوەيەكى خراب وەسف دەكریت، لەگەڵ ئەوەدا نازاردان و بريندار كردنى هەست و نەستى ئەو هەموو مسوڵمانە بەئاسايى و نازادى وەسف دەكریت!!! بەراستى زۆر سەيرەو حوكمىكى زۆر نا عادىلانەيە، لەگەڵ ئەوەشدا زۆر لايەك لىي بىدەنگە!!؟ پيمان وايە ئەم راستيانە شاراو نىە هەموومان تارادەيەك ئاگامان لىيە لەبەرئەو وەزى لىيدىنين. ئەوەى كە جىگەى ئاماژە پىكردنە ئەوەيە كە شتىكى بەلگە نەويستە كە قورئان و ئىسلام پارىزراو لە لايەنى خواو، بەلام هۆى تانەو تەشەرو بەخراب باسكردنى كارىگەرى دەبىت لەسەر مسوڵمانان ئەگەر بىت و ئاگيان لە قورئان نەبىت، هەر بۆيە زۆر جەخت دەخەينە سەر ئەوەى كە گرنگە شارەزايان هەبىت لەسەر ئىسلام و قورئان بەتايبەتى، چونكە قورئان يەكەم سەرچاوو وە گرنگترين سەرچاوەيە، هۆى شارەزايان دەبىتە كليلى گومان و دودلى و هەموو ئەو شتانەى كە ناحەزانى ئىسلام دەيانەوئىت مسوڵمانانى توش بكەن، لىرەدا جىگەى خويەتى تۆزىك لەسەر قورئان بنوسين بە ئومىدى زياتر چونمان بەرەو قورئان و رەواندنەو و لابردنى هەر گومانىك ئەگەر دروست بوو بىت، هەرچەند ئەو شتانەى كە ناحەزانى ئىسلام دەيدەنە پال ئىسلام لەراستيا شىكى تازە نىە لە پىشتريشدا هەمان دژايەتى بوو، ئەمەى كە ئەمرۆ دەكرىت زۆرىكى هەر دووبارە كردنەوەى ئەوانى پىشوو!! تارادەيەك ئەمەش دلخۆشمان دەكات! بۆ؟ چونكە ئەوانەى پىشتر هيجيان پى نەكرا گومانمان لەو دە نىە ئەمانىش هەروا دەبن، سەرەتا مسوڵمانىتى كە سەرى هەلدا تەنھا لە يەك كەسەو دەستى پى كرد كە پىشەوامان بوو درودى خوى لى بى چونكە هىزىكى ئىلاهى لە پشتهو بوو گەيشتە مەرحەلەى دەولەت و وە تەشەنەى كرد بۆهەموو چوارەورى لەگەڵ ئەو هەموو دژايەتەشدا، بىگومان

په یامی حوکمرانی

ئەوانەى ئەمروۆش بەهههچ ناچى جگه له سهershۆر بوون و ئاخيرهت شهري نهى. هههچهند خوينهرانى بههريز قورئان زۆر له وه گه وه تره كه ئيمه بتوانين ههقى تهواوى خووى پى بدهين، بهلام ههتا ئه گه كه ميكيش بيت ئوميدمان وايه به ره و زياتر زياتر بروات و وه دلّه كانمان پى گهش بيته وه. ئەوهى كه مه به ستمانه له م نوسينه دا روونكر د نه وهى ئەو راستيانه يه كه له قورئاندا هه يه وهك وه لاميك بوئ ئەوانهى كه ئيسلام ته نه ا له په يوه ندى مرووف و خواى گه وه دا ته سك ده كه نه وه. نوسين له سه ر قورئان چهند لايه نيك ده گريته وه.

۱- چونىتى خویندنه وه و زانیاری ته جوید.

۲- زانیاری قورئان «علوم القرآن».

۳- ته فسیری قورئان و هوى دابه زاندى ئايه ته كان.

بو ههريه كيك له وانه چهنده ها كتيب هه يه زۆر به وردى باسى ده كات، به لام ئەوهى ئيمه ده مانه ويئ به كورتى تيشك بخهينه سه ري ته نه ا ئامازه كردن و ناساندى و تايبه تمه نديه كانيه تى به شيويه كى گشتى به ئوميدى دروست بونى خو شه ويستيمان بوى زياتر. بو ئەوهى سه ره تايه ك بيت بو چونه ناو زانیاریه كانى ترى به دريژى ان شاء الله.

قورئان

قورئان ناوی کتیبیکى عه‌ره‌بیه که دابه‌زینراوه‌ته خواره‌وه له لایه‌نی په‌روه‌ردگاری جیهانیانه‌وه و له ریگه‌ی جبره‌ئیله‌وه به وه‌حی بۆ پیشه‌وامان محمد درود و سه‌لامی خوای لى بیت، که ده‌ست پیده‌کات له سوره‌تی فاتحه‌وه وه کۆتایی پیدیت به‌سوره‌تی الناس^۶ لیره‌دا جیگه‌ی ئاماژه پیکردنه ووشه‌ی عه‌ره‌بی سه‌ره‌نجامی ئه‌و دژابه‌تیانه‌ی که کراوه، زۆر به‌داخه‌وه ده‌لین هه‌ندیک له کورده‌کانمان وایان لیهاتوووه هه‌ساسیه‌تیا به‌و ووشه بیت، وه‌کو ناحه‌زان ده‌لین قورئان به‌ عه‌ره‌بیه و بۆ عه‌ره‌ب هاتوووه، به‌لام ئه‌و قسانه هه‌مووی پرو پوچ و بى ناگاییه له قورئان وه قورئان هه‌ر خۆی ره‌دی ئه‌وانه‌ی تیدایه، قورئان هیدایه‌ت و په‌حمه‌ته بۆ ته‌واوی مروّفايه‌تی به‌ بى جیاوازی له نیوان هه‌یج تیره‌و هۆزیکا، ئه‌گه‌ر عه‌ره‌بیه به‌ هه‌ی خۆی بزانی و شانازی پیه‌و بکات ئه‌ویش هه‌ر هۆی نه‌شاره‌زاییه، چونکه قورئان بۆ خۆش به‌ختی هه‌موولایه‌که، ده‌بیت جیگای خۆشه‌ختی هه‌موو لایه‌کیشمان بیت، له میژووی ئیسلامه‌تیشدا ئه‌و راستیانه ده‌بینین بۆ نمونه ئه‌گه‌ر هه‌ر سه‌رنجیکى خیراش به‌سه‌رده‌می پیشه‌وامان درود و سه‌لامی خوای لى بیت بده‌ین، ده‌بینین چۆن هه‌موو ئه‌و هاوه‌له به‌پزانه‌ی په‌روه‌رده ده‌کردو ده‌یکردن به‌ برای یه‌کتر، له‌سه‌ر ئه‌و بنه‌ما په‌روه‌رده‌ی ده‌کردن. ئه‌گه‌ر ته‌نها ووشه‌یه‌کی بیستایه بۆنی ده‌مارگیری لیبه‌اتایه زۆر به‌ توندی توره‌ ده‌بوو له‌گه‌ل ئه‌وه‌دا که خۆی سه‌لامی خوای لى بیت زۆر زۆر هیمن بووه. به‌لام ئیسته له‌سه‌ده‌ی بیست و یه‌کدا زۆر به‌ئاشکرا ده‌مارگیری و عونصوریه‌ت له‌ناو خه‌لکانی به‌ناو پیشکه‌وتوووه ده‌بینین، ئه‌وه راستیه‌که لای هه‌مووان ئاشکرایه ئیره جیگه‌ی ئه‌و باسه‌ نیه ئه‌گینا به‌ به‌لگه‌وه

دهمان سه لماند ده کریت بکریته باسیکی سه ربه خو. به کیک له چاکه کانی خوای گه وره به سه رمانه وه ئه وه په که هه روا وازی لینه هیناوین، به لکو ئه م قورئانه ی بو ره وانه کردووین تا بپیته مایه ی رینمونیمان، ئه و قورئانه ی که فیطره تی پاک خو ی ده گه ریته وه لای^۷

ناوه کانی قورئانی پیروژ

قورئان خوای گه وره ناوی بردوووه به چه نده ها ناو به ناو بانگترین ناو ناوی «قورئانه» وه کو ده فه رمووی (ان هذا القرآن یهدی للتی هی اقوم) ^۸ واته «به راستی ئه م قورئانه هیدایه ت به خسه بو چاکترین ریگه و ریپازو به رنامه». هه روه ها «الکتاب» وه کو ده فه رمووی (لقد انزلنا الیکم کتبا فیه ذکرکم) ^{۱۰} واته «سویند به خوا بیگومان ئیمه کتیبیکمان ره وانه کردوووه بو تان که یاده وه ریه و سه ربه رزی ئیوه له شوینکه و تنیایه تی «الفرقان» وه ک ده فه رمووی (تبارک الذی نزل الفرقان علی عبده لیكون للعالمین نذیرا) ^{۱۱} واته «به رزو پیروژو پاک و بلنده ئه و زاته ی که قورئانی دابه زاندوووه تا بپیته جیا که ره وه ی راست و ناراست که له حوکمه کانیشدا ده رده که ویت، واته هه ر ناوی قورئان خو ی بو خو ی مانای سیاسه تیش هه ل ده گریت ئه ویش به جیاکاری کاره کان، بو سه ر به نده ی خو ی محمد (صلی الله علیه وسلم) تا بپیته هوشیار که ره وه و بیدار که ره وه ی دانیشتوانی جیهان له هه موو سه رده میکدا» وه «الذکر» وه ک ده فه رمووی (انا نحن الذکر وانا

۷ مناع القطان لا ۷

۸ سوره تی الاءسراء ۹

۹ مناع القطان لا ۲۰

۱۰ سوره تی الانبیاء ۱۰

۱۱ سوره تی الفرقان ۱

له لحفظون) ۱۲ واته ئيمه قورئانمان دابه زاندووه و هه ر خوښمان ده بياريزين. وه «التنزيل» وهك ده فهرموي (وانه لتنزيل رب العالمين) ۱۳ واته «بهراستي ئهم قورئانه له لايهن پهروه دگاري هه موو جيهاهه كانه وه په وانه كراوه». ئه وه چه ند ناويك بوون له ناوه كاني قورئاني پيروژ.

سيفه ته كاني قورئاني پيروژ

خوای گه وره قورئانی وه سف کردوو به چهندهها وه سف بو نمونه «النور» وه كو ده فهرموي (ياايها الناس قد جاءكم برهن من ربكم وانزلنا اليكم نورا مبينا) ۱۴ واته ئه ي خه لكينه بهراستي له لايهن پهروه دگارتانه وه به لگه و نيشانه ي ئاشكراتان بو هاتوو (كه محمد پيغه مبه ره صلى الله عليه وسلم) و نوورو رووناكيه كي ئاشكراشمان بو دابه زاندوون (كه قورئان) ه. وه ههروه ها «مبارك» وهك ده فهرموي (وهذا كتب انزلنه مبارك مصدق الذي بين يديه) ۱۵ واته «ئهم (قورئانه) كتبيكي پيروژه ، دامان به زاندوه، راستي كتبيبه كاني پيشوو ده سه لمينييت (به تاييه ت ته ورات وئينجيل، كه ئه وانيش له لايهن خواوه ره وانه كراون)». ههروه ها «مبين» وه كو ده فهرموي (جاءكم من الله نور وكتب مبين) ۱۶ واته «بهراستي له لايهن خواوه رووناكيه كي ئاشكراتان بو هاتوو (كه محمدي پيغه مبه رمانه صلى الله عليه وسلم) هاوري له گه ل كتبيكي روونكه ره وه دا (كه قورئانه)». وه «بشري» وهك ده فهرموي (مصدقا لما بين يديه وهدي وبشري

سوره تي الحجر ۹	۱۲
سوره تي الشعراء ۱۹۲	۱۳
سوره تي النساء ۱۷۴	۱۴
سوره تي الانعام ثايه تي ۹۲	۱۵
سوره تي المائدة ۱۵	۱۶

په یامی حوکمرانی

للمؤمنین) ۱۷ واته «کتیبه پیشوه کان به راست داده نیت و رینمووی (بو چاکه) ده کات و مژده به خشیشه به ئیمانداران». وه «عزیز» وهك ده فهرموی (ان الذین کفروا بالذکر لما جاءهم وانه لکتب عزیز) ۱۸ وه ته «به راستی ئه وانه ی که باوه ریان نه بووه به و قورئانه له کاتیکدا بویان هات، بیگومان ئه و قورئانه ش کتیبیکه زور به نرخ و ناوازه و سهرکه و تووه». وه «مجید» وهك ده فهرموی (بل هو قرآن مجید) ۱۹ واته «ئهو هی ئه وان دژایه تی ده که ن» ئه و قورئانه به رزو بئندو پایه داره یه». وه «بشیر و نذیر» وهك ده فهرموی (بشیرا و نذیرا) ۲۰ واته ئه م قورئانه مژده دهر و ترسینه ره ۲۱. گهر بیت و سهرنج بدهینه ئه و ناو سیفاتانه زیاتر گه وره ی و فهر و به ره که تی قورئانه که مان بو دهرده که ویت، قورئانیک ههر له ناوه که یه وه ئه وه هه موو مانا و چه مکانه ی تیدا بیت بو ژیان چون ده کریت له کایه گرنکه کانی ژیان جیا بکریته وه، قورئانیک به و هه موو پروژه به هیژانه وه چون ده کریت له کایه کانی ژیان دوور بخریته وه و له بریدا به دوای پروژه ی تر بگه رین!

تایبه تمه ندیه کانی قورئان

۱- قورئانی پیروژ و ته ی خوی گه وره یه، دابه زینراوه ته سهر پیشه و امان درودی خوی لی بیت له ریگه ی جبره ئیله وه وه کو له سهره وه ش ئاماژه مان پی کرد به لام له بهر ریز به ندی خاله کان به گرنگمان زانی لیره ش ئاماژه ی پی بکه ینه وه.
۲- دهر برین و مانای له لایه ن خواوه وه یه، به م شیوه یه بو به به فهرمووده کانی پیشه و امان درودی خوی لی بیت پیمان ناوتریت قورئان.

سوره تی البقرة ۹۷	۱۷
سوره تی فصلت ۴۱	۱۸
سوره تی البروج ۲۱	۱۹
سوره تی فصلت ۴	۲۰
مناع القطان: ۲۱-۲۲	۲۱

۳- هه مووی عه ره بیه وه کو خوای گه و ره خوئی ده فه رمووی (کتب فصلت ء ایته قراءانا عربیا لقوم یعلمون)^{۲۲} « کتیبیکه؛ نایهت و فه رمانه کانی بهش کراوه و جیا کراوه ته وه (ئیمان و کوفر، حه لآل و حه رام چاکه و خراپه.. هتد)، قورئانیکه به عه ره بیه کی ره وان بو که سانیک که ده یزانن و شاره زاییان هه یه (له زمانه وانای و زانسته کان). « هه روه ها ده فه رمووی (وهذا لسان عربی مبین)^{۲۳} واته « ئه م قورئانه به زمانی عه ره بی پاراو روون و ئاشکرا دارپژراوه « دپاره ئه و زمانه ش تایبه تمه ندی گرنگی خوئی هه یه هه ربویه خوای گه و ره زمانه که ی بو قورئان هه لبراردووه.

۴- به شیوه یه کی راست و دروست گه شتووه پیمان (قطعى الورد الینا) بی که م و کوری وهك خوئی هه ر چوئن له لایه ن خواوه هاتووه، خوای گه و ره ده فه رمووی (واوحی الی هذا القرآن لانذرکم به ومن بلغ)^{۲۴} واته « من ئه م قورئانه شم به وه حی و نیگا بو هاتووه تا ئیوه وه موو ئه وانیه ی پیمان گه یشتووه ناگادارو بیدار بکه م».

۵- پارپژراوه له هه موو بو زیاد کردن و که م کردنی وهك خوای گه و ره ده فه رمووی (إنا نحن نزلنا الذکر وإنا له لحفظون)^{۲۵} واته ئیمه دامان به زاندووه وه ر خوئشان ده ی پارپژین، هه ر له سه رده می پیشه وامان درودی خوای لی بیت ئه و هه وله دراوه عیلم و ته کنه لوژیا ی ئه مپروئش ده سه وسانه له و جوړه هه ولانه.

۶- خودی قورئان خوئی موعجزیه یه، ئه مه تایبه تمه ندی که قورئانه که هیچ وته یه که ناتوانیت هاوشان و هاوشیوه ی بیت، هیچ که سیک ناتوانیت نه سوره تیک وه یان زیاتر و که متر بهینئ وهك قورئان. وهك خوای گه و ره ده فه رمووی (قل لئن اجتمعت الائنس والجن علی ان یاتوا بمثل هذا القرآن لا یاتون بمثله ولو

۲۲ سوره تی فصلت ۳

۲۳ سوره تی النحل ۱۰۳

۲۴ سوره تی الانعام ۱۹

۲۵ سوره تی الحجر ۹

په یامی حوکمرانی

كان بعضهم لبعض ظهيرا)^{۲۶} واته «ئەى محمد صلى الله عليه وسلم پييان بلي: سويند به خوا ئە گەر هه موو ئاده ميزاد و په ريه كان كۆبينه وه و (هه ولى به رده وام بدن تا) قورئانيكى وه كو ئەمه دانين و بيهينه (مهيدان) ناتوانن كارى وا بكن و ناتوانن له وينه ي بهينن، ئە گەر چى هه موو لايه كيان ببنه پشتكيرو يارمه تيدهرى يه كترى». هيج كهس ناتوانيت هه تا وه كو له فزى قورئانيش بهينى وه كو خوى ده فهرمووى (الله نزل احسن الحديث كتبا متشبهها مثانى تقشعر منه جلود الذين يخشون ربهم ثم تلين جلودهم وقلوبهم الى ذكر لله)^{۲۷} واته «خوا جل جلاله جوانترين و پيرۆزترين فه رمايشتى ناردۆته خواره وه كه ئەم قورئانه يه ، (له خوانى دارشتندا) بابته كانى له يه كه ده چن ، هه نديك باسيشى به شيوازى جياواز تيدا دووباره بۆته وه ، جا كار كردى ئەم قورئانه ئە وه يه كه: نه زوو ده هينيت به گيان و پيستى ئەو كه سانه دا كه ترسى په روه دگاريان له دل و ده رووندا هه يه ، پاشان گيان و پيست و دليان نه رم ناماده و چالاك ده بيت بۆ يادى خواو خواپه رستى». هه روه ها كهس ناتوانيت حوكميك بهينى وه كو حوكمى قورئان وه كه ده فهرمووى (ومن احسن من الله حكما لقوم يوقنون)^{۲۸} واته «كى هه يه به قه ده ر خوا حوكمى جوان و چاك و به جى بيت، (به تايبهت) لاي ئەو كه سانه ي كه به وردى سهرنج ده دن و ويژدان و هه ستى زيندوويان هه يه» قورئانيك كه هه تا وشه ي حوكمى تيدا يه و به راسته و خو باسى ده كات چۆن ده كريت جيا بكرى ته وه له حوكمرانى؟!، كه سانيك كه ئيسلام به پرۆژه يه كى نيوان مرؤف و خواى گه وره وينا ده كهن جگه له نه خوينده واريان هيجى تر ده رناخت به دكتوراشى هه بيت به لام جاهيل و نه زانه به قورئان و ناوه رۆ كه كه ي.

سوره تى الاءسراء ۸۸	۲۶
سوره تى الزمر ۲۳	۲۷
سوره تى المائدة ۵۰	۲۸
عبدالله بن يوسف الجديع لا ۱۰۵-۱۰۸	۲۹

ئەو ھۆكمانەي كە لە قورئاندا ھەيە

ئەو ھۆكمانەي كە لە قورئانى پيروزدا ھاتووھ سى جۆرن.
يە كەم: ئەو ھۆكمانەي كە پەيوەنى بە عقيدەوھ ھەيە بيرو باوهر بۆ نمونە بيرو
باوهر بە خوا، فريشته كان، كتيبە ئاسمانيه كان، پيغەمبهران رۆژي دواي..ھتد
دووھم: ئەو ھۆكمانەي كە پەيوەندی بە رەوشت و رەفتارمانەوھ ھەيە.
سييەم: ئەو ھۆكمانەي كە پەيوەنديان بە كردهوھ ھەيە، ئەمەش دە كريت بە
دوو بەشەوھ.

بەشى يە كەم: پەرستنه كان (عيبادات) ئەو كردهوانەي كە پەيوەندی ھەيە بە
مرۆفە كان لە گەل خواي پەروردگار وەكو نوپژو رۆژو زەكات و ھەج و ئەو جۆرە
شتانە لە بواری پەرستشدا.

بەشى دووھم: پەيوەدنی مرۆفە كان لە گەل يە كتریدا بۆ نمونە وەكو پەيوەندی
ژن و ژنخوازی، جياپونەوھ، كرين و فروشتن، كوشتن، سنورە كان، سياسەتی
دینی و وە چەندەھای تر^{۳۰}. كە لە قورئاندا ھەموو قورئان خوینتيك چاوی پييان
دەكەويٹ، جا ئەو كەسانەي كە دەلین ئيسلام تەنھا پەيوەندی مرۆفە كانە
لە گەل خوادا ئەگەر بەو مانا بلین كە ھەمووی دەچيٹتە ئەو چوار چيۆھوھ ئەوھ
راستەو وايە چونكە ھەر كارئك دەكەين دەبيٹ وەكو پەرستش و عيبادەت
سەير بكریٹ، ئەگەر مەبەستيان ئەوھ بي كە تەنھا پەيوەندی مرۆفە كانە لە گەل
خوادا وەك دەلین بۆخۆت نوپژو رۆژو بگرەو تەواو، ئيسلام و سياسەت نابي!!،
ئەوھ شتيكە لە گەل ئاينی ئيسلام دا نەگونجاوھ قورئانە كە شاھیدی حالی ئەو
راستيەيە ئەگەر بيٹ و سەيري قورئان بكەين ئەو راستيەمان بۆ دەردەكەويٹ
ئەو ھەموو ئايەتەي كە باسی ھۆكم و دادگەري و بەرپۆھبردن دەكات دەبيٹ

---

۳۰ ھەمان سەرچاوە لا ۱۰۸-۱۰۰

په یامی حوکمرانی

سهرنجیان بۆ ئه و ئایه تانه چی بئی!! به لام زۆر ئاشکرایه ته نهها بۆ چه واشه کار به و ههر له بهر ئه وه یه که به لامانه وه گرنکه جهخت کردنه سهر زانیاری ده رباره ی قورئان.

گهر که سیك بۆ ته نهها جار یكیش قورئانی پیروژ بخوینیته وه و عه ره بیه کی چاك بزانیته با ته فسیره کانیش نه خوینیته وه ههر ده گات به و ئه نجامه ی که ئیسلام و سیاسهت دوو چه مکی هاوته ریبین، شتیک نی یه به ناوی جیا کردنه وه ی سیاسهت و جیکه ی نابیته وه له مه فاهیمه قورئانیه که دا، جگه له وانهش هه موو ئه و یاسا نه گۆرانه ی بهرچا و ده که ویت که به گۆرینیان هیچ سو دیک به مرو فایه تی ناگه یه نیت، کاتیک که باس له گۆرین ده کریت خو هه موو گۆرینیک پیشکه وتن بهرهم ناهینیت به لکو زۆر گۆرین حه یابردن و دوور که وتنه وه له سروشتی پاک و راستی خو ت ده گه یه نیت، په گه زیکی نیر که خو ی ده کات به ره گه زی می ته نهها حه یای خو ی ده بات و ئاسته نگ له سه ر ژبانی خو ی دروست ده کات! که رازی نابیت به و سروشته پا که ی خوای گه و ره ده بیت هه ولیکی زۆرو تیچوو یه کی زۆریش سه رف بکه یه تا بتوانیت خو ت بگۆریت و ئه نجامه که شی ئه وه یه که پیاو خو ی کرد به ژن چ ته یریکی لی ده رده چیت؟ هه یه خوای گه و ره وه ک تاقی کردنه وه یه ک مرو فقه کان به نوقسانی دروست ده کات که نه نه نیره نه مپیه وه ک پیی ده لین نیره موک، به لام ئه و نیرانه ی خو یان ده گۆرن به می به حساب نه نیره نه مپیه نه نیره موکه، به لکو ته نهها ته یریکه حه ق وایه له حه د یقه دا دایبنین بۆ مه زه ی گه شتیاران و په ندی لی وه رگرن.

گۆرینی یاسا نه گۆره کانی قورئان ههروهک ئه و نمونه وایه بۆ مرو فایه تی، به لام ئه وه ی که شه رع خو ی ریگه ی داوه بۆ گۆرانکاری هه موو ئه وانه پیشکه وتن بهرهم ده هی نیت.

تېگە يېشتن لە سونەت

زۆر جار زۆر شت كە باس دە كرىت وەيان دە خرىتە روو لە سەر شتىك ھەموو ئەو كە سانەى دە بېيستن وەيان دە يخویننەو ە بوچۆنىك وەيان تېگە يېشتنىكيان دە بېت بۆى، ئەو یش بە ھۆى ئەو زانىارىانەى كە يېشتر وەريان گرتوو، جا ئەو زانىارىە دە كرىت وە كو خۆى نەبوو بېت! بۆ نمونە لېرەدا باسە كە باسى سونەتە ئېمەش نمونە يەكتان لە سەر سونەت بۆ دە ھېننەو، تېگە يېشتن لە سونەت لای زۆرىك بە شتىكى ئېختيارى دەزانن، يانى بە كرنى شتىكى باشو بەنە كرنى ئاساييە. دە كرىت بلىين ئەو تېگە شتنە تەنھا بە شىك دە گرىتەو، ئەگىنا سونەت زۆر لایەنىكى كەى ھەيەو تېگە شتن لىي كاريكى ھەروا سادەو ساكار نيە. تېگە شتن لە سونەت چەند لایەنىك دە گرىتەو، زانىارى فەرموودە، چۆنىتى دە ھېنانى، ئېمە لېرەدا نە باس لە زانىارى فەرموودە (علوم الحدیث) دە كەين وە نە لە چۆنىتى دە ھېنانى (التخریج) دە كەين بەلكو بە شپوھە كى گشتى باس لە سونەت و، وە جوړە كانى دە كەين، لە كوئايدا بوّمان دەردە كەوئت كە سونەت چيیەو وە چەند جوړى ھەيە، وە لامى ئەو پرسيارەش كە دەلى سونەت كاريكى ئېختياریە بە كرنى وەيان بە پېچەوانەو ە گرفتىك نابى. ھيوادارين وامن لىبىت خوّمان بۆ خوّمان بەدوايدا برۆين بۆ زانىارى زياتر. ھەرچەند ھەشە ھەر بەتەواوى سونەت رەد دە كاتەو كە ئەمە زياتر لە ناو عەرەبە كاندا ھەيە كە بە ناوبانگن بە قورئانىە كان كە بە راي ئېمە دەبوو ناويان دژە قورئانىە كان بوايە، چونكە كەسىك قورئانى بىت نابىت دژى قورئان بىت بەلام وەك ھەر ھيزىكى ترى دژە دىنى و ھەلخەلە تىنەر لەناو دائىرەى ئىسلامدا ناويكى وايان بۆ خوّيان ھەلېژاردوو.

وەك ئاشكرايە لای ئەھلى عېلم ھەتا زۆرىنەى خەلكىش كە سونەت دووھم

سهرچاوهی شهریه ته قورئان یه که مه و وه دووه هم سونه ته (الحديث). پیش نه وهی بچینه ناو سونه ته وه به وردی پیمان باشه پیناسه یه کی کورتی سونهت بکه ین.

پیناسه ی سونهت له رووی زمانه وانیه وه:

واته ریگه ژیان ده لالهت ده کات له سهر شتی که راهات بیت له سهری وه که ده لاین (سونه تی فلانه کهس) ده کریت نه م سونه ته چاک بیت وه ههروه ها ده کریت خراب. وه سونهت ده کریت به شتی که بوتریت که راهات بیت له سهری بو نمونه (سونه تی فلانه کهس نه وه یه هه موو شه و هه ل ده ستیت بو شه و نویژ). یان (فلانه کهس هه موو به یانیه که قورئان ده خوینی) ههروه که خوی گه وره ده فه رمووی (سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا) ۳۱ ههروه ها سونه تی گه ردوون بو نمونه هه موو روژ خوړ له خوړه لات وه هه لدی و له خوړناو اوه ناو ده بیت ۳۲.

پیناسه ی سونهت له نیستیلا حد:

نه وه یه که له لایه ن پیغه مبه رمانه وه صلی الله علیه وسلم ده رچوو بیت جگه له قورئان جا ئیتر نه وهی که لپی ده رچوو ه چ به گوftar بیت وه یان به کرده وه بیت وه یان به بی دهنگ بوون بوو بیت لپی (التقریر). بو نه وهی زیاتر روون بیت سونه تی گوftar نه وه یه پیغه مبه رمان صلی الله علیه وسلم فه رمانی

۳۱ الاحزاب ۶۲

۳۲ (عبدالله بن یوسف الجدیع لا ۱۱۹)

به کرده و به ك دابیت^{۳۳}.

بۆ نمونه فەرموودهی نیهت هینان وهك له م فەرمووده دا به م شیوه هاتوووه:
{إنما الأعمال بالنیات وإنما لكل امرئ ما نوى فمن كانت هجرته إلى دنیا
یصیبها أو إلى امرأة ینکحها فهجرته إلى ما هاجر إليه}^{۳۴} ههروهها فەرموودهی
نوێژ کردن (صلو کما رئیتومونی اصلی) ههروهها فەرموودهی بیدهنگ بوون بۆ
نمونه کاریک کراوه له لای پیغه مبهردا صلی الله علیه وسلم کراوه وه یان بۆیان
گیراوه ته وه ئه ویش بیدهنگ بووه لئی، چونکه شتیکی نه گونجاوه پیغه مبه
صلی الله علیه وسلم بیدهنگ بیت له سه ر کاریکی ناروا. ئیسته زیاتر ئه م سی
به شه روون ده که ینه وه له ژیر ناوی جوړه کانی سونه تدا.

جوړه کانی سونه ت

سی جوړ سونه تمان هه یه وهك له سه ره وهش ئاماژه یه کمان پیکرد وه به م
شیوه یه:

۱- سونه تی ووته (قول).

۲- سونه تی کرده وه (فعل).

۳- سونه تی بیدهنگ بوون (التقریر).

هه ریه کیک له وانه ورده کاری تیدایه به کورتی ئاماژه یان پی ده که ین.

یه که م: سونه تی ووته واته (قولیه) ئه م سونه ته دوو جوړ هه لده گریت:

أ) ووته ی راسته وخۆ بۆ نمونه فەرموودهی پیغه مبهردان درودی خوی لی

---

۳۳ (عبدالله بن یوسف الجدیع لا ۱۱۹)

۳۴ متفق علیه

بیت (انما الاعمال بالنیات)^{۳۰} ئەمە ووتە یەكەو له دەمی پێغەمبەرمان درودی خوای لێ بیت بیستراوه.

ب) ئەو شتانەی كە مانای ووتە وەرده گریت بۆ نمونە وەكو ووتە ی هاوہ لانی پێغەمبەر كە گێراویانەتەوہ وەكو (امر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بكذا) واتە پێغەمبەر درودی خوای لێ بیت فەرمانی پێکردین بە ... وە ھەر وہا (نھی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن بكذا) پێغەمبەر درودی خوای لێ بیت فەرمانی نەكردنی لێ كردین بە... وە چونئیتی زۆریك له كرده كان وەك زۆریك له و فەرموودانە ی كە بە دەستمان گەشتوون ئەو فامە ی لێ دە گریت، ھەر وہا ووردە كاری فەرموودە كان ئەوہ له زانیاری زاواہ كانی فەرموودە دا باس كراوہ و بۆ رۆشتنە بنج و بناوانی دەبیت لە و پۆہ لییان تی بگەین ھەر چەند زۆرن ئەو زانیانە ی كە رۆشتوونە تە ناو ئەو ووردە كار بەوہ و ھیچێکی وایان بۆ ئیمە نە ھیشتووہ تەوہ و وە كارە كە یان كردۆتە كاكڵە یەك و خستوو یانە تە بەردەم خوینەران، زۆرن ئەو زانیانە وەك: ابن الصلاح الشہرزوری، شیخ البانی، ابن باز وە ھەر وہا...

دووہم: سونە تی كرداری ئەو سونە تانە ی كە ویستوو یە تی ببیتە تە شریعیك بۆ ئومە تی ئیسلامی لە كاتی خۆیدا و دوا ی خۆی ... بۆ ئەوہ ی ئەو پرسیارە دروست نەبیت و بلی چۆن بزانیین كام كرداری پێغەمبەر درودی خوای لێ بیت ویستوو یە تی ببیتە تە شریع و وە كام كردار نە یویستووہ ھەر چەند ئەویش ھەر ئاشكرایە بۆ نمونە چونئیتی نوێژ رۆژو حەج وە ھەر وہا ئەم كردارانە جیگە ی پرسیار نین و ئاشكرایە دەلالەت لە تە شریع دەكەن بە لام زانیان ھەم ئەوہ شیان جیا كردۆتە وە كە كام كردار ویستی پێی تە شریع بووہ وە یان بە پێچەوانە وە، چونكە سەر وەرمان درودی خوای لێ بیت ھەر وەك ھەموو

كه سيكى تر مروڤه له چوښتي جموجول و هه لسوكه وتى و كارى روژانه بو نمونه:
 ده خه ویت هه لده ستیت ری ده کات ده چیتته بازار وه هه موو ئه و کردارانه ی که
 هر که سیك پیوستی پیمان ده بیت، ههروهه ها حزو ئاره زووی له هه ندیک
 شت و وه به پیچه وانه وه بو هه ندیک شتی تر، بو نمونه پیغه مبهه درودی
 خوی لی بیت حزی له ئوی ساردو سارده مهنی کردوو، ههروهه ها حزی له
 خواردنی (الضب)^{۳۶} نه کردوو جا ئه مه حزیك بووه ناکریت وهك ته شریع سهیر
 بکریت وه هر له سارده می خوشیدا هاوه لی وا هه بووه تا الضب وه ستابایه
 خواردنی تری نه ده خوارد وه پیغه مبهه ریش درودی خوی لی بیت ریگری لی
 نه کردوو، لیره دا له وانیه هه ندیک جوړه بو چوښکی دروست بی و بلئ ئه مه
 پیچه وانیه کرداره کانی پیغه مبهه ره! درودی خوی لی بیت، به لام له راستیدا
 ئه مه به پیچه وانیه ناژمیرد ریت چونکه ئه م کاره ی پیغه مبهه درودی خوی لی
 بیت ویستی پی ته شریع نه بووه، بی دهنگی خوشی له گه ل هاوه له کانیدا ئه و
 راستیه ده سه لمینی، لیره دا جیگه ی خوشیه تی بلین ئه ی ئه گه ر که سیك بو
 نمونه ئوی ساردی خوارد وه یان الضبی نه خوارد و بلین له بهر ئه وه که پیغه مبهه
 وا بووه درودی خوی لی بیت ئه و کاته چی یه، وه لامه که ی ده توانین بلین
 خیری ده گات، بو ئه وه ی که خوشه ویستی بو پیغه مبهه درودی خوی لی بیت
 هیه، له بهر ئه و ئه و کردارانه ده کات، نهك له بهر خودی کرداره که، چونکه
 ئه گه ر به پیچه وانیه شه وه بویه تاوانبار نه ده بوو، ههروهه ده بیت ئه وه ش بزاین
 که زور جار ئیمه سارده مهنی ده خوین له وانیه شه خوشمان حزمان لی بیت،
 جا ئه و کاته هه مان حزمان له گه ل حزی پیغه مبهه ردا درودی خوی لی بیت
 یه که ده گریته وه، جا که و ابو مه رج نی یه خواردنی سارده مهنی خیرمان بگات له و
 رووه وه، ههروهه گرنگیشه ئه گه ر نه خوشیه کی وامان بوو نابیت بخورین وه هه تا

۳۶ جوړه گیانداریکه وهك مارمیلکه وایه و له دهشتدا دهژی

په یامی حوکمرانی

ګهر سونه تیش بیت ئەمه یان باسیکی تره و ده چیتنه بواریکی تره وه، ته نها بو زیاتر روونی درپژمان به و نمونه به دا.

سیهه م: سونه تی بی دهنګ بوون (التقریریه) ئەم جوړه ش ئەو سونه ته به که شتیک کرا بیت به ناماده بوونی پیغه مبه درودی خوی لی بیت وه یان به ناماده بوون نه بوو بیت به لام دواتر پیمان راګه یاند بیت، ئەویش بی دهنګ بوو بیت له سه ری و ئیعترازی نه گرت بیت.

ئەو سی جوړه ی که باسما ن کرد سونه تی لیوه دامه زراوه و له پیغه مبه ره وه درودی خوی لی بیت پیمان گه شتووه، به لام وورده کاری زیاتری لیوه وهرده گیری له هه ری که له و سی به شه، چوئیتی کرداره کانی وه یان ووته کانی وه روشتنی به چی بواریکدا، بو نمونه جاری وا هه بووه پرسیاریان لی کردووه له بواریکدا به هووی جیاوازی بواره کان وه لامه کان ده کریت به کومه له به شیکه وه که دوا ی وه فاتی خو ی درودی خوی لی بیت زانایان لیکدانه وه یان هه بووه بو ی و دابه شیان کردووه به به شه کاند، چونکه وولات دوا ی خو ی زور گه وره تر بوو، هه ره ها ته شه نه شی کرد بو وولاتانی چوارده وری و تا گه شته ئەو ئاساته ی ئاینی پیروزی ئیسلام زور زور به ربلا و بوو. ئەو وه لامانه هه موو ئەم جوړانه ی تیدایه وه:

۱- وه لامدانه وه ی سیاسی، ئەلبهت نه ک ئەو سیاسی ه ی که عه لمانی ئەمرۆ شیواندویه تی و به درۆ ناوزهن دی ده که ن! نمونه ی ئەو جوړه وه لامانه وه ک: دابه ش کردنی زهوی و زار، سه ندنه وه ی تو له، سه ره رشتیاری سه ربازی، دابه شکردنی ئەو مالانه ی که له شه ره کاند ده گیرا، دابه شکردنی ئەو سامانه ی که له به یتول مالدا بووه، ئەم جوړه وه لامانه وه یان باشتر بلین حوکمانه ده کریت نمونه ی زیندوو بیت بو سه رکرده و حاکمه کان سودی لی وه ربگریت، ئەوه شی که ده وتریت ئیسلام و سیاسهت پیکه وه ناګونجیت وه لامیان بو ئەم کردارانه ی

پيغهمبەر درودی خوی له سهه بېت چی یه؟!.

۲- وه لامدانه وهی له بواری قهزادا که ده کریت قازی سویدیان لی وه ربگریت، وهك: چه سپاندی قهرز، گه رانه وهی مافه کان وه هه لوه شان وهی خیزان... تاد.

۳- وه لامدانه وهی له بواری په رسته کانداه وه نوپژو رۆژوو کرداری حه ج و وه ههروه ها، ئەم جوژه ده کریت ماموستا ئاینیه کان سویدی لی وه ربگرن وهیان گونجاوه هه موو که سیکی تریش سویدیان لی وه ربگریت، ئەوانه ی که ده لیکن ئیسلام نیوان مروّف و خوی گه ورهن دیاره تهنها سهیری ئەم خاله یان کردوو ه یان هه ر ئەمان بیستوو ه!.

بهو شیوه یه ده کریت فه رموو ده کان بناسرینه وهو سنوره کانیا ن بو دیاری بگریت ههروهك ده شگریت هه ندیک فه رموو ده له چه ند بواری کدا سوودمه ند بن. لپه رده ا گرنگیشه چه ند خالیك هه یه ئامازه یان پی بگریت له و کرده وانه ی که پیغهمبەر درودی خوی لی بیت وازی لی هیناون، ئەویش چه ند بواریك ده گریته خو له وانه:

۱- هه ندیک له و شتانه ی که وازی لی هیناوه به هو ی حه رامیه وه بووه که ئەمه ئاشکرایه.

۲- هه ندیک له و شتانه ی که وازی لی هیناوه له بهر ئەوه بووه که له شه رعدا باش نه بووه نمونه وهك ته وقه کردن له گه ل ئافره تدا.

۳- هه ندیک له و شتانه ی که وازی لی هیناوه له بهر ئەوه بووه که خو ی وهك ته بع حه زی لی نه کردوو ه وه خواردنی الضب. له کاتی کدا خالیدی کوری وه لید په زای خوی لی بیت به بهر چاویه وه خواردوو یه تی و پیغهمبهریش درودی خوی لی بیت سهیری کردوو ه.

۴- هه ندیک شت له وانه ی که وازی لی هیناوه له بهر مافی به رانه بهر بووه وهك خواردنی سیرو پیازو ئەو شتانه له بهر فریشته کان. ههروه ها وازه یانی ئیمه ش

له م بواره دا له بهر که سانی تر بۆ نمونه کاتی جومعه و جماعت.

۵- هه نديک شت له وانه ی که وازی لئ هیناوه له ترسی ئه وه بوو نه وه ک فرز بیته له سه ر ئومه ت، چونکه خه لک به و شیوه روانیویه ته پیغه مبه ر درودی خوای لئ بیته هه موو شتی که ئه و بیکات ئه مانیش ده بیته بیکه ن هه ر بویه ده بینین زۆر جار پیغه مبه ر هه زی له زۆر له عیباده ته کان کردوو ه که زۆر بیانکات به لام له بهر خه لکی وازی لئ هیناوه.

۶- هه نديک شت له وانه ی وازی لئ هیناوه له وانه بووه که کیشه یه کی تییدا نی یه بۆ به رانه ر وه ک ئه و دوو جاریه ی که ته پلیمان لئ ده دا.

۷- هه نديک شت له وانه ی که وازی لئ هیناوه له بهر کردنی کاریکی باشتر له وانه هه ر وه ک له سوره تی الشورادا ئایه تی ۰ ۱۴ دا هاتوو ه (وجزوا سیئته سیئته مثلها، فمن عفا وأصلح فاجزه علی الله).

۸- هه نديک له و شتانه ی که وازی لئ هیناوه که خودی کاره که داواکراو بووه به لام له بهر به رگری کردن له کاریکی خراپتر وازی لئ هیناوه، نمونه ی ئه مه و وه ک ئه وه ی که به عایشه ی ووت گه ر له بهر روودان و کاردانه وه ی خراپ نه بوایه مه ککه م ده روخاندو سه رله نوی به جوانی دروستم ده کرده وه.

لیره دا گرنگه بۆ پالپشتی ئه و ووتانه ی که له سه ره وه یه حوجه ت و به لگه ی سونه ت سه لمینین چونکه گه ر به لگه ی به هیزی سونه تمان به سه ره وه نه بیته بۆ ئه و هه موو وورده کاریه بکه یین؟ به لام بیگومان هه روا کاریکی ئاسان نی یه و میژووی ئه و هه موو زانایانه ش که ژیانین له پینا و دا سه رف کردوو ه وه بگه ر کیشه یه کی زۆریشیان بۆ هاتوو ه ته پیشه وه جگه له هیلاک و ده ردی سه ری خۆیان بخه ئه و لاوه هه روا کاریکی ساکار نی یه، گه ر چی رایه کی شازی زانابه کیش هه بیته به لام هه موو ئه مانه به ره ئیکی شازو نا سه ر وشت ناسرپته وه، گه ر چی رای شازیش هه ر بووه له زۆرێک له شته کانی تریشدا، لیره دا ووته یه کی

به ریز شیخ عبدالله یوسف جدیعم ده که ویتته بیر که له کاتی وانه ووتنه وه دا پیی ووتین: "ئه گهر ئیمه دوای رای ساز بکه ون هیج شتیك نی یه له شه رعدا رایه کی ساز نه هاتبیت له باره یه وه، جا گهر ئیمه ته نه ائه وهر گرین دواتر شتیك نامینیتته وه پیی بوتریت دین، ده بینین ده ستمان له دوای هه مووی دهر چووه!".

جا بوئه هه موو هاو زمانانم به بیر دینمه و ده بیت زور ووریا بین له و کردارانمان نه وهك به گوئی گرتن ته نه ائه له ووتاریك وه یان خویندنه وه ی نامیلکه یهك زور کاری گرنگ هه یه بیان ده یین به بادا، له کاتیكدا له وانه یه ئیمه له ئه سللی کاره که نه گه شتیبین جا ئه گهر دوو دلیه کمان بو دروست بوو ریگا بو ره واندنه وه ی زوره نه وهك ههر زوو حوکی پیش وهخت بده یین، کی ده زانی چه نده ها که س به و حوکه کویرانه چه نده ها که سی گومرا نه کردبیت... هه تا له وانه یه ئه م حوکه پیش وه خته ش زاناشی گرتبیتته وه، ههروهك چون ماموستا ناسری سوبحانی ده لی: کاتیك باسی ناسیخ و مهنسوخ کرا له قورئاندا ههر وا زانا بوو ده ینوسی له سه رناسیخ و مهنسوخ، دواتر که سیکی تر له و زیاتر، وهك وا بیت ئه گهر که سیك زیاتر له قورئان نه سخ بکاته وه ئه وه زیرهك تر بیت. بوچی ئیمه ئیجماعمان هه یه وه ئیجماعیش سیهه م بنه مای سه رچاوه ی شه ریه ته، بو بو کاریکی وا سودیان لی وهر نه گرین و ههر زوو به بوچونی زانایهك ئه و کومه له زانایانه مان له بیر بچیتته وه، زور هه لده گری و جیگای زور مشتمومره به لام لی ره دا وازی لی ده هیتم و دهرومه سه ر حوجه تی سونه ت که به ئاشکرا له قورئاندا ئاماژه ی پی کراوه و چه ند جور یکن وهك:

حوجهتی سونهت

۱- هاوشیوه بوون و یه کسانى سونهت له گه ل قورئاندا ههروهك قورئان شایه تحالى ئەم راستیه یه و ده فهرموئ له ئایه تی ۳ و ۴ى سوره تی النجمدا {وما ينطق عن الهوى* ان هو الا وحى يوحى} بویه پیغه مبهه كه سیكى ئاسایی نی یه و له خوویه وه قسه ناکات په یوه ندى نیگا (وحى) هه یه له نیوان ئەو خوادا، ههروهك له فهرمووده ی میقدادی كورى مه عدیدا هاتوو هه زای خواى لى بیته ده فهرموئ {الا انى اوتیت الكتاب ومثله معه} ۳۷ ئاشكراشه ئەوه چى یه كه له گه ل قورئاندا داویه تی فهرمووده كانه.

۲- یه كسانى گوئ رایه لى خواى گه و ره له گه ل گوپرایه لى پیغه مبهه ردا درودى خواى لى بیته، وهك ده فهرموئ له ئایه تی ۸۰ى سوره تی النساء دا {من يطع الرسول فقد اطاع الله} گوئ رایه لى پیغه مبهه ردا درودى خواى لى بیته له گه ل گوئ رایه لى خواى گه و ره دایه، هه ره له هه مان سوره ت و ئایه تی ۱۵۹ ده فهرموئ {يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا}

ئەى ئەوانەى باوه رتان هیناوه، فهه مان به ردارى خواو پیغه مبهه رو فهه مان به رهاكان به كن كه له خودى خوئانن، خو ئە گه ره له شتیکدا بوو به كیشه تان، ئەو كیشه یه به گپه رنه وه بۆلای خواو پیغه مبهه ره كه ی صلى الله علیه وسلم، (كه پیاوه كرده نی قورئان و سونهت ده گه یه نیت)، ئە گه ره ئیوه باوه رتان به خواو رۆزى قیامهت هه یه، (ره هتار كرده تان) به و شیوه یه چاكترو رونترو ره وانتره.

ئەو ئایه تانه به لگه ی روون له سهه ره حوجه تی سونهت وه ئەو كه سانه ی كه جو ره

دوو دلیه کیان هه یه ده باره ی وه لامیان چی به بو ئه و ئایه تانه و وه زوړیکې تریش که به ناشکرا ئاماژه کردنه به وه گرگرتنی سونه ت، ئایا وه رنه گرگرتنی سونه ت رهد دانه وه قورئانیش نی یه؟ خو قورئان یه که م سه رچاوه و گرنگترین سه رچاوه ی شه ریه ته که له قورئاندا ئاماژه ی راسته و خو و روونی تیدا بیت بو فه رموده کان چون ته و قیفی ئه م کرداره یان ده که ن.

۳- ئاماژه کردنی قورئان بو هه ندیک کردار و روونکردنه وه ی کرداره که له سونه تدا، هیچ که سیک نی یه که خو ی به مسولمان بزانی و باوه ری ته وای به نویت نه بیت، یان به زوړیکې تری عیاده ته کان و ئه حکامه کان، له کاتیکدا له قورئاندا ته نه ئاماژه ی پی کراوه و سونه ت روونی کردو ته وه و چونیه تیه که ی لیکداوه ته وه، بو نمونه نویت گه ر له سوره تی الفاتحه که یه که م سوره تی قورئانی پیروژه بکه ی نه وه و تا سوره تی الناس که کو تا سوره تی قورئانه نابینین بلی نویتزه کان چند رکاته و چون بیانکه یین، به لام چه نده ها جار ده بینین که ده فه رموی نویت بکه ن و وه هه تا هه ره شه ی توندیش به رانه ر نویت نه که رانیشی تیدایه، گه ر ئیمه سونه ت واز لی بهینین ته و قیف و ریگا چاره مان چی بیت بو هه موو ئه و شتانه، به بروای من ئه و کانه له بییری سونه تدا ده بیت هه رکه سه و بو خو ی سونه تیک دابمه زرینیت، جا توخوا چی کرا! ووته به پیروژه کانی پیغه مبه ر واز لی هینرا و له جیگه یدا ووته ی که سانی تر هینرا!.

۴- فه رمان کردنی خوی گه وره به وه گرگرتنی سونه ت وه ک زور به راشکاو ی له قورئاندا هاتووه: { وما اتکم الرسول فخذوه وما نهکم عنه فانتهوا } سوره تی الحشر ئایه تی ۷ وه هه روه ها { فلا وربک لا یؤمنون حتی یحکموک فیما شجر بینهم ثم لا یجدوا فی أنفسکم حرجا مما قضیت ویسلموا تسلیمًا } سوره تی النساء ئایه تی ۶۵ هه روه ها { وما کان لمؤمن ولا مؤمنة اذا قضی الله ورسوله أمرا أن یكون لهم الخیره من امرهم } سوره تی الاحزاب ئایه تی ۳۶ هه موو ئه و

ئایه تانه ئه گهر هر تۆزیک عه ره بیش بزاین پتویستمان به به روونکردنه وهی مانا کانی ناییت.

۵- ئه و قورئانهی که به ده ستمان گه شتووه له لایهن هر ئه و پیغه مبه ره وهیه که سونه ته که شیمان به ده ست گه شتووه. بۆیه لیڤدا پیمان وانی یه دوو دلیه کمان هه بیته به رانبه ری له بهر روونی به لگه کان، به لام بیگومان ئه وه هه یه که هیزی سونه ت ناگاته قورئان، قورئان کۆمه له تایبه تمه ندیه کی خۆی هه یه وه ههروه ها سونه تیش تایبه تمه نی خۆی، سونه ت زیاتر به دوادا چوونی ده ویت بۆ گه شتن به و سونه تانهی که راست و دروستن، به لام قورئان ئاشکرایه، لیڤدا نامانه ویت هه موو جیاوازیه کان بخه ینه روو له باره ی قورئان و سونه ته وه، به لام ههروه ک چۆن له قورئاندا زۆر جار که باسی نویت ده کات هه ر دوا به دوای باسی زه کاتیش ده کات. بۆ ئیمه سونه ت له گه ل قورئاندا وایه دوو شتن ته واوکه ری به کترین و هه ردووکیان له لایه نی خواوه له ده می پیغه مبه ر درودی خوا ی لی بیت به ده ستمان گه شتووه.

ئه و حوکمانه ی که له سونه تدا هاتووه

ئه و حوکمانه ی که له سونه تدا هاتووه و زیاده ده کریت بۆ سه ر قورئان وه یان روونتر بلین روونکردنه وه یه که بۆ سه ر قورئان، سی جۆرن که به م شیوه یه:

۱- ئه و حوکمانه ی که حوکمه قورئانه کان دلیا ده کاته وه، واته له قورئاندا هه مان شت هاتووه وه له سونه تیشدا هه ر هاتووه و هاوتان له باسکردنی حوکمه که. بۆ نمونه باسکردنی هه رامیتی نازاردانی دایک و باوک، وه یان به دره وشتی و مه شروباتی سه رخۆشکه ر، ئه وانه ههروه ک چۆن له قورئاندا باسی خراپی و هه رامیان کراوه له سونه تیشدا هاتووه و هه رامی ئه و کارانه روون ده کاته وه.

۲-ئەو حوكمانهى كه حوكمه كانى قورئان روون ده كاتهوه و وورده كار به كانى باس ده كات، بۆ نمونه وهك روونكر دنه وهى نوپژ، زه كات، پۆژوو، حج. ههروهها چهندهها شتى تر.

۳-ئەو حوكمانهى كه له قورئاندا سهرباسى كراوه تهوه دواتر لىي بىدهنگ بووه، سونهت هاتوو بهاسى كردوون، وهك حهرا مى ئەو شتانهى كه چنگيان ههيه، ههنديك له گياندارانى تر. ههروهها كوكر دنه وهى دوو ئافرهت له ژير مارهى يهك پياودا كه ئەو دوو ئافرهت به كيكيان پورى ئەوى تر بىت.

حوكمه كانى سونهت دهكرين به دوو بهشهوه

دهقه كانى سونهت وهك دهقى قورئان وان له رووى دهلالهت كردنهوه و دهكرين به دوو بهشهوه:

بهشى يه كه م: بپراوه تهوه گومان هه لئاگرىت، وهك له م فهرمووده دا هاتوو { في الركاز الخمس }^{۳۸} ليردا مبهست الخمسه كه نه زياتر وه نه كه متر هه لئاگرىت و جيگاي مشتومر نى يه كه سيك ناتوانيت بلين الخمس كه پينج يهك ده كات بيكات به چوار يهك وه يان شهش يهك چونكه روون و ئاشكرايه و بپراوه تهوه و گومان هه لئاگرىت.

بهشى دووهه م: نه بپراوه و گومان هه لئاگره، ههنديك له فهرمووده كانى پيغه مبهر درودى خواى لى بىت نه بپراوه تهوه نهك به و واتايهى كه وازى ليهيترا بىت به لكو به و واتايهى كه گومان هه لئاگره، گومان هه لئاگرىش مبهستمان له راستى و ناراستى نى يه چونكه ئەوه مهسه له يه كى تره به لكو مبهستمان لىكدانه وه و

---

۳۸ به شىكه له فهرمووده يه كى متفق عليه

په یامی حوکمرانی

لی تیگه شتنی فەرمووده که یه که جیگه ی مشتومره وه که ئەو فەرمووده ی که ده فەرمویت { لا صلاة لمن لم یقرأ بفاتحة الكتاب }^{۳۹} بویه ده بینین زانایان رایان جیاوازه له وهی که ئایه ئەو که سهی که فاتیحهی به ته واوی نه خویند وه یان هه ندیک ی بۆ ئەوهی نوێزه که ی به نوێژ بۆ حساب نه کریت، چونکه هه ردوو به شه که هه لده گریت چ ته واوی فاتیحه هه مووی بیت وه یان هه ندیک ی بیت هه روه که ده شکریت هه له ش بزمیڤردیت، چونکه ئەو کاته فاتیحه که به نوڤستانی ده رده چیت، مه به ست له گومانه لگر ئەوه نی یه که گومان له دروستی حه دیسه که بکریت، به لکو مه به ست له وه یه که ده کریت لیکنانه وهی جیاوازی بۆ بکریت.

خۆ گه ره سه یری قورئانیش بکه ین ده بینین له سه دا هه شتای قورئان موحه که مه، واته هه ره که سه عه ره بیه کی باش بزانیته لپی ته ده گات و پروونه، له سه دا بیستی موته شابهه واته گومانه لگره نه ک بۆ ره درکنه وهی به لکو بۆ لیکنانه وهی ماناکانی، ئەوه ش زانایان هاتوون و ئیجتیهادیان کردوو هه رافه یان کردوو هه .
لیره دا پیویسته هه موو ئەو که سانه ی که به گومانه وه ده روانه سونه ت هه لوپسته یه ک بکه ن و بیریک بکه نه وه له رابردویان و ئەم پرسیارانه له خۆیان بکه ن. ئایا له چ روویه که وه ره دی سونه ت ده که نه وه؟ هۆکاره کان چین؟ له شاره زایی و دوا ی وورد بوونه وه یه ته لپی؟ ئایا رای زۆرینه ی زاناکانیان بینیه له سه ری؟ ئایا خۆتان به یه کیک له و زانایانه ده ژمیڤردین؟ چه ند په رتوکی ئوسول ی فیه هتانه به راورد کردوو هه؟ وه ته فسیرتانه بۆ ئەو ئایه تانه چی یه؟ چۆن نوێژ ده که ن گه ره سونه ت ره ده که نه وه؟ چۆن زه کات ده ده ن؟ چۆن حه ج ده که ن؟ وه لامه که ی و حوکمه که ش هه ره خۆتان بیده ن. هه ربویه دوژمنانی ئیسلام به چه ندین شیوه گومان له سه ره ئیسلام بلاو

متفق علیه ۳۹

(عبدالله بن يوسف الجديع لا ۱۲۰-۱۲۸)

۴۰

ده كه نه وه و هه و لى بچوك كردنه وهى دده دن، دهميك سونه تى لى ده كنه وه
دهميك سياسه تى لى ده كه نه وه، به لام هه موو ليكردنه وانه ته نها په روبا لكردى
خوده نه ك ئيسلامه، هه موو نه و نايه تانه ش له خواره وه هاتوون راستى و
نه نجامه كان زياتر ده ستنيشان ده كات.

گه شتيك به ناو قورئاندا

گه شتيك به ناو قورئاندا و دهره ينانى هه نديك له و نايه تانه ي كه وشه ي حوكمى
تيدياه و هه لوپسته كردن له سهر نه و نايه تانه و تيرامان تييدا به بي ده ستكارى
كردن وه ك چو ن له ته فسيره كاندا هاتووه.

پيغه مبه ران و په يامه كانيان بو چه سپاندى عه داله ت و كه مكردنه وهى ناكو كى
هاتووه

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكُتُبَ
بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِي مَا اٰخْتَلَفُوا فِيهِ وَمَا اٰخْتَلَفَ فِيهِ اِلَّا الَّذِيْنَ اُوْتُوْهُ مِنْ
بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَىٰ اللَّهُ الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا لِمَا اٰخْتَلَفُوا فِيهِ مِنْ
الْحَقِّ بِاِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ اِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ٤١

مه ردم گشت يه ك به ره بوون: (ئيبين جه رير) ده لى: نيوان (ئاده م ونوح)
ده سه ده بوو، نه و خه لكه هه موو له سهر هه ق و راستى بوو، پاشان هه راو
ناكو كيه كيان بوو ليكترازان و نه وسا بو يه كخستنه وه يان پيغه مبه ر گه ليكي
نارد، وه ك ده فه رموى: {كان الناس امة واحدة} له سه ره تاوه هه موو خه لك يه ك
ده سته و يه ك به ره بوون، گشت له سه ر ئاينيكى پاك و راست و دروست بوون،
به بي يه كتر نه نه ژيان، نه بو هاو كارى يه كتر يان بكردايه، كه چى ورده ورده

په یامی حوکمرانی

له ئه نجامدا جیاوازی و ناکوکی که و ته نیوانیانه وه و لیکنتر از ان { فبعث الله النبیین مبشرین و منذرین } ئینجا خوا په یامبه رانی نارد موژده دهر بن (به پاداشت، بو ئه وانه یان بر وایان هه یه) ترسینه ریش بن (بو ئه وانه یان، جیاوازی و ناکوکی ده که ن). { و أنزل معهم الكتاب بالحق } وه کتیب و نامه ی هه ق و راستیشی له گه ل ناردن؛ و ا دهر ئه که وی که هه ر په یامبه ره ی نامه ی تایبه تی خو ی پیبوو، ئیتر قه واره که ی زور بوو بیت، یان که م، نووسرا بیته وه یان نا { لیحکم بین الناس فیما اختلفوا فیه } تا ئه وه ی بوو یه کیشه ی نیوانیان و، ناکوکی و دووبه ره کییان تییدا هه بوو، بو یان شی بکاته وه، واته: نابی حوکمی لابه لایی بو خو ی بریار بدا و هه ق و ناهه ق تیکه ل بکا به لکو پیویسته یاسایه کی خوایی ئه و کاره بکاو، هه ق و ناهه ق لیک بکاته وه { و ما اختلف فیه إلا الذین اوتوه } خو هه ر ئه وانه یان له و به رنامه و کتیبه دا ناکوکی بوون، که له پیشدا کتیبیان پیدرا بوو { من بعد ما جاءتهم البینات } ئه ویش پاش ئه وه هه موو به لگه و نیشانه رووانه بو یان هاتن { بغیا بینهم } جیاوازی و دژایه تیه که شیان هه ر له بهر ئیره یی و حه ساده تی ناوخویان بوو تا وایکرد پیک نه یه ن، واته: وه نه بی راستیه کانیان لی و ن بوو بیت، نه خیر به لکو ته نه ها حه ساده ت بوو ده سته ده سته ی کردن و رووبه رووی یه که وه ستان وه قیان لیگومبوو { فهدی الله الذین آمنوا لما اختلفوا فیه من الحق یاذنه } ئینجا ئه وانه ی باوه ریان هینابوو، خوی گه و ره به فه رمانی خو ی شاره زاو ریئوینی کردن و تییکه یان دن که هه ق و راستیی له چیدایه و قسه و بوچونی کی راسته { و الله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم } خوا حه ز له هه ر که سی بکات ریئمای ی ئه کات بو ریگه ی راست و دروست و کیشه که ی یه کلا ده کاته وه. سه رنجیک: له وه ئه چیت هه موو ئوممه ت و گه لیک په یامبه ریکی بووی به نامه یشه وه، به لام به هو ی دوور که وه تنه وه ی زه مان تیکه ل و پیکه لیان کرد بیت، بو یه لای فارسه کان وهیندیه کان هه ندی نامه و کتیب هه یه باسی ئایینیانی تیدایه.

نەمۇنەى پىشت كىردنە حوكمى خوا لەناو جوله كەدا

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيْبًا مِّنَ الْكُتُبِ يُدْعَوْنَ إِلَىٰ كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ وَهُمْ مُّعْرِضُونَ^{٤٢}

ئەى پىغەمبەرسەبرى رەوشتى ئەو جوله كانه بكه، كه هەندىك له فرماىشتى خودايان پىدراوه، كه تەوراتە، ئە گەر داوايان لى بكرىت بكهونه شوپىن فرمانى خودا، هەندىكيان قايل نابن و پشتى تى دە كەن.

نەمۇنەى گۆپىنى راستىه كان لای مەسىحىهت

إِذْ قَالَ اللَّهُ يُعِيسَىٰ ابْنِ مَرْيَمَ إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ^{٤٣}

بىهپنەرەوه يادت كاتى خوا فرمووى ئەى عىسا من تۆ دەمرىنم و (گىانت) بەرز دە كەمەوه بۆ لای خۆم وه پاك كەرەهوى تۆم له (هاودەمى) ئەوانەى كه بى باوهر بوون وه په پىرهوانى (راسته قىنەى) تۆ بەرز دە كەمەوه بەسەر بى بروايندا تا رۆژى دواى پاشان گەرانەوه تان بۆ لای منه ئىنجا برىار دە دەم له نىوانتاندا لەو شتانەى كه تىايندا جىاوازو ناكۆكن.

---

٤٢ ال عمران ٢٣

٤٣ ال عمران ٥٥

لادان له راستیه کان و شیواندنی هتا عباده تیش لای مه سیحیه ت

مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّنِيْنَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ^{٤٤}

هیچ پیغه مبهری به کهس نالی بمپه رستن: گاوره کان ده یانگوت: عیسا فه رمانیداوه که ده بی نهو بپه رستین! ئینجا خوا له وه لامیانا فه رمووی: (ماکان لبشر أن یؤتیه الله الکتاب والحکم والنبوۃ) بو هیچ مروفتیک ره وانیه که خوا کتیب و نامه ی دابیت و فیری و ورده کاری و له کارزانی کردبی و پله ی په یامبه ریتی پی دابیت (وه کو عیسا) (ثم یقول للناس کونوا عبادا لی من دون الله) پاشان به خه لکی بلیت: وهرن له باتی خوا بینه به نده ی من و، من بپه رستن ، هه رگیز نه وه رووی نه داوه و نابی (ولکن کونوا ربانین) به لکو به خه لکیان هه رنه مه گوتوو: وهرن بینه زاناو، ملکه چی ته واوی فه رمانه کانی خوا بن و، خوو سیفه تی خوایی بگرن (بما کنتم تعلمون الکتاب وبما کنتم تدرسون) چونکه ئیوه مه ردم فیری نامه که ی خوا نه که ن و، ده رسی خواناسی نه خوینن، په یامبه ری خوایش عیسا له مه به ولاوه هیچ شتی نالیت ده ئیتر ئیوه نه و درو شاخداره یه بوئه که ن؟!

دادگه ری له حوکمدا! حوکم نه ک عبادت!

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَتَ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعْمًا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا^{٤٥}

هه رچی نه مانه ت بی بیده نه وه ده سی خاوه نه که ی: (إن الله يأمرکم أن تؤدوا

الأمانات إلى أهلها؛ بيگومان خوا فرمانتان پیده‌دا که هه‌موو ئەمانەت و سپارده‌یه‌ک بدەنەوہ دەست خاوەنە‌کە‌ی (وإذا حکمتم بین الناس أن تحکموا بالعدل) و هەرکات دادگایی نیوان مەردوم دە‌کە‌ن، بە دادگەرانه و یە‌کسانیی داوهریی بکە‌ن، واتە: بە‌لای هیچ کە‌سی‌کدا دامە‌برن، پیغە‌مبەر دە‌فەرمووی: (إن الله مع الحاکم مالم یجر، فإذا جار و کله الله إلى نفسه) ئیبن ماجه: ۷۷۵/۲، واتە: خوا پشتگیری له (داوهر) دە‌کا هە‌تا نا‌هە‌قیی نە‌کا، هەرکە نا‌هە‌قیی‌کرد، خوا وازی لیدی‌نی و دە‌یداته دە‌ستی خۆی! (إن الله نعماً یعظکم به) بە‌راستی خوای بە‌هە‌ق بە‌جوانترین شی‌وه‌و، بە‌شی‌وازی‌کی زۆر چاک نامۆ‌زگاری‌تان دە‌کات، کە‌وابوو ئی‌وه ئە‌و سپاردانە‌ی لاتان بدە‌نە‌وہ بە‌خاوە‌نە‌کانیان و، هه‌مووکاتیش بە‌دادگەرانه بریار بدە‌ن (إن الله کان سمیعاً بصیراً) بیگومان خوا هە‌میشە ژنە‌واپه بۆ گشت شتی، بینایه بۆ دیارو نادیار. پیغە‌مبەریش دە‌فەرمووی: (إد الأمانة إلى من أئتمنک، ولا تخن من خانک). پی‌شە‌وا ئە‌حمەد: ۴/۳. واتە: سوپارده بدە‌وه دە‌ستی خاوە‌ن سپارده‌کە، هەرگیز خە‌یانە‌ت و گزی مە‌کە‌ن، تە‌نانە‌تی له‌گە‌ڵ ئە‌و‌کە‌سه‌شدا خە‌یانە‌تی لی‌کردوو‌یت.

ئیمان بە‌بن‌پازی بوون بە‌حوکمی خوا رەد کراو‌تە‌وه له‌قورئاندا

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا^{٤٦}

تا شە‌رعی خوا نە‌کە‌نە بە‌رنامە، مو‌سڵمان نین: (فلا وربک لا یؤمنون) نە‌خیر وه‌ک ئە‌وه نییه دو‌ورووه‌کان دە‌یزانن، سو‌پندی‌ی بە‌پەر‌وه‌ردگارت ئە‌ی پیغە‌مبەر نابنە باوهر‌دار (حتى یحکموک فیما شجر بینهم) تا بۆ یە‌کلا‌کردنە‌وه‌ی کیشە‌کانی

په یامی حوکمرانی

نیوانیان تۆ ده که نه داوهر {ثم لا يجدوا في أنفسهم حرجا مما قضيت} و نه وساش بهرامبهر به و برپاره ی تۆ داوته، هیچ تهنگیه کیان دهست نه که وی له دهروونیاندا {ویسلموا تسلیما} و به چاکیش تهسلیم و ملکه چ ببن. به لئ ده بی ملکه چی و ره زامه ندیی ته واومان بۆ هه موو برپاره کانی خواو په یامبهر هه بی، وهک له سووره تی (نوور: ۵۱) یشدا هاتوووه ده فهرموئ: (إنما كان قول المؤمنین إذا دعوا إلى الله ورسوله ليحكم بينهم أن يقولوا سمعنا وأطعنا..). رینماییه کانی ئایه تی (۶۴-۶۵): ۱- ده بی گویرایه لئ له هه موو (ئه مر) و (نه هی) یه کانی پیغه مبه ر بکری. ۲- هه موو گوناحی گه وره و بچووک سنوور به زانندن و سته مه و ده بی ته و به ی لیبکری. ۳- پیویسته به هه موو برپاریکی خواو پیغه مبه ر. رازی بین

قورئان بۆ حوکم کردن دابه زیووه به حه ق

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنَ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا^{۴۷}

بیگومان ئیمه دامان به زاندوته سه ر تۆ ئه م قورئانه به راستی بۆ ئه وه ی برپار بده ی له نیوان خه لکیدا به و برپاره ی که خوا نیشانی داویت وه بۆ ناپاکان مه به به پاریزهر و داواچی.

حوکم کردن تهنها بؤ خواجه هه رئه ویش چاکترینه

قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَكَذَّبْتُمْ بِهِ مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ^ط
يَقْضُ الْحَقُّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَصِلِينَ^{٤٨}

بلئی بیگومان من به لگه یه کی ئاشکرام له لایه ن پهروه ردگارمه وه هه یه که چی
ئیوه پرواتان پی نه هینا ئه و (سزای) ئیوه په له ی هاتنی ده که ن به ده ست من نی
یه فرمان ره وایی تهنها بؤ خواجه حه ق و راستی باسی ده کات وه ئه و چاکترینی
بربارده ر و جیا که ره وه یه.

حوکمی خوا له باسی خواردندا

خؤ ئه گهر به یاسا قه ده غه کرا حه یوان سه رببردیت ئه وسا مسولمانان چؤن
گؤشت په یدا بکه ن له نیوان حوکمی خوا و حوکمی په رله ماندا؟!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أَحَلَّتْ لَكُمْ بِهِمَّةَ الْأَنْعَمِ إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ غَيْرَ
مُحَلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ^{٤٩}

ئهی برواداران به ئینه کانتان به نه سه ره حه لال کراوه بؤتان (گؤشتی) ئاژهل و
چوارپی (مه ر و بز ن و وشتر و ره شه و لاغ) بیجگه له وه ی که ده خوینریته وه به
سه رتان دا (حه رامن) دروست نی یه راو بکه ن له کاتیکدا ئیوه له ئیجرام دابن
به راستی خوا هه رچی بویت بریاری بؤ ده دات.

سَمِعُونَ لِلْكَذِبِ أَكْثُونَ لِلسُّحْتِ فَإِنْ جَاءُوكَ فَأَحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرَضْ عَنْهُمْ وَإِنْ
تُعْرَضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرَّوكَ شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ فَأَحْكُم بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ
الْمُقْسِطِينَ^{٥٠}

خودا لیره دا ئه م فه رمایشته ی دووباره کرده وه، تا بزانی ت لاریی و خراپه کاریی

٤٨ الأنعام ٥٧

٤٩ المائدة ١

٥٠ المائدة ٤٣

په یامی حوکمرانی

ئەو جولەکانە تا چ راده بەك بووه. { اكالون للسحت... } دەفهرمویت: ئەوانە زۆر حەرام خۆرن، جا حەرامە کە سوو (ربا) بێت، یان بەرتیل (رشوة) بێت، یان کپین و فروشتنی پر فروفیل بێت.. ئەو پێغەمبەرئەگەر ئەوانە هاتن بۆ لات بۆ ئەوێ له کاریکیاندا بریارو حوکمیک بدەیت، ئەگەر خۆت ویستت، ئەو حوکم بدە له نێوانیاندا دادوهر بیان بکە، ئەگەر نەشت ویست پشتمان تیبکەو گوێیان مەدەری.. ئەگەر گوێیان نەدەیتێ هەرگیز ناتوان هیچ زیانیکت پێ بگەیهنن، بەلام گەر له نێوانیاندا حوکمت کرد، ئەو هەق و راستیی چۆنە، بەو شیوهیه حوکمیان بکە، جا ئیتر ئەوان پێی رازی بن یان نا.

وَكَيْفَ يَحْكُمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّورَةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ^{٥١}

عەجایبە ئەوان چۆن تۆ بە حەكەمی خۆیان دادەنێن، له كاتیکدا كە خۆیان تەوراتیان لایەو، ئەو پرسیارە ی له تۆی دەكەن، حوکمی خودا بە ئاشكرا له تەوراتدا هەیه، ئەوانە دابیان وایە پاش ئەوێ حوکمی پرسیارە كە یان بۆ روون دەكەیتەو، پێی رازی نابن و پشتی تیدەكەن، چونكە دەیانەوێت حوکمی خودا بە شیوه بەك بێت كە خۆیان دەیانەوێت، ئەوانە باوەریان بە تۆ نیەو باوەری تەواویان بە تەوراتیش نیەو، هەر ئیماندار نین.

په یامه ئاسمانیهك بۆ حوکم پیکرن دابه زیوون

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّورَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبُّنِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَآخِشُونَ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ^{٥٢}

٥١ المائدة ٤٣

٥٢ المائدة ٤٤

کارکردن دژى فه‌رمانى خوا، له‌دین وه‌رگه‌رانه: {إنا أنزلنا التوراة فيها هدى و نوراً} ئیمه ته‌وراتمان نارده خواری، بئ شك بۆ هه‌موو خێرو چا‌که‌یه‌ك، رینمایى و روونا‌کایى تیدایه {یحکم بها النبیین الذین أسلموا للذین هادوا} هه‌موو ئه‌و په‌یامبه‌رانه‌ی (به‌نى ئیسرائیل) - که به‌رفه‌رمان و ملکه‌چى بریارى خوابوون- هه‌ر به‌و ته‌وراته داوه‌ریی مووساییه‌کانیان ده‌کرد، واته: ئیستا جووله‌که له‌ریی راست لاینداوه {والرَبَّانِیونَ وَالْأَحْبَابُ} و زانا خواناتس و شه‌رع زانه‌کانیشیان هه‌روا {بما استَحفظوا من کتاب اللّهِ} و ئه‌وانه‌ش که پارێزگاری ته‌وراتیان پێ سپی‌را بوو پاش نه‌وه‌ی یه‌که‌م که‌نه‌هێلن تیکه‌و لیکه‌ بکری {وکانوا علیه شهداء} و شایه‌تیش بوون له‌سه‌رى وده‌یانزانى راست و هه‌قه، نه‌ك وه‌كو ئیوه‌ ئه‌ی یه‌هوودى سه‌رده‌م! که ته‌وراتتان گو‌ری و حوکمتان پینه‌کرد! {فلا تخشوا الناسَ وَاخشَوْا} که‌وا‌بوو له‌مه‌ردم مه‌ترسن، به‌لکو ده‌بێ ته‌نها له‌من بترسن و، به‌رفه‌رمانم بن {ولا تشتروا بآياتى ثمنا قليلا} ئایه‌ت و نیشانه‌کانى من به‌به‌هایه‌کى زۆر که‌م مه‌فرۆشن، هه‌ق مه‌شارنه‌وه و کیتمانى مه‌که‌ن، خوا چۆن فه‌رمان ده‌دا، ملراکێشن و ته‌سلیم بن {ومن لم یحکم بما أنزل اللّهُ فأولئك هم الکافرون} هه‌رکه‌سێک به‌و کتیب و به‌رنامه خوا نارده‌وه‌یه‌تى حوکم و بریار نه‌دات، ئیتر له‌به‌رئه‌وه‌ بێ که‌ به‌که‌م و کورتیی بزانی، یان هه‌ر بر‌واى پێ نه‌بێ، وه‌ یان له‌به‌ر هه‌ر هۆیه‌کى تری، دياره‌ هه‌رکه‌سێکى وا له‌وکافرو بێ باوه‌رانه له‌چوارچێوه‌ی دینی خوا ده‌چێته‌ ده‌ری. (شێخ حه‌سه‌نى به‌سری) ده‌لێت: ئه‌م ئایه‌تى (ومن لم یحکم بما أنزل اللّهُ) ئه‌گه‌رچى ده‌رباره‌ی جوله‌که‌ هاتبێ، به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌یشدا گشتگیره‌ و، هه‌موو مو‌سلمانان و خاوه‌ن دینی‌ک ده‌گریته‌وه. (عه‌لى کو‌رى ئه‌بى ته‌لحه) ش له‌ (ئیبین عه‌باس) هه‌وه‌ ده‌لێ: ئایه‌تى: (ومن لم یحکم بما أنزل اللّهُ فأولئك هم الکافرون) مانای ئه‌وه‌یه‌ که: هه‌رکه‌سى ئینکاری و نکو‌لى هه‌رشتێ له‌ (ما أنزل اللّهُ) بکا، پێی کافر ده‌بێت، به‌لام ئه‌وه‌که‌سه

په یامی حوکمرانی

که باوه‌ری پیده‌کاو، حوکمیشی پیناکا، ده‌بیته پیاویکی ناهه‌قیکارو فاسیق/ ئیبن جهریری ته‌به‌ریی. (ئیین تاوس) یش ده‌لّی: (ولیس کمن یکفر بالله و ملائکته و کتبه و رسله. و قال الثوری: من ابن جریح عن عطاء قال: کفرّ دون کفر، ظلم دون ظلم، وفسق دون فسق (ئیین جهریر) واته: ئەوکه‌سه که باوه‌ری به‌شهریعه‌تی ئیسلام هه‌یه‌و، به‌لام له‌به‌ر هه‌ر هۆیه‌ک بیت، حوکمی پیناکات، ئەمه وه‌کو ئەوه نییه که باوه‌ری به‌خواو به‌فریشته‌و، به‌کتیب و پیغه‌مبه‌ره‌کان نه‌بی. (سه‌وری) یش ده‌لّی: ئەوجۆره که‌سانه، جۆره کافرینک و کافری ته‌واو نین. گه‌لّی له‌زانا‌کان ده‌لّین: ئەمه مانای ئەوه‌یه که ئه‌ر پیاویک ژنیکی کوشت، له‌باتیدا ده‌کوژریته‌وه، به‌به‌لگه‌ی ئەم فه‌رموودانه‌ش: (إِنَّ الرَّجُلَ يُقْتَلُ بِالْمَرْأَةِ) نه‌سای. یان ئەم فه‌رمووده: (المُسْلِمُونَ تَتَكَافَأُ دِمَاؤُهُمْ).

غه‌رامه‌ی که‌سی تاوانکار

گریمان دین ته‌نه‌ها عیباده‌ته‌ئی ئەم ئایه‌ته‌چ ده‌کات له‌ناو قورئانداو وه‌ده‌بیت له‌کوی عیباده‌ته‌کانی وه‌ک نوپۆرو رۆژ کۆی بکه‌ینه‌وه!
وَكُتِبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنْ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذْنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصًا فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ^{٥٣}

تۆله‌ی چاوو لووت و گۆی و، هه‌ر زه‌خمیکی تر: {وکتبنا علیهم فیها} ئیمه له‌ته‌وراتدا له‌سه‌ر (به‌نی ئیسرائیل) مان نووسی و بریارماندا {أَنْ النَّفْسِ بِالنَّفْسِ} که تۆله‌ی کوشتنی گیانیک، گیانیکه، واته: ئەرکه‌سیک کوژرا، ته‌نه‌ها بکوژه‌که‌ی ده‌کوژریته‌وه‌و، نابج ده‌س بۆکه‌سیکی تر ببریّت {والعین بالعین}

وچاو له باتی چاو {والأنف بالأنف} و لووت له باتی لووت {والأذن بالأذن} و گوی له باتی گوی {والسن بالسن} و ددان له جیاتی ددان {والجروح قصاص} و هه موو زام و برینیکیش، به گویرهی خووی قیساس و تۆلهی هه یه، که چی له گه ل ئه و بریاره دا، هیمان هه رسه ریچیان کردو، بۆخه لکی خویمان ناماده بوون، تۆله بکه نه وه، به لام بۆ دانه وهی هه قی خه لکی تر، لارو لاسار بوون و، گه لی له بریاره کانی خوایان گووی! {فمن تصدق به} جا هه رکه سی له کابرای تاوانبار خووش بوو و به خشیی و کردیه خیر {فهو كفارة له} ئه و کاره یه ده بیته که فارهت و سرینه وهی گوناحه کانی و، خواش له و خووش ده بی {ومن لم يحکم بما أنزل الله} و هه رکه سی که به پی ئه و به رنامه یه خوا ناردوویه تی داوه ری و بریارنه دات {فأولئك هم الظالمون} بی سو له ریزی سته مکاران و سنوورده رچووان ده بن.

وشه ی حوکم له یه ک نایه تا دووباره ش ده بیته وه

وَلِيَحْكُمَ أَهْلَ الْإِنجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ^ه
 و لیحکم اهل الإنجیل بما أنزل الله فيه} وه شوینکه وتووانی (ئینجیل) یش، ده بی هه ره پی ئه و رینمایانه خوا تییدا دایبه زاندوون بریار بدن، واته: بروایان به هه مووی هه بی و، حوکم به هه موویشی بکه ن {ومن لم يحکم بما أنزل الله فأولئك هم الفاسقون} و ئه و که سانه ش به وه رنامه -خوا ناردوویه تی- بریارو حوکم نه دن، دیاره یاخیی و ناپاک و له سنوور ده رچوون. به لی.. خوامان تاک و ته نیایه، به دیهینه رو دروستکه رمان تاک و ته نیایه، پاشاو خاوه نمان تاک و ته نیایه، که وابوو ده بی حاکم و دادوه ریشمان (واته: شه ریعه تی ئیسلام) تاک و

په یامی حوکمرانی

ته نیایې، دانهری حوکم و نه حکام، هه رده یې تاك و ته نیایې، وه هه رخاوش مافی لابردن و گوړینی پرگه و مادده یه کی هه یه، ده بې له یه ك شه ریه تیش په پره وی بکړې، بیگومان قه بوولکردنی ئیسلامی کی ئاوا، لای خوا په سه نده و به دینداری داده نریت، پیچه وانه ی ئه مه و حوکم به غه یری (ما أنزل الله).. (کوفرو زولم و فیسقه). رینماییه کانی ئایه تی (٤٤-٤٧): ١- ده بې هه ر له خوا بترسین و، هه ر فرمانه کانی ئه ویش جیبه جی بکه یین، ئینکاری یاسا کانی خواو، حوکم پې نه کردنیان و، سووکایه تی پیکردنیان و په سه ندرکدنی هه ندی کی و پشتگو ی خستنی هه ندی کی تری، بی شك کوفره. ٢- تو له و (قیساس) و خوین له نه فس و، له برین و زه خمه کاندا واجیبه، بو نموونه: هه ردوو چاو خوینی ته واوی ده که وی، یه ك چاوی ساغ نیو خوین، لووت خوینی ته واو، هه ردوو گو ی خوینی ته واو، یه ك ددان پیچ و شتر، هه ردوو لیو خوینی ته واو، زمان خوینی ته واو. ٣- زیاده ره وی له تو له دا- دوو که س له باتی یه ك که س، یاله باتی بکوژه که خزمی کی بکوژر پته وه- کار ی کی حه رامه له کتیبی (ئینجیل) یشدا تو له و قیساس هه ر هه بووه، که واوو ئیوه ش - عیسا یی و مووسا یی- کار به و بریارانه بکه ن.

لادان له حوکی خوا ناره زوو په رستیه

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنْ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شَرْعَةً وَمِنْهَا جَاؤُا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ٥٥

هه ر به قورئان بریار بده: پاش باسکردنی (ته ورات) دپته سه رباسی قورئان

و، رایده گه یه نیت که ده بی ته نیا به و حوکم و بریار بدن، بویه ده فهرموی: { او
أنزلنا إليك الكتاب بالحق } ئەم کتیبهی {قورئان} یشمان، هاوری له گه ل هه موو
راستییه کدا نارده خورای بۆت {مصدقا لما بین یدیە من الكتاب} ته سدیقی
ئەو کتیبانهش ده کات بهرله خووی هاتوون {و مهيمنا عليه} و چاودیرو پارێزەرو
شایه تیشه بۆیان، ئەمینداری هه موو کتیبه کانی بهر له خوویه تی، ئەم هه ر
شتیکی به راست، یان ناراست دانا، هه ر ئەوهیه {فاحکم بینهم بما أنزل الله}
ده سا تۆش له نیوان گشت خه لکاندا، ته نانه تی جووله که و گاوه کانیش هه ر
به پیی ئەوه به نامه یه کاربکه و بریاربده، خوا نار دوویه {ولا تتبع أهواءهم عما
جاءك من الحق} وله وه ق و راستییه له خواوه بۆت هاتوو له لاه ده و، مه که وه
شوینی هه واو ئاره زوو یان {الكل جعلنا منكم شرعة ومنهاجا} بۆ هه ر به کێ
له ئیوهش ئەهی موسلمانان و ئەهلی کیتاب! یاسا و به نامه یه کمان دانا، بۆئوه
کاری پیکهن و لێی لانه دهن، واته: پله به پله به دوا یه کدا کتیب و به نامه مان
بۆناردن، هه تا کۆتا به نامه {قورئانی پیروژ} ئیتر پاش هاتنی ئەو، ده بی هه موو
له ده وریا خر ببنه وه و، کار هه ر به و بکه ن {ولوشاء الله لجعلکم أمة واحدة}
خۆئه گه ر خوا ویستبای هه مووتانی ده کرده یه ک گه ل و یه ک و ئوممه ت و،
هه ر له سه ره تا وه یه ک به نامه شی بۆ داده نان {ولکن لیلوکم فیما آتاکم} به لام
به وشتانه پیمانداون ویستی تاقیتان بکاته وه، تاده رکه وی کێ گوێرا به له، کیش
سه ریچی ده کا، ئەمڕۆ دین و ئایینیکه، سه به ینی شه ریعه ت و به نامه یه که،
هه تا ده رکه وی کامتان به ئاسانی و بی چه ندوچۆن ته سلیم ده بی و به رفه رمانه
{فاستبقوا الخیرات} که وا بوو گشتتان پیشبرکی بکه ن، بۆئه نجامدانی هه موو
کاریکی چاکه و خیر {إلی الله مرجعکم جمیعا} دلنیا شبن هه موو هه ر بۆلای
خوا ده گه رینه وه {فینبئکم بما کنتم فیه تختلفون} ئەوساش زۆر به وردی
له وشتانه ئاگادارتان ده کا، ناکۆکی و کیشه تان بوو، پاشانیش هه رکه سه به پیی

کاروکردهوی خوئی، پاداش و تۆله وهرده گریټ.

ئاگاداری له لادان له حوکمی خوا

وَأَنْ أَحْكَمَ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَأَحْذَرُهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ لَفُسِّقُونَ^{٥٦}

به قورئان کیشهی مهردم بخه ملینه: {وَأَنْ أَحْكَمَ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ} دیسان ده بی ههر بهو بهرنامه له ناو جووله که و گاورو خه لکانی تریشدا ، حوکم و بریار بهدیت، خوا ناردوویه {وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ} نابیی شوینی ههواو ئارهزووی ئهوانه بکهوی و، چه واشهت بکهن. (ئیبین عه باس) ده لئ: تا قمی له زانایانی به هوود وهک (ئیبین سوریا، که عب ، شاس) خر بوونه وهو گوتیان: با بچینه لای موحه ممه د به لکو بتوانین له خشتهی بهرین و فریوی بهدین، چونکه خوئه ویش ههر وهک ئیمه ئاده مییه، بچین پیی بلیین که: له فلانه مهسه له دا پشتگیری له ئیمه بکه، ئهوسا ئیمه ویش له ههندی شتا په پرهوی له تۆ ده کهین، دیاره خویشت چاک ده زانی که: ئه ئیمه شوینت کهوین، هۆزه کانی تریش چاومان لیده کهن، به لئ ههستان و چوونه لایی و، مه بهسته کانیاں لا درکان، به لام ئه و به هیچ شیوه یه که به گوپی نه کردن و، نه یان توانی له ری راست بیترا زینن، ئینجا ئه م ئایه ته هاته خواره وهو فهرمووی: {وَأَحْذَرُهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ} هۆشیار به! له و ری نمایانه ی خوا بو ی ناردوی، لاریت نه کهن و کلا نه بیت {فَإِنْ تَوَلَّوْا} ئینجا ئه گهر له داوهریی و بریاری تۆ، روویان وه رگیپراو، نه هاتنه سه رنه خسه ی تۆ {فَاعْلَمُوا أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ} چاک بزانه که:

خوادیهوی - بههوی تاوانه کانیانهوه- تۆله یان لی بسینیت {وان کثیرا من الناس لفاسقون} خو بیگومان زۆرینهی خه لک له پری دهرچوون و لاینداوه.

حوکمی جگه له ئیسلام دواکهوتن و بو دوا گه رانه وهیه

أَفْحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ^{٥٧}

دابى جاهیلییه تی بهر له ئیسلام مه هیینه وه {أفحکم الجاهلیة یبغون} ناخۆ ئەمانه ده یانهوی، داب و یاسای جاهیلیه تی بهر له ئیسلام زیندوبکه نه وه و بریارو حوکمی خوا، وه لانیین وهك ئەوان؟! {ومن أحسن من الله حکما} جا ده بی بریارو حوکمی کئی جوانترو باشتر بیت ، له حوکم و فه رمانی خوا {لقوم یوقنون} بوئه وانه که هه یج شک و گومانیکیان نییه و، ئەهلی یه قینن؟ چونکه هه رئه مانه چاک ده زانن که شه ریه تی ئیسلام له هه موو به رنامه کانی تر گونجاوتره بکریته ده ستوو رو سه رچاوه ی ده ستوو ر، بی دین و لاده ره کان نازانن و تیناگه ن، ناماده ش نابن تیبگه ن!. (ته تار)ه کان به یاساکه ی (جه نگیزخان) کاریان ده کرد! که پیک هاتبوو له چه ند فه رمان و بریاریکی تیکه ل له دینی ئیسلام و جووله که و گاو ر، هاوړی له گه ل هه ندی راو بو چوونی خو شی، پاشان چینی پاش ئەوان که هاتن پهیره و بیان لیکردو فه زلیاندا به سه ر شه ریه تی خوا دا! دیاره کاری ناوا، دهرچوونه له ئیسلام و، مروقی پی کافر ده بی، پیغه مبه ر ده فه رموی: (أَبْغَضُ النَّاسَ إِلَى اللَّهِ مَنْ يَبْتَغِي فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ، وَ طَالَبَ دَمَ امْرِيْ بغير حق، ليريق دمه) ته به ری. که و ابوو زۆر پیویسته که: موسلمانان به تاییه تی حکومه ت و ده ول ته کان بگه رینه وه بۆلای به رنامه پیروژه که ی ئیسلام و، هه ر ئەویش بکه نه یاسا و ده ستوو ر بو ولات ری نما ییه کانی ئایه تی (٤٨-٥٠): ١- ده بی

په یامی حوکمرانی

له هه مووشتیکدا هه به قورئان و سووننهت، حوکم و بریار بدریت، نابی هیچ شهریعت و بهرنامه یه کی تر، بکری به یاساو بهرنامه و حوکم و بریاری پی بدری. ۲- نابی په پرهوی له هه و او ناره زوی خه لکی بکری. ۳- حیکمه تی جیاوازی نیوان شهریعت ته ناسمانیه کان، ئیبتیلاو تاقیکردنه وه یه. ۴- زوربه ی زورینه ی موسیبهت و به لا هه له گوناخه وه سه ره لده دا. ۵- شهریعتی ئیسلام له گش شهریعت ته کانی تر، له هه موو روویه که وه تیرو ته سه ل تره.

عبادت و حوکم و سنوره کان پیکه وه گریدراوه له قورئاندا

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعْمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدِيًّا أَوْ بَلْعَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفْرَةَ طَعَامٍ مَسْكِينٍ أَوْ عَدْلٌ ذَلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِ اللَّهِ عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ^{۵۸}

نیچیر کوشتن له ئیحرامدا حه رامه: {یا ایها الذین آمنوا} نه ی نه وکه سانه ی باوه رتان هیناوه! {لاتقتلوا الصيد وأنتم حرم} هه تا له ئیحرامدان هیچ جوړه نیچیریکی وشکانی مه کوژن، گوشتی بخوری، یا نه خوری {ومن قتله منكم متعمدا} هه رکه سیکتان به ده ست نه نقه ست کوشتی و له ئیحرامیشدا بوو، به لام له م گیانله به رو جانه وه ورانه نه بوو که ناویان له بوخاریی و، موسلیمدا هاتووه: (خمس فواسق يقتلن فی الحل والحرم : الغراب، والحدأة، والعقرب، والفأرة، والكلب العقور) واته: نه م پینج شته گشت کاتی له حه ره م و له ده ره وه یدا کوشتیان مو له تی پیدراوه: قه له ره شه، داله کولاره، دوو پشک، مشک، سه گی لاگیر {فجزاء مثل ما قتل من النعم} له توله ی نه وه دا ده بی وینه ی نیچیره

کوژراوه که له مهرو بز و وشتر و گا که فارهت بدات {بحکم به ذوا عدل منکم} دوو که سی دادگره زاناشتان بریاری له سه ریبدن و بلین: ئەمه بوپارته قاو که فاره تی نیچیره کوژراوه که ده شی {هدیا بالغ الکعبه} ئەو که فاره ته بهیئیته هه ریمی کابه و هه ره لویش سه ری ببری و، بیداته هه ژاران {أو کفارة طعام مساکین} یان له جیتی قوربانیه که ئە گه هه اوو پینه ی حه یوانه کوژراوه که نه بوو خواردن بدری به خه لکانی بینه واهه ژار، هه هه ژاره ی مشتت خوراک {أو عدل ذلک صیاما} یان به ئەندازه ی قیمه تی ئەو نیچیره چهنه روژیک به روژوو بن، واته: ده بی حه یوانه کوژراوه که بکری به پاره و، ئەو پاره یه چهنه خواردن بکات، له باتی هه مشتت روژیک به روژوو بن {لیذوق وبال امره} تاتۆله ی ئەوسه ریپچییه ی خو به بچیژی {عفا الله عما سلف} خوا له کاری سه رده می نه فامی و پیش ئەم قه دهغه کردنه یه خو ش بووه {ومن عاد فینتقم الله منه} ئینجا که سیک بچیته وه سه رباری نیچیر کوشتن دوا ی حه رام بوونی، خوا تۆله ی لیده کاته وه {والله عزیز ذو انتقام} چونکه خوا زۆر به ده سه لات و، تۆله سینه، هه ره که سیک له فه رمانه کانی سه ریپچی بکات، زۆر به ئاسانی ده توانی تۆله ی لی بسینی.

ثُمَّ رُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقُّ أَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحُسْبِينِ^۹

ثم ردوا إلى الله مولاهم الحق {له پاشان دوا ی زیندوو بوونه وه هه موو ده گه ریپنه وه لای خوا، که گه وه وه سه ره وه ری راسته قینه ی هه موانه {ألا له الحكم} ده با گشت هوشیار بن! که داوه ری و بریار هه ره به ده ستی ئەوه {وهو أسرع الحاسبين} به خیراتر له هه ره حیسابگریکیش حیسابی گشتیان ده کا. ریئمایه کانی ئایه تی (۵۹ - ۶۲): ۱- مهودای ده سه لات و توانا و حیکمه تی خوا ی خاوه ن به زه یی بی سنوره. ۲- هه موو کاریکی غه یب و نادبار، دیار و ئاشکرا ته نیا خوا خو ی ده یزانی. ۳- مهودای (قهزا) و (قه ده ری) خوا هه مووشتی ده گریته وه، ته نانه تی

هەرگه لاداریک له دار بهریتته وه، ناگای لیه تی. ۳- (مه عاد) و لپرسینه وه و تۆله و پاداش، بریاریکی حه تمیی خواجه وه هر پيش دیت .

جیگهی پرسپاره هه لباردنی حوکمی غه پیری خوی گه وره

أَفَعَبَرَ اللَّهُ أَبْتغِي حَكْمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا وَالَّذِينَ آتَيْنَهُمُ
الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِّن رَّبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ^{٦٠}

أفعبير الله أبتغى حكما { پیمان بلی: ناخۆ ره وایه جگه له خوی به ده سه لات
كه سیتیر بکه مه داوهری نیوانمان؟ هه تا شایه تی بدات کاممان راست ده کات
؟ {وهو الذي أنزل إليكم الكتاب مفصلاً} كه ههر ئه ویشه ئه م قورئانه ی به
رۆشنگراوه یی دابه زاندۆته خواره وه بوتان و، سه رجه م برپاره کانیشی روون
{والذين آتيناهم الكتاب} خو ئه وانه یش وانه مان پیداون {يعلمون أنه منزل من
ربك بالحق} چاك ده زانن كه ئه و قورئانه له لای پهروه درگارتته وه یه و، گشتیشی
راست و دروسته {فلا تكونن من الممترين} ده سا تۆ هه رگیز له خه لکانی دوودل
و به گومان مه به، گومانته نه بی که ئه م قورئانه خوا ناردوویه

وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذُرًّا مِنَ الْحَرثِ وَالْأَنْعَمِ نَصِيبًا فَقَالُوا هَذَا لِلَّهِ بِزَعْمِهِمْ وَهَذَا لِشُرَكَائِنَا
فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى اللَّهِ وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَىٰ شُرَكَائِهِمْ سَاءَ مَا
يَحْكُمُونَ^{٦١}

کارو کرده وهی خوانه ناسان! : {وجعلوا لله مما ذرأ من الحرث والأنعام نصيبا}
له به رو بووی ئه و کیلگه و کشت و ئازهل و مه رومالاته خوا خوی دروستی کردبوو،
ههر به شیکیان بو خوا دانا !! به شه که ی تریان جیایان کرده وه بو گهروه و
بته کانیان ! {فقالوا هذا لله بزعمهم} ئه وساش بی به لگه و لیكدانه وه، به لکو

٦٠ الأنعام ١١٤

٦١ الأنعام ١٣٦

هه ره به خه یالی خویان وتیان: ئەمه بوخوایه!! {وهذا لشركائنا} وئهمه یش هی هاوبهش و {بته کان}مانه {فما كان لشركائهم فلا يصل إلى الله} جا ئه وهی هی بت و هاوبه شه کانیان بوو، هه رگیز نه ئه گه یشته لای خوا {وما كان لله فهو يصل إلى شركائهم} که چی ئه وی به شی خوابوو ئه گه یشته لای بته کانیان !! دیاره له کارو بوچوونیکه زۆر ناره واو هه له دا بوون، چونکه له وه گه پری که شه ریکیان بو خوا دانا بوو، له دابه شکر دنه که یشدا هه ر ناراست ده رچوون، ئه وه ته به شه که ی خوایش ده خه نه سه ره به شی بته کانیان و، له وه یشدا هه ر درۆیان کرد! {ساء ما يحكمون} چ خراب بریارێک ئه ده ن، چونکه هی مان بته کانیان لاخۆشه ویستر بوو له خوا.

وَإِنْ كَانَ طَائِفَةٌ مِّنْكُمْ ءَامَنُوا بِالَّذِي أُرْسِلَتْ بِهِ وَطَائِفَةٌ لَّمْ يُؤْمِنُوا فَاصْبِرُوا حَتَّىٰ
يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَنَا وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ٦٢

شوعه یب _ سه لامی خودای لی بیت _ پیی ووتن: کۆمه لێک له ئیوه باوه رتان هی ناوه به وهی که بو من نیراوه ته خواره وه _ که ئایینی ئیسلامه _ و شوینم که وتوون، هه ندیکه تریشتان باوه رتان پیی نیه ورێگایش له باوه رهینانی خه لک ده گرن.. جا که مێک دل فراوان بن و سه برتان هه بیت، تا خودا له نێوانماندا برپاری خۆی ده دات.. خودا چاکترین برپارده رو (حاکم) ه.. خودای گه و ره ئه مه ده کات تا ده ربکه ویت کێ له سه ر هه ق و راستی یه و، کیش له رێگا راسته که لایداوه؟ .. ئینجا هه ریه که وه پیی کارنامه ی خۆی جه زای ده دریتته وه.

لادان له حوکمی خوا هاوهل دانانه، چ حوکمیکه نهوه

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ قُلْ اللَّهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يُهْدَىٰ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ^{٦٣}

ههروهه ئه ی پیغه مبهه ر! (صلی الله علیه وسلم) پیمان بلی: ئایا هیچ کام لهو بتانه ی ده یان په رستن توانای نیشان دانی ریگای راستیان هه یه؟! له وه لامی نه م پر سباره یشدا هیچ نالین و بی وه لامن... توبش پیمان بلی: نهوه خودای به رزی بی وینه یه که ریگای حق و راستیی به هو ی هیدایه تی ئایینه وه نیشان ده دات، وه به هیدایه تی عه قل و ژبری و به هیدایه تی هه ست و به هیدایه تی ئیلهام و شت خسته نه ناو دل، ریتماییتان ده کات و حه ق و راستییتان بو ده رده خات.. جا ئایا نه وه ی ریگای حه ق و راستی نیشان ده دات، شایان ترو پیوستره په پیره ویی لی بکریت و بپه رستریت، یا خود نه وانه ی که توانایان نیه ریتمای بیکن و ریگای راست نیشان بدن، مه گه ر خو یان هیدایه ت بدرین و بخرینه سه ر ریگای راست؟! وه کو بته کانیان که خو یان ناتوان له جیگه ی خو یاندا بجولین، مه گه ر بگو یز رینه وه.. نه ی بته رستینه! ئیوه بو بیر ناکه نه وه، چیتانه وا بت ده په رستن و بریاری بته رستی ده دن؟! نه مه چو ن بریاردانیکه؟!

قورئان حوکم به حه ق ده کات، ئایا له قورئان حه قانی تر هه یه

وَأَتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَأَصْبِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ^{٦٤}

نه ی پیغه مبهه رتو شوین نه وه بکه وه که به وه حی بو ت دی ت، که قورئانی پیروژه، وه سه برو ئارامت هه بی ت له سه ر نه و ئازارو نار هه تیانه ی که له لایه ن قه ومه که ت

٦٣ سونس ٣٥

٦٤ سونس ١٠٩

و غهیری قهومه که تهوه دووچارت ده کریت، تاخودا له نیوانتاندا حوکم ده کات..
خودا گه وره ترین و چاکترین دادورهو، جگه به حهق زیاتر حوکم به هیج
شتیکی تر ناکات.

إِن الْحَكْمَ إِلَّا لِلَّهِ

مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءَ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَءَابَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ
سُلْطَنٍ إِنْ الْحَكْمَ إِلَّا لِلَّهِ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ
لَا يَعْلَمُونَ^{٦٥}

ما تعبدون من دونه إلا أسماء {تهوش بزنان ئهوانه ئیوه 'به دهر له خوا'
ده یانپه رستن چهند (ناو) یکی بی ناوه روکن {سمیتموها أنتم و آباؤکم} و ئیوه و
باوو باپیرانتان به ئاره زووی خوۆتان ناوتاناون و کردووتانن به خوا! {ما أنزل الله
بها من سلطان} خوا هیچ به لگه یه کی بو راستی په رستنی ئهوانه نه ناردوووه.
جا یوسف ئه یه وئ روشتتر بو یان باس بکات، بو یه ده لیت: {إن الحكم إلا لله}
گشت حوکم و بریاریک ته نههاو ته نهها هی خوا یه، ده بی ته نهها ئه و حاکم و بریار
به ده ست بیت {أمر ألا تعبدوا إلا إياه} فه رمانید او ه که: ئیوه ده بی ته نهها ئه و
په رستن و گو یرایه لیبی هه ر له و بکه ن، نه ک له سه روک عه شیرت، نه ک له گه ل
و نه ته وه، نه ک له ولات و نیشتمان، نه ک له حیزب و گرووپ و خیل.. هتد {ذلك
الدين القيم} هه ر ئه و ئایین و دینه راست و ره واو پایه داره، که بانگتانم کرد
بو ی، ده سا وریاو به ئاگابن وشوینی بتان مه که ون {ولكن أكثر الناس لا يعلمون}
به لام زۆ به ی ئه و مه ردمه نازانن ئایینی یه کخو ا په رستی راست و ریکه، خوای
بالا ده ست له جیگایه کی تر دا ده فه رمو ی: {وما أكثر الناس ولو حرصت بمؤمنين
(یوسف/ ۱.۳) جائیستا ده ست ده کات به مانا و لیکدانه وه ی خه ونه کانیان، بو یه

ده فهرمووی:

وَقَالَ يُبْنِي لِي تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَأَدْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أُلْحِمْتُكُمْ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ^{٦٦}

ياقووب ده لئى: له يهك ده رگاوه مه چنه ناو: اوقال يا بنى لا تدخلوا من باب واحد باوكيان وتى: كوره كانم! كه نزيكى شار ده بنه وه، هه موو پي كه وه له يهك ده رگاوه مه چنه ناو شار وهه. به لئى.. له بهر هه ر هه يهك بوو (به عقووب) وه كو سؤزى باوكيا به تى-ئه وه وه سيه ته ي بؤ كوره كاني كرد؟ هه رچه نده كه لئى ته فسيرو ريوايه ت هه يه بؤ ديار يكر دنى هه يه كه ي، وه هه ريه كه شيان شتيك ده لئيت، بئى نه وه ي هيچ به لگه يه كيان به ده سته وه هه بئى و، له گه ل ده قى قورئانه كه دا بگونجيت! خو گومانيش له وه دا نبييه كه نه گه ر نه وشته ي وا يه عقووب كوره كاني خو ي لئى ده پاريزئى (چاوى پيس بوايه، وهك نه وانه ده لئين)، وه يان هه ر شتيكى ترى ديار يى، نه وا نه و كاته قورئانه كه خو ي ديار يى ده كرد، خو ئاشكرايه له م قورئانه دا ته نها هه ر نه وه نده هاتووه كه فهرمووى: (إلا حاجة فى نفس يعقوب قضاها) واته: ته نها نيازو سؤز يكي ده روونيبى بوو له دلى (به عقووب) دا، به رامبه ريان دركاني و هيچى تر، كه وا بوو ده بئى رافه كه راني قورئانيش له وسنوره دا بووه ستن و په نجه نه خه نه سه ر هيچ شتيك و راسپارده كه ش وهك خو ي به ره هاو به ر فراواني به يئنه وه، دياره هه ر نه مه ش شياوه بؤ راگرتنى نه ده ب و وئل له گه ل قورئاندا. هه مووشمان چاك ده زانين كه يه عقووب (عليه السلام) به رامبه ر كوره كاني مه ترسى شتيكى هه بوو بو يان نه گه ر له يهك ده رگاوه بچنه ناو شارى ميسره وه هه رچه نده راسپارده كه ش هيچ بر ياريكى خوا ي پئى به ر په رچ نه درا يه وه.. كه وا بوو بؤ ئيمه يش هه روا چا كه كه نه وه سيه ت و راسپارده يه به ره ها به يئينه وه وه ديار يى نه كه ين و، هه رته نها له گه ل ده قى قورئانه كه دا برؤين

{وادخلوا من أبواب متفرقة} و له ده‌روازه‌ی جیا جیاوه‌وه بچنه ژووره‌وه {وما أغنى عنكم من الله من شيء} هه‌رچه‌نده من به‌م ته‌گبیرو راویژانه‌ش ناتوانم هیچ قه‌زاو بریاریکی خوا له‌ئیوه دوور بخه‌مه‌وه خوئی چوئی بریار دابیت، هه‌رگیز ناگۆردری و هه‌رواش ده‌بیت {إن الحكم إلا لله} چونکه بریارو فرمان ته‌نها بو خوابه‌وه به‌س {عليه توكلت} پشتم به‌وه به‌ستووه {وعليه فليتوكل المتوكلون} جا كه‌سانیکیش كه‌ هه‌ر ئه‌و به‌شیاوو به‌کار ساز ده‌زانن، ده‌با ته‌نها پآل به‌وه‌وه بده‌ن و پشت به‌وه به‌ستن. رینمایه‌کانی ئایه‌تی (۶۳-۶۷): ۱- ته‌وه‌ککولی ته‌واوی یه‌عقوب(عليه السلام) به‌رامبه‌ر به‌خوای خوئی و، ناسینی ئه‌سماو سیفه‌ته‌کانی وه‌ك شیاویه‌تی، هه‌قیشه‌ وایی، چونکه یه‌کیکه له‌پیغه‌مبه‌رانی خوا (عليه السلام). ۲- وه‌رگرتنی په‌یمان و مۆرو ئیمزا بو‌ کاره‌ گرنه‌گه‌کان، هه‌رچه‌ند له‌به‌رامبه‌ر خزماتی نزیکیشه‌وه بی. ۳- خو‌ پاراستن له‌ (چاوی پیس هیچ زینیکی نیه، به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا هه‌ر ده‌بی پروات وایی که‌ ئه‌وه‌یش له‌حوکم و بریاره‌کانی خوا هیچ شتی ناگۆری. ۴- پشت ته‌نها به‌ خوا به‌سته‌وه، ئیتر به‌دنیاییه‌وه‌ کاره‌کانت راپه‌رینه‌.

هه‌ره‌شه‌ له‌ لادانی حوکی خوی گه‌وره

أَوْ لَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقَّبَ لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ^{٦٧}

أولم يروا أنّا نأتى الأرض ننقصها من أطرافها؟ ئایا ئه‌و بی باوه‌رو بته‌پرستانه نه‌یاندی که‌چۆن هه‌مووکات و رۆژی موسلمانه‌کان زال ده‌که‌ین به‌سه‌ریانداو، ده‌سه‌لات و هیزی ئه‌وان له‌زه‌ویدا که‌م ده‌که‌ینه‌وه؟ واته: ئایا نه‌یاندی که‌

هەر ږوڅه ی پارچه په زهویان فته تڅه کړی و، مه وډای دهسه لاتیان نامینیت؟
{والله یحکم لا معقب لحکمة} و هه رحوکم و بریاری خوا دهیدا هیچ که سیک
دهسه لات و توانای نیه ریگری بکاو ره تی بکاته وه {وهو سریع الحساب} زوریش
به په له به حیساب و پرسینه وهی خه لکدا رانه گات.

په ندو ناموژگاری له چیروکه قورئانیه کاند

فَلَمَّا اسْتَيْسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا قَالَ كَبِيرُهُمْ أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ آبَاءَكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ
مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ وَمَنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ حَتَّىٰ يَأْذَنَ لِي أَبِي
أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ^{٦٨}

ده که ونه مه شوړه له گه ل گه وره که یاندا: {فلما استیسوا منه خلصوا نجيا}
جا که بی هیوا بوون یوسف بنیامین نازادکا نه و جا له خه لکه که دوور که وتنه وه و
که وتنه چپه و سرته سرت و دوزینه وهی چاره سه ریگ {قال کبیرهم ألم تعلموا أن
أباکم} برا گه وره که یان هه لیدایه و گوتی: مه گه ر نیوه نازانن و له بیرتان نه ماوه که
باوکتان {قد أخذ علیکم موثقا من الله} په یمانیکی بته وی به ناوی خوا لیوه رگرتن
که {بنیامین} بپاریزن و بیبه نه وه بوی {ومن قبل ما فرطتم فی یوسف} و خو به ر
له وه ش له راده به دهر ده ربارهی یوسف خراپه تانکرد! {فلن أبرح الأرض حتی یأذن
لی أبی} جا له به ر نه وه دلنیابن که هه رگیز من له م ولاتی (میسر) ه ناچمه ده ری،
هه تا بابم نیزن ده دا به گه رانه وه م، چونکه شه رمه زاریه بوم به و هه واله وه بچمه وه
بو لای {أو یحکم الله لی وهو خیر الحاکمین} یان خوا بریاریکی نویم بو ده دا،
واته: به بنیامینه وه ده گه ریمه وه، خو خوایش له هه موو بریارد ریگ چاکتره.
حوکمی جگه له خوی گه وره (ساء) که وشهی لو مه یه بوی به کار هاتووه

يَتَوَرَّى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَّا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ^{٦٩}

یتواری من القوم من سوء ما بشر به { له ناخۆشی و خراپی ئەو مزدهیهی پیتی دراوه، له خه لک خوۆی دهشاریتتهوهو، ههز ناکات بیبینن {ایمسکه علی هون} نازانی ناخۆ له سهر سووکیی و شه رمه زاری رای گری و به خپوی بکا ؟ {أم يدسه فی التراب} یان بیخاته ژیر خۆلهوهو زینده به چالی بکات ؟ {ألا ساء ما يحكمون} چاک بزانی! بریاریکی زۆر خراپ دهدهن کاتی کێژ دهدهن به خواو، بو خویانیش کور .

خوای گهوره پێویستی به شهريك نی یه له حوکمدا

قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَبْصِرَ بِهِ وَأَسْمِعُ مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا^{٧٠}

قل الله اعلم بما لبثوا { پێیان بلی: هه ر خوا خوۆی باشتەر ده زانی له وئه شهکه و ته دا چه ندمانه وه، واته: زانی نی حه والهی زانست و زانیاری خوای گهوره ی بکه {له غیب السموات والأرض} هه رچی نادیارو داپۆشراوی ئاسمانه کان و زهوی هه یه - به دهنگ و باسی یاران ی ئه شهکه و تیشه وه- بو خوایه، وه ئه وه لای ئەو دیارو ئاشکرایه و چاک ده یزانی {أبصر به} ئای خوا چ بینایه بو هه موو شتی {وأسمع} وچ ژنه وایشه، واته: بینین و بیستنی خوا بی سنووره، وه کو بینین و بیستنی هیچ که سی نییه {ما لهم من دونه من ولی} بو یاران ی ئه شهکه وت - جگه له و زاتی الله یه - هیچ پشت و په ناو دۆسیکیان ده س ناکه وی هه تا بییان پارێزی {ولا يشرك فی حکمه أحدا} و خوایش له کارو بریاری خویدا هیچ که سی نه کردوو به هاوتاو

٦٩ النحل ٥٩
٧٠ الكهف ٢٦

هاوبهشی خوئی، بی شهریک و بی وه زیرو بی هاوتایه، رازیش نابیت قسهی ناحهزو نه یارانی بخریته پال قسه یه وه.

له ته ورايشدا حوکم هه بووه نهک قورئان که بو هه تا هه تایی دابه زیووه

يُحْيِي خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَاَتَيْنَهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا^{٧١}

په سنی یه حیا و له دایکبوونی: هه رکه یه حیا له دایکبوو و، پاشان گه وره بوو و گه یشته نه و ته مه نه ی که فه رمانی پیغه مبه ریته پیبدری، پیمان گوت: (یا یحیی خذ الكتاب بقوة) نه ی یه حیا! به هه رچی تواناته نه و نامه ی ته وراته بگهرو کارو ره فتاری پیبکه (وأتیناه الحكم صبيًا) وهیشتا هه ر زاروو مندال بوو، بیر تیژیوو زرنگی و کارزانیمان پیبه خشی بو تیگه شتنی ئاین

خوای گه وره حوکمی فیری پیغه مبه ران کردووه بو پاک و پیس جیا کردنه وه

وَلَوْطًا وَاَتَيْنَهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبِيثَاتِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا سَوَاءً فَاسِقِينَ^{٧٢}

ولوطا آتیناه حکما وعلما ووردبینی و فه رمانی پیغه مبه ریته و زانستمان به (لووت) یش به خشی، واته: کردمانه په یامبهرو ناردمان بو گونده کانی ده فه ری (سه دوم) (ونجیناه من القرية التي كانت تعمل الخبائث) و له و شاره ی (سدوم) له که خه لکیکی زور خراپ و یاخیبوون و له فه رمانی خوا ده رچوو بوون و کاری دزیویان تیدا ده کرد، رزگار کرد (إنهم كانوا قوم سوء فاسقين) چونکه به راستی خه لکی نه وی زور خراپ و له ری لاده ر بوون.

٧١ مریم ١٢
٧٢ الأنبياء ٧٤

حوکم له سهر کیلگه یهك چ جای ولات و مه لاین دۆنم و سامانی سر و شتی!

وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذِ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذِ نَفَسَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ وَكُنَّا لِحَكْمِهِمْ
شَاهِدِينَ^{۷۳}

داستانی داوود و سوله یمان (علیهما السلام): {داوود و سلیمان اذ یحکمان فی الحرث} له داود و سوله یمانیش باسیک بکه نه و کاته که سه بارهت به کیلگه یهك داوهر بیان کرد {اذ نفست فیہ غنم القوم} نه وسا که مه رومالاتی هوزیک بی شوان به شه و تیی که و تبوون و تیبدا له وهر ابوون {وکنا لحکمهم شاهدین} و نیمه شایه دو ناگاداری داوهر یبه که ی ههر دووک بووین.

حوکم و زانست لای خوای گه وره یه

فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ وَكُلًّا آتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا وَسَخَرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ
وَالطَّيْرَ وَكُنَّا فَاعِلِينَ^{۷۴}

فهمناها سلیمان {چاره سه ری کیسه که مان فی ری سوله یمان کرد و تیمان گه یاند که چون بریار بدا {وکلا آتیناه حکما و علما} به ههر دووک - داود و سوله یمان - داوهر یی و زانیار یمان پی به خشین، راقه که رانی قورئان نه لاین: دوو پیاو سکالو کیسه یه کیان هه بوو: که رانه مه ریگ چوو بووه ناو کیلگه و کشتوکالی کابرایهك و زیانیکی گه وره ی لی دابوو، بردیانه لای (داود) و نه ویش بریاریدا: له باتی زیانه که رانه مه ره که بدری به خاوهن ده غل و دانه که، دیاره نه وهش به دلی خاوهن مه ره که نه بوو، بویه ههر دووکیان چوونه لای سوله یمان و به سه رهاته که یان بو گپرایه وه، پاشان نه ویش چوو بولای داودی باوکی و سه لامی لی کردوو وتی: به رای من نه گه ر

۷۳ الأنبياء ۷۶
۷۴ الأنبياء ۷۹

په یامی حوکمرانی

زه وپیه که به خاوهنی مهړه کان بدرایه و، بیکردایه به ده غل ودان، تاوهک خوئی لی نه هاته وه و، مهړه کانیش بدرایه لای خاوهن زه وپیه که که لکی له شیرو خوری و بهره که ی وهر گرتایه، جا ههر کاتئ کشتوکاله که وهک خوئی لی هاته وه بدریته وه به خاوهنه که ی. (داود) وتی: روّله که م: بریاره که ت باش و په سه نده، شیاوی باسه داوهر ههرکات ده قیکی ده ست نه که وت بو پشتگیری بریاره که ی، ده توانئ په نا بباته بهر (ئیجتههاد) ههر بوّیه نه و دوو پیغه مبه ره بهر پزه یش بریاره کانین لیک جیاواز بوو، پیغه مبه ریش موحه ممه د ههر له و باره یه وه ده فهر موی: (إذا اجتهد الحاكم فأصاب فله أجران، وإذا اجتهد فأخطأ فله أجر واحد) بوخاریی. واته: ههرگا داوهر ئیجتههاد بکاو، پر به پر مه به سته که ی پیکا، نه وه لای خوا دوو جار پاداشی بوّیه یه، خو نه گهر نه ی پیکا و به هه له دا چوو، نه وه یه ک پاداشی بوّیه یه. (وسخرنا مع داود الجبال یسبحن والطیر) کیوه کان و په له وه ره کانیشمان ملکه چ و رام کرد، که هه موان له ته ک داوودا پیکه وه ته سبیحاتی خوا بکه ن. داود به ناوازو ده نگه خوّشه که ی خوئی ته سبیحاتی نه خویندو، گشت بوونه وه ریش له گه لیا نه یوته وه، جا ئیتر چوّن و به چ شیوه یه ک؟ ئیمه هه موو ملکه چی نه و شتانه ین که له قورئاندا هاتوون (وکنا فاعلین) زور به تواناو به کاریش بووین بوّ نه جامدانی نه و کاره.

په نای راسته قینه لای خوای گه وره یه که حه قی ته واو له حوکمه کانیدایه

قُلْ رَبِّ أَحْكُم بِالْحَقِّ وَرَبُّنَا الرَّحْمَنُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا نَصِفُونَ^{۷۰}
قال رب احکم بالحق { جا دوا ی گه یاندنی په یامه که یی و گوی نه دانی خاوه ناسان پیی، په یامبه ر روو نه کاته په روه ردگاریی خوئی و نه لی: نه ی په روه ردگارم!

له نښوونې من و نه وانه دا بریاری راسته قینه ی خوټ بده، چونکه من زور هه ولمد او هوښیارم کړنده وه، له سزای تو ټاگدارم کړنده وه، به لام باوه ریان نه هیڼا، جا ئیتر تویش چوڼ باشه؛ بریاری خوټ بده اوربنا الرحمن المستعان علی ما تصفون} په روه ردگارمان - که خواجه کی به خشه ره- کومه ک لیخوازراوه بو ټوله و جهزه به دان له سهر نه وقسه ناقولا و ناشیاوانه تان، ههر نه وپشه یارمه تیم نه داو سهرم نه خا به سهر ئیوه دا، ئه ر ئیوه لارو لاسار بن، چونکه من هه ولکی زورم له گه لدان، به لام ئیوه هه رنه تان بیست !.

سه رنجی وشه ی حوکم و گه لانی پیشووش بده

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ^{٧٦}

شهیتان میملی هه موو پیغه مبه ریك بووه: دیاره هه رچوئی خوی گه وره بانگه وازه که ی له بی بروایان نه پاریزی، هه روایش له فیلی شهیتان نه یپاریزی و ناهیلی دهغه لی نهوی تیکه ل بی، وه که نه فه رموی: (وما أرسلنا من قبلك من رسول ولا نبی) له پیش ټوشدا ئیمه هه ریغه مبه ریکی خاوه نامه و بی نامه مان نارد بیټ، که نیشانه کانمان به خه لک راگه ینیت (إلا إذا تمنى ألقى الشيطان في أمنيته) ئیلا شهیتان گورانکاری و دهغه دهی خوی له پال ناخنیوه. (فتح القدير) نه لی: (قال البغوي: إن أكثر المفسرين قالوا معنى (تمنى) تلا وقرأ كتاب الله، ومعنى (ألقى الشيطان في أمنيته) أي في تلاوته وقرأته. قال ابن جرير: هذا القول أشبه بتأويل الكلام. قال القاضي عياض: واعلم أن الأمة مجتمعة على عصمة النبي من الشيطان في جسمه وخاصره ولسانه ..) که و ابوو

په یامی حوکمرانی

پیغهمبر هیچ کات هه له و ناهه قی به زمانیدا نه هاتوو، نه گهرچی موشریکانیش شتیکیان لی کردبی به ههرا، نه وه هه به ئامازهی شهیتان بووه، وه نه وهش ته نها بو پیغهمبر بووه، به لکو پیغهمبرانی پیش نه ویش تووشی نه و دیعایه و چاوو رایه بوون، به لی: گه لی ریوایهت هاتوو ده م له هوئی هاتنه خواره وهی نه م نایه تانه نه دهن، به لام (ئیبین که سیر) نه لی: نه و ریوایه تانه گشتیان (مورسه ل) ن و، له ریگه یه کی ره وانه وه پشتگیریکم ده ست نه که تووه بوین. به لی.. په یامبه ران زوریان پی خوش بووه مه ردوم لییان کو بینه وه و پروایان پی بین، بویه گه لی جار له و پیئاوه دا ئاوتیان نه خواست که خه لکه که بانگه وازه که یان لیوه رگرن، وه له ورپیگه یه شدا جاری وا نه بوو له بهر خاتری بانگه وازه که یان- نه رم و نیانیشیان نه کرد، جا شهیتانیش نه وهی به هه لده زانی و لیی نه کردنه ههراو، ئیتر فرت و فیلی خوئی نه هاویشته دلی موشریکانه وه، وه ک داستانه که ی (ئیبین ئوم مه کتوم) و (زهینه بی کچی جه حش) و.. هتد، به لام خوا مه سه له که ی له بیژنگ داو هه ق و ناهه قی لیگ کرده وه. 'سه ید' یش پاش هیانی هه موو ریوایه ته کان ده لیئ: نه وانه ی له م جیگایه دا داستانی (غهرانیق) ده گیرنه وه وه هندی پالپشتیشی بو دینن، هه موو له بنه ره تدا لاوازن، وه له رووی (سه نه د) ه وه پشتیان پی نابه ستری. وه زانایانی نه هلی حه دیس ده لین: هه رکه سی قسه ی لی وه رگیرابی نه و ریوایه ته ی نه هیئاوه، چونکه سه نه دیکمی متمانه پیکراوی نه بووه. 'نه بوبه کری به ززار' نه لیئ: قه ناعه تم نییه که له په یامبه ره وه به سه نه دیکمی په یوه سته وه نه و قسه یه گیردرا بیته وه، له ولایشه وه له گه ل بناغه یه کی به رزی بیرو باوه ردا که بریتییه له وه په یامبه ر ده بی شهیتان نه توانی په یامه که ی لی تیک بدات و خه لته و په لته ی تیکه ل بکات به یه کا هه ل نه ته قین، ئیتر چوئن ده بیئ {أفرايتم اللات والعزی ومناة الثالثة الأخری ألكم الذکر وله الأثنی؟} بخوینی و شهیتان به زمانی نه وه وه نه م وشانه: {وانهن لهن الغرائق العلی، وإن

شفاعتهن لهي التي ترتجي ..) بلاؤ بکاته وهو بیگه یه نیت به هه موو موشریکان و ئه وانیش پروا بکهن .. کاتی په یامبهر لی بیته وه له سووره تی (نه جم) سوژده بات و ئه وانیش وا بزنان که بو بته کان سوژده ی بردوو؟! (فینسخ الله ما یلقى الشيطان) ئەوسا خوا فەندو فیله که ی شهیتانی پووچ کرده وه و سربیه وه {ثم يحکم الله آیاته} له پاشان ئایه ته کانی خوئی جیگیرو پته و پایه دار کردو ته وه و به چاکیی هیشتوو یه ته وه {والله علیم حکیم} و خوا زانست و زانیاریی زوره، کار جوان و له کارزانه، گشت کاریکی پر له حکمه ته.

دهسته لات و حوکم هر بو خوا ی گه وره ده گه ریته وه

أَلْمَلِكُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي حَبْتِ النَّعِيمِ ٧٧
 الملك یومئذ لله جا ئیتر له و رۆژده دا ده سه لات و فرمانه واییی ته نها بو خوا یه و هیچ که سیک ناتوانی هیچ شتیک بکات، وه ک خویشی ئە فه رمووئ: (مالک یوم لدين) ٤/١ یا ده فه رمووئ: (الملك یومئذ الحق للرحمن وکان یوما علی الکافرین عسیرا). {یحکم بینهم} له نیوانیاندا دا وه ریی ده کا {فالذین آمنوا و عملوا الصالحات فی جنات النعیم} ئەوسا ئەو که سانه ی پروایان هینا وه له گه ل پروا که یاندا کاره چاکه کانیا ن ئەنجام دا وه له ناو به هه شته خو ش و پر له نازونیمه ت و نه برا وه کاندا نشته جی ئە بن.

أَللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ٧٨
 الله یحکم بینکم یوم القیامه فیما کنتم فیه تختلفون} هه ر خوا خوئی له رۆژی قیامه تا دا وه ریی ده کا له نیوانتاندا له و شتانه ی که ئیوه کیشه تان تیدا هه بوو. له جیگه یه کی تر دا ده فه رمووئ: (فلذلك فادع واستقم كما أمرت ولا تتبع

٧٧ الحج ٥٦
 ٧٨ الحج ٦٩

کین نه وانهی پشت له حوکمی خوی گه وره ده کهن؟!

وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ مُّعْرَضُونَ^{۷۹}
وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ { کاتیکیش بانگ بکریڼ بۆلای
برپاره کانی خواو په یامبه ره که ی نهو، تا له نیوانیاندا داوهری بکن {اذا فریق
منهم معرضون} که چی دهسته به کیان، کت وپر روو وهر نه گپرن و ناماده نابن.
کین نهو که سانه ی گوپراهه لی حوکمی خوی گه وره ن؟

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا
وَأَطَعْنَا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ^{۸۰}

إنما كان قول المؤمنين إذا دعوا إلى الله ورسوله ليحكم بينهم { نهوه حالی
دوو رووه کان بوو، به لام وتهو گوفتاری برواداره کانیش کاتی بانگ ده کریڼ بۆلای
خواو پیغه مبه ره که ی بؤ نهوه ی له نیوانیاندا داوهری بکا {أن يقولوا سمعنا وأطعنا}
هره نه مه یه که نه لپن: نهوا بیستمان و گوپراهه لپشین. وانه: نه گهر نه وانیش
بروادار بوونایه، ده بوو هر ناوایان بووتایه {وأولئك هم المفلحون} نائه وانه - که بؤ
ره زامه ندی خوا په له نه کهن- سه رفرازی راسته قینه ی دنیاو قیامه تن .

حوکمی خواو دوعای پیغه مبه‌رمان

رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَالْحَقْنِي بِالصَّالِحِينَ^{۸۱}

رب هب لی حکما! ئهی په‌روه‌ردگارم! تیگه‌یشتنی راست و دروست ، زانست و زانیاری، پیغه‌مبه‌ریه‌تیم پیّ به‌خشه ریگای خواناسانم پیبناسه (وألحقنی بالصالحین) وه بمگه‌یه‌نه به‌چاکان. پیغه‌مبه‌ریش له‌کاتی سه‌ره‌مه‌رگه‌که‌یدا سیجار فه‌رموو: (اللهم في الرفيق الأعلى). کاته‌کانیتریش که‌ه‌ب‌پارایه‌ته‌وه ئهی فه‌رموو: (اللهم أحيانا مسلمين، و أمتنا مسلمين، وألحقنا بالصالحين غير خزايا ولا مبدلين) ئیمامی ئە‌حمه‌د ۴۲۴/۳.

گه‌ر دین په‌یوه‌ندی نیوان خوی گه‌وره‌و به‌نده‌کانی بوایه لیپرسینه‌وه‌ش ته‌نها له‌ بواری عیاده‌تدا ده‌بوو!

إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ^{۸۲}

إن ربک یقضی بینهم بحکمه! به‌راستی په‌روه‌ردگارت داوه‌ریی ده‌کات له‌نیوان ته‌وانه‌دا- له‌ روژی قیامه‌تدا- به‌ فرمان و بریاری خوئی (وهو العزيز العليم) هه‌ر ئه‌ویشه‌ ده‌سه‌لاتدارو زانا به‌ هه‌موو کارو کرده‌وه‌ی به‌نده‌کانی خوئی.

حوکم عیلم دیسان له‌ پال یه‌کدا

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَأَسْتَوَىٰ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ^{۸۳}

به‌ ده‌ستی مووسا پیاویکی (قیبیتی) کوژرا: به‌لئی.. موسا ورده‌ ورده‌ پله‌کانی مندالیی و، لایوه‌تی خوئی ئه‌بری و پیده‌گا، وه‌ک ئه‌فه‌رموی: (ولما بلغ أشده

۸۱ الشعراء ۸۳

۸۲ النمل ۷۸

۸۳ القصص ۱۴

واستوی { کاتی دوی چهند سالیک پیگه‌یشت و تن و ژیری ته‌واو به‌هیزبوو و به‌خوداهات {آتیناه حکما و علما} ژیری و تیگه‌یشتن و زانیاریمان پیش په‌یامبه‌رایه‌تی پیبه‌خشی {و کذلک نجزی المحسنین} هر ئا به‌وشیوه‌یه پاداشی چاککاران ئه‌ده‌ینه‌وه.

کس هاوشیوهی نی یه نه له‌په‌رستندا نه له‌حوکمد

وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَى وَالْآخِرَةِ ۖ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ^{۸۴}
وهو الله لا إله إلا هو { هر ئه و زانه‌یه خودا، جگه له‌خوی هیچ په‌رستراویکی هه‌ق نیه {له‌الحمد فی الأولى و الآخرة} سوپاس و ستایش هه‌رشایسته‌ی ئه‌وه له دنیاو له‌ئاخیره‌تدا {وله‌الحکم} حوکم و فه‌رمانه‌واییش و بریار هر بۆ ئه‌وه، نه‌ک بۆ که‌سیکی تر {و‌الیه‌ ترجعون} وه‌ هر بۆ لای ئه‌ویش ده‌برینه‌وه، جا ئه‌وساش ئیتر هه‌موو کس پاداشت و تۆله‌ی خوی وهر ئه‌گرئ.

فریاد په‌سی حه‌قیقی ته‌نها لای خوی گه‌وره‌یه

وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ ۖ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۖ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ ۚ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ^{۸۵}

له‌گه‌ل خوادا هانا و هاوار له‌خوایه‌کی تر مه‌که، چونکه جگه له‌و زاته‌خوایه‌کی تر نیه، هه‌رچی شت هه‌یه تیاچوو له‌ناوچوو جگه له‌و زاته، فه‌رمانه‌وایی هر شایسته‌ی ئه‌وه، هه‌مووانیش هر بۆ لای ئه‌و ده‌برینه‌وه.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَنْ يَسْبِقُونَا ۗ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ^{۸۶}
أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَنْ يَسْبِقُونَا ۗ يَا نَهْوانه‌ی که‌ کاری خراپ و

۸۴ القصص ۷۰

۸۵ القصص ۸۸

۸۶ العنکبوت ۷

نادرست نه نجام نه دهن پييان وايه كه له دهستان دهرته چن و پيشمان نه كهون و دهر بازده بن؟ {ساء ما يحكمون} نه وانه چ داوه ريبی و برياريكي خراپ نه دهن نه گهر پييان وای.

حوکمی هه له جيگهی پرسپاره

مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ

ته فسیری نایه تی ۱۵۴، ۱۵۵ به به كه وه به، كه ده فهرمویت: نهی تینه گه بشتوان! نیوه چيیتانه و چوڼ برياری واده دهن كه وا دهران مه لایكه كان كچی خودان... نهی نابیت بیر بکه نه وه و بزنان نه وه چ قسه به کی هه له و نابه چی به ده یکه ن؟.

نمونه ی پيشين له حوکم کردن

إِذْ دَخَلُوا عَلَىٰ دَاوُدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْ خَصْمَانِ بَغَىٰ بَعْضُنَا عَلَىٰ بَعْضٍ فَاحْكُم بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَا إِلَىٰ سَوَاءِ الصِّرَاطِ^{۸۷}

إذ دخلوا على داود ففزع منهم {کاتی که بی مؤلهت وه رگرتن چوونه ژوره وه لای (داود)، له بینینیان شله ژاو ترسا {قالوا لا تخف خصمان بغی بعضنا على بعض} وتیان: مه ترسه! نیمه دوو داواچین دژ به به کترو، داوامان له سه ره کتر هه به، هه نديکمان سته می له وه هنده که ی تر کردوه {فاحکم بیننا بالحق ولا تشطط} جا هاتووین له نیوانماندا به دادگه رانه داوه ريبی بکه و سته م له هیچ لامان مه که {واهدنا السواء الصراط} و بو راسته ری رینموونیمان بکه ، واته:

به ریکی دادگه ریمان بکه

يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا

نَسُوا يَوْمَ الْحَسَابِ^{۸۸}

یا داود اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ {ئهی داود! بهراستی ئیمه تو مان کرده جینشین لهسه زهوییدا بو بهرپوه بردنی کاروباری مهردم {فاحکم بین الناس بالحق} دهسا تویش به شیوهیه کی پهسه ندو بههق و دادگه رانه له نیوان خه لکدا برپاریده و حوکم بکه، واته: وَهَكَ بَغْرَمُؤی: په له مه که و له ههردوو لایه نی کیشه که پرسیار بکه، وهک ئه و کیشه یه مه که، که په له ت تیدا کرد، چونکه پیش ئه وه که له {مدعی علیه} پرسیار بکهیت، برپای خو ت دا! {ولا تتبع الهوی} و شوین هه و او ئاره زوو مه که وه له حوکم کردندا {فیضلك عن سبيل الله} تا به و هویه وه له ریگای خوا گومرات بکات {إن الذين یضلون عن سبيل الله} بیگومان ئه و که سانه ی که له ریی خوا لاده دهن و گومرا ئه بن {لهم عذاب شدید} سزاو جه زه به ی توندو سه ختیان بو هه یه {بما نسوا يوم الحساب} به هوی ئه وه ی که روژی حیساب و پاداشت و تو له یان له بیر کردوه.

دینی خوی گه وره پوخت و ته و او ه

أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كُذِّبَ كَفَّارًا^{۸۹}

الا لله الدين الخالص {هوشیار به! نایینی پاک و چاک و بیگه رد ته نها هی خوا یه. واته: خوا ته نها هه ر ئیخلای و هه ر ئه گری و، هه رشتیکی دی وه لا دهنی {والذین اتخذوا من دونه اولیاء} ئه وانه ی که له باتی خوا چه ند دوس و بتیکیان بو خو یان گرتووه، وه به بی هبج به لگه یه کیش ئه لاین: {ما نعبدهم إلا ليقربونا إلى الله زلفی} ئیمه هه ر بوئه وه ئه و بتانه ده په رستین، که له خوامان نزیك بکه نه وه و، تکامان

۸۸ ص ۲۶
۸۹ الزمر ۳

بۆ بکهن لای، کهچی ئە گەر پێیان بوترايه: ئەي کي ئیوهی دروستکردوو؟ ئەي کي ئاسمانه کان و زهوی وه ديهیناوه؟ له وه لامدا ئە لێن: هەر (الله) یه، ئیتر پێیان ئەوترا: ئەي بۆچی خوا به تاك و ته نیا ناپه رستن؟ وشه ی (ما نعهدهم..) وه لامیان بوو. {إن الله يحكم بينهم فيمهم فية يختلفون} جا با هەر وابکهن بێگومان خوا ههق و ناههق جیا ئە کاته وهو، بریاری خۆی ده رباره ی ئەو دوو به ره کیه ی نیوانیان ده دات، ئەو کات موسلمانان ئە چنه به هه شته وهو، بێ پروایانیش بۆ دۆزه خ ئە نێرددین {إن الله لا يهدي من هو كاذب كفار} دیاره ئە جو ره که سانه گومراو سه ر لیشیواون، خۆ به راستی خواش مروی درۆزن و سپله رینوین ناکا.

که سیك زانای په نهان و ئاشکرا بیت به رنامه که ی شایسته ی حوکه مه

قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ عَلِّمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ٩٠

ریگای دۆعاو پارانه وه: {قل اللهم فاطر السموات والأرض} بلی: ئەي خوايه! ئەي به ديهینه ری ئاسمانه کان و زهوی! {عالم الغيب والشهادة} زانای په نهان و ئاشکرا، زانای دیارو نادیار! {أنت تحكم بين عبادك فيما كانوا فيه يختلفون} هەر ئە تۆ له نیوان به نده کانی خۆتا داوه ری ده که یته، له و شتانه دا وا کیشه و جیاوازیان تیا هه یه، هەر ئە تۆ بریاری تیرو ته سه ل ئە ده یته، ههق و ناههق جیا ده که یته وه.

برپارو داوهری کردن تهنها بۆ خواجه

ذُكِمَ بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِنْ يُشْرِكُ بِهِ تُؤْمِنُوا فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ
الْكَبِيرِ^{٩١}

ذلكم بانه إذا دعى الله وحده كفرتم} نهو سزاو تۆله يه شتان له بهر نهويه،
چونكه كاتى بانگكرابان بۆ پرواهينان و پهرستننى خواى تاك و تهنيا، به تهنيا
كافر ده بوون و باوهرتان نه ده هينا {وان يشرك به تؤمنوا} خو نه گهر هاوبه شى پال
درا با (باسى لات و عوززاش له گه ليان كرابا) برواتان نه هينا! {فالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ
الْكَبِيرِ} جا برپارو داوهرى کردن تهنها بۆ خواى بالاده ستى گه وره، چونكه بتان
هيچيان به ده ست نيه.

له سەر وهه كۆمهڵێك ئایهت وهك بینیمان كه وشه‌ی حوكم به چه‌نده‌ها شیوه هاتوووه ههم وهك وشه‌و ههمیشه وهك دادوه‌ری له نیوان كیشه‌كاندا، ههمیشه وهك گهلانی پێشوو، له خواره‌وه تهنها ئایه‌ته‌كان به تفسیره‌كه‌یه‌وه داده‌نیین بۆ ئه‌وه‌ی خوینەر خۆی بیره‌كاته‌وه‌و بریار بدات له دووباره‌ بونه‌وه‌ی وشه‌ی حوكم و جۆری حوكم، له قورئانی پیرۆزدا ئه‌وه‌نده ئایه‌ته‌كان زۆرن بیانو بۆ نه‌خوینده‌واریش ناهێڵێته‌وه‌ چه‌ جایی خوینده‌وار، به‌لام ئه‌وانه‌ی سه‌ره‌رای نكۆلی كردن و جیا‌كردنه‌وه‌ی دین له‌ سیاسه‌ت ده‌بیته‌ خوینده‌وه‌ی تری نا‌لۆجیكی بۆ بكریت.

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ (الغافر ٤٨)

قال الذين استكبروا إنا كل فيهما} سه‌ركرده‌ ده‌ما‌خبه‌رزه‌ له‌ خۆبایی بووه‌كانیش ئه‌لێن: به‌راستی ئیمه‌ هه‌موو له‌ناو ئاگرداين، ئه‌گه‌ر شتێكمان پێ كرابا، بۆخۆمانمان ئه‌كرد {إن الله قد حكم بين العباد} به‌راستی خوا له‌نیوان به‌نده‌كانیدا به‌دادگه‌رانه‌ داوه‌ری كرد، له‌به‌ر ئه‌وه‌ هه‌موو بێ باوه‌ر بووین، بریاری داوه‌ تۆله‌ی خۆمان وه‌ر ئه‌گرین، واته‌: ئیمه‌ی سه‌ركرده‌و ئیوه‌ی چه‌وساوه‌ هه‌ر دوو له‌ناو ئاگرداين

وَمَا اٰخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ اِلَى اللّٰهِ ذٰلِكُمْ اَللّٰهُ رَبِّيْ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ اُنِيبُ (الشورى ١٠)

وما اختلفتم فيه من شئ فحكمه إلى الله} ئه‌وی كیشه‌و جیا‌وازی‌تان تێیدا بوو، له‌باره‌ی باوه‌رو بێباوه‌ریه‌وه، ده‌بێ حوكمه‌كه‌ی بگێردێته‌وه‌ بۆ‌لای خوا، چونكه ئه‌و خۆی ده‌بیرێته‌وه‌و ده‌زانیت كێ له‌سه‌ر هه‌قه‌و، كیش له‌سه‌ر ناهه‌قه‌، خوای گه‌وره‌ قورئانی ناردوووه‌و گێراویه‌تی به‌ مه‌نه‌ه‌ج، پێغه‌مبه‌ریش به‌یانی ده‌كاو كیشه‌كان یه‌كلا ده‌كاته‌وه‌. {ذلکم الله ربی} ئا ئه‌و حوكم و بریار ده‌ره‌یه‌ خوای په‌روه‌ر‌دگارم {عليه توكلت} هه‌ر به‌و پشت ده‌به‌ستم {والیه ائیب} و هه‌ر بۆ‌لای

ئەویش ئە گەر یمهوه بو چاره سه‌ری گشت گیر وفتیکم
وَلَقَدْ آتَيْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنَاهُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ
عَلَى الْعَالَمِينَ (الجاثية ١٦)

منه تی خوا به‌سه‌ر جووله که‌وهو، هه‌لاواردنیان: ئینجا خ‌وای گه‌وره منه‌ت ئە‌خاته
سه‌ر جووله که‌کان چونکه ئە‌م چا‌کانه‌ی له‌گه‌ل کردون! وه‌ک ئە‌فه‌رمووی: اولقد
آتینا بنی‌ اسرائیل‌ الکتاب‌ والحکمة‌ والنبوۃ‌ و سویند ده‌خۆم که‌: به‌راستی
ئیم چه‌نده شتانه‌مان به‌ (به‌نی‌ ئیسرائیل) به‌خشیی: ١- ته‌ورات. ٢- حوکم و
داوه‌ریی. ٣- په‌یامبه‌رایتی. (ورزقناهم من‌ الطیبات) وه‌ له‌ حه‌لال، رزق و
رۆزی پاک و خ‌اوین و گوزهرانی خۆشمان پیدان (وفضلناهم علی‌ العالمین) و

ریژیشمان به‌سه‌ر گه‌لانی سه‌رده‌می خ‌ویاندا دا
أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
سَوَاءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ (الجاثية ٢١)

ژین و مردنی موسلمان و کافر وه‌ک یه‌ک نین: {أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجترحوا
السيئات} ئاخۆ ئە‌وانه‌ی بروایان نیه‌و، گوناخ و تاوانیش ده‌که‌ن، پێیان وایه‌ {أَنْ
نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ} که‌ وه‌ک ئە‌وانه‌یان داده‌نیین، بروایان
هه‌یناوه‌و کاره‌ چا‌که‌کانیان ئە‌نجام داوه‌؟ هه‌رگیز شتی‌ وا نابێ، وه‌ له‌م ئایه‌ته‌شدا
له‌و باره‌یه‌وه ئە‌فه‌رمووی: (لا یستوی أصحاب‌ النار وأصحاب‌ الجنة، أصحاب‌
الجنة هم‌ الفائزون) ٢٠/٥٩. {سواء‌ محیاهم‌ ومماتهم} پێیان وایه‌ ژیان و مردنیان
یه‌کسانه‌؟! واته‌: پێیان وایه‌ وه‌ک یه‌ک ده‌ژین و ده‌مرن؟ {ساء‌ ما یحکمون}

خراپه‌ ئە‌و داوه‌رییه‌ ده‌یکه‌ن، ئە‌گه‌ر پێیان وابیت که‌ هه‌ردوولا یه‌کسان ده‌بن
وَأَصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ (الطور ٤٨)
ئهی پێغه‌مبه‌ر! خ‌ۆراگر به‌و ته‌سبیحاتی‌ خوا بکه‌: {واصبر لحکم ربک} خ‌ۆگره‌
له‌به‌رامبه‌ر به‌جیه‌ینانی پرپاره‌کانی په‌روه‌ردگارتوه‌و ئە‌ی موحه‌مه‌د!

به ویتلکردنیان {فإنك بأعيننا} چونکه به راستی تو له بهر چاودیری ئیمه دایت،
 فیلیان زیانت لینادات {وسبح بحمد ربك حين تقوم} کاتی هه لئه سیت هه رده م
 ته سبیحات و سوپاسگوزاریی پهروه دگارت بکه، ئیمامی (ترمزی و نسائی)
 نه لئین: کاتی له جیگایه کدا هه لئه سیت، خویندنی (ذکر)ی (سبحانک اللهم
 وبحمدک أشهد أن لا إله إلا أنت، أستغفرک وأتوب إليك) سوننه ته.

حکمه بلغه فما تغن النذر (القمر ۵)

حکمه بالغه! نه م قورئانهش حکمه تیکی تیرو ته واوه گه یشتوته نه وپه ری تیرو
 ته واوی له حکمه تدا {فما تغن النذر} جا چ که لکی ده به خشی ترسینه ره کان
 کاتی باوه نه هیئن و که لک وه رنه گرن له قورئان و له په یامبه ره چونکه گوئی
 خوینیان که پر کردوو، چاوی خوینیان له ناستی هه قوو راستی کوپر کردوو،
 وه ک نه م نایه ته یش ده فه رموی: (وما تغنی الآيات والنذر عن قوم لا یؤمنون)
 (۳۱/۱۰).

ياأيها الذين آمنوا إذا جاءكم المؤمنت مهاجرت فامتحنوهن الله أعلم بمايمنهن
 فإن علمتموهن مؤمنت فلا ترجعوهن إلى الكفار لا هن حل لهم ولا هم يحلون
 لهن وءاتوهن ما أنفقوا ولا جناح عليكم أن تنكحوهن إذا آتيتموهن أجورهن ولا
 تمسكوا بعصم الكوافر وسلوا ما أنفقتم وليسلوا ما أنفقوا ذلكم حكم الله يحكم
 بينكم والله عليم حكيم (المتحنة ۱۰)

ژنی موسلمان به موشريك به شوو نادری، موشريكيش به موسلمان ناشی: {يا
 أيها الذين آمنوا إذا جاءكم المؤمنات مهاجرات} نهی نه وانهی باوه رتان هیئاوه!
 ژنه باوه رداره کان که له مه ککه وه کوچیان کرد بۆلای ئیوه له مه دینه {فامتحنوهن}
 جا بوخوتان تاقییان بکه نه وه، بزنان راست نه کهن له بپروا که یاندا؟ له بهر
 ئیسلام هاتوون، یان له میردو که س و کاریان هه لاتوون؟! له په یمان نامه که ی
 (حوده بییه) داها تبوو: نه و که سه ی له مه ککه وه دیت بۆلای موسلمان ه کان، نابی

په یامی حوکمرانی

وهری بگرن، به لّام نه وانه له لای موسلمانان کانه وه بچن بولای کافره کان، نه وان ده توانن وهریان بگرن ولای خوږیان بیانیهیلنه وه. جا پاش ماوه یه ک نافرته تیکی (أم کلثوم) ناو له مه ککه وه هات بومه دینه، پاشان دوو برای هاتن به دوایدا تا به پیی مەرجه کان بیبه نه وه، په یامبه ریش فهرمووی: نه و مەرجه ته نه به رامبه ر به پیوانه، ژنان ناگریته وه.. جا پاش نه وه خوا نه م نایه ته ی نارده خواره وه، نه وسا ئیتر دوا ی نه وه سویندی ژنایان نه دا که له میردی و کس و کاری نه توراوه و ته نه له بهر ختری ئایینی ئیسلام هاتوو {اللّه أعلم بایمانهن} خواش زانتره به ئیمانان کیهان، نه و چاک نه زانئ چو و بوچی ئیمانان هیناوه و کوچیان کردوو؟ {فان علمتموهن مؤمنات} جا نه گه زانیتان باوه ردارن و، ته نه له بهر ئیسلام هاتوو {فلا ترجعوهن الی الکفار} مه یانگیرنه وه بولای میرده کافر و بیبروکانیان {لا هن حل لهم} چونکه نه و ژنانه ه لال نین بو نه و پیاهه کافرانه {ولا هم یحلون لهن} و نه و پیاهه بیبروایانه ش ه لال نین بو نه و ژنه پرواداران، واته: ژنی موسلمان ده بی ته نه بو پیاهه موسلمان بیت {واتوهن ما أنفقوا} وه بدن به میرده کافره کانیان نه وه ی خه رجیان کردوو بو نه م ژنانه، بو نه وه ی ته نه ژنه کانیان له ده ست ده رچوو بیت {ولا جناح علیکم أن تنکحوهن إذا آتیتموهن أجورهن} گوناختان له سه ر نیه که نه و ژنانه نیکاح بکه ن له خو تان، کاتئ ماره بیبه که یان تان دانئ، چونکه به موسلمان بوونه که یان په یوه ندی ژن و میردی یان له گه ل نه واندا نه پیچرئ، پاش ته واو بوونی عیده ش نه گه ر پیشته شوویان کردبوو- نه توانن ماره یان بکه ن {ولا تمسکوا بعصم الکوافر} و ئیوه ش ژنه کافره کان رامه گرن، واته: نه و ژنانه که له {دار الکفر} دا به جیماون و موسلمان نه بوون، وا دابنن هه ر ژنتان نه بوون، که وا بوو ئیستا نه توانن خوشکیان، یان پووریان ماره بکه ن له خو تان {واسئلوا ما أنفقتم} ئیوه ش (نه ی میرده موسلمانان) داوا ی نه و ماره بیبه بکه ن - له و که سه ی

ماره یکردوو- مه سرهفتان کردووو بۆیان (ولیسألوا ما أنفقوا) و بائەوانیش داواى بکەن چیان خەر جکردوو، واتە: ئەگەر پیاویک خۆی موسڵمان بوو و کۆچی کرد، ژنە کەشى بە کافری مایهوه و پاشان مێردیکرد، دەبێ ماره ییه کەى بگەرێتەوه بۆ ئەم پیاوه موسڵمانەى، وه ئەگەر ژنیک هیجره تی کردو موسڵمان بوو-پاش عیددەش- مێردی کردوو، دەبێ ماره ییه کەى بگێرێتەوه بۆمێردە کافره کەى {ذلکم حکم اللہ یحکم بینکم} ئا ئەوه حوکم و بریاری خوایه، حوکم و بریار دەدا له نێوانتاندا سه بارهت به ژن و پیاوی موسڵمان و کافر {والله علیم حکیم} خواش خوایه کی زانای دانایه

مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ (القلم ٣٦)

ما لکم کیف تحکمون} چیتانە حوکم و بریاری وا ئە دەن..؟ چونکە هیچ کاتیک نابێ چاککارو، خراپکار چوون یهک مامه له یان له گه ل بکری
 أَمْ لَكُمْ أَيْمُنٌ عَلَيْنَا بَلِغَةٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ (القلم ٣٩)
 أم لکم ایمان علینا بالغه إلى یوم القیامة} یان مه گەر په یمانی به هیزتان به سه زمانه وه یه تاروژی قیامهت ده مینیتته وه {إن لکم لما تحکمون} بۆتان هه بێ هه رچی بریارو حوکم بدەن؟! دیاره ئەمانه هیچیان نین، نه نامه ی ئاسمانیان هه یه وه، نه په یمانمان بۆ مۆرکردون، که هه رچییان ویست بیاندریتێ..

فَأَصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَى وَهُوَ مَكْظُومٌ (القلم ٤٨)
 خۆراگر به و وهك (یونس) پیش مه خۆره وه: {فأصبر لحکم ربك} جاتۆش ئەى پیغه مبه ر! به ئارام و خۆراگر به بۆ بریاری په روه ردگارت {ولا تكن كصاحب الحوت} وه وهك خاوه نى نه هه نگه كه (واته: یونس) (علیه السلام) مبه كه له گه له کەى تووره بوو و، ویستی له ده ریاوه ده رچی، وه به ویستی خوا نه هه نگه كه قوتیدا {إذ نادى وهو مكظوم} وه له ته نگانەى ناوسكى نه هه نگه كه دا هاوارى له په روه ردگارى کردو له سه ریچی هۆزه کەى خه فه تباربوو هه رده یگوت: {لا إله

په یامی حوکمرانی

إلا أنت سبحانك إني كنت من الظالمين) خوی میبهره بانیش وه لآمی دایه وه وه
فهرمووی: (فاستجبنا له ونجيناها من الغم وكذلك نجى المؤمنين)، وه فهرمووی:
(فلولا أنه كان من المسبحين للبث في بطنه إلى يوم يبعثون).

فَأصبرِ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَطِعِ مِنْهُمْ ءَأثْمًا أَوْ كُفُورًا (الإنسان ٢٤)

فصبر لِحکم ربک} جا له بهرامبهر فهرمانی پهروه ردگارته وه خوړابگره، چاوه پروانبه
خوا توّل یان لئ ته سینئ (ولا تطع ائما أو کفورا) وه به فهرمانی هیچ گونا هباریک،
یان زور کافرو سپله بهک له بتپه رسته کانی هوزه که ت مه که نه گهرچی ته واوی
مالئ دونیاشت بده نئ.

أليس الله بأحكم الحاكمين (التين ٨)

أليس الله بأحكم الحاكمين} ئایا خوا له هه موو داوه ره کان داوه ترتر نیه؟! به لئ
له هه موو داوه ربک داوه ترتر و داد په روه ترتره، چونکه ئاده مزاد بو ئه وه دروستکراوه
ژیری خوی بخاته گهر بو دوزینه وهی خوا، جا کاتئ ئه و خوی گیل و کویر
کرد، ئه وائتر رها به په سترترین پلهی بدریتئ و ببریته ریزی په سترترین
گیانداره کانیشه وه بشنیردرئ بو دوزه خ. له گه وره یی و فه زیله تی سووره تی
(تین) ه که: (به رای کوری عازیب) ده لئ: پیغه مبه ر له رکاتیکی نوژی سه فهردا،
سووره تی (تین) ی ده خویند.. فتح الباری: ٥٨٣/٨. مسلم: ٣٣٩/١. نیمامی
(ترمی) - له ئه بو هوره یره وه - ده گپریته وه وه ده لئ: هه رکه سی سووره تی (والتین
والزیتون) ی خویند و گه یشته کوئا ئایه تی: (أليس الله بأحكم الحاكمين)
ده بی بلئ: (بلی، وأنا على ذلك من الشاهدين) ئه بوداود: ٥٥٠/١. هه رچه ند
ئهم فهرموودیه (سه نه د) ه که ی لاوازه، چونکه به کیک له روابه کانی نادیاره و ناو
نه براوه، بروانه کتیبی: (القول المبين في أخطاء المصلين) ل٢٣٩. چاپی چواره م
سالی (١٤١٦-١٩٩٦ م).

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَمِّ فَأَنْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَنِّي وَتَلَّتْ

وَرُبِّعٌ فَإِنْ خَفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فُوحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكُمْ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا
(النساء ۳)

وإن خفتم ألا تقسطوا في اليتامى {خو ئه گهر ترسان که به دادگه رانه نه توانن رهفتار له گه ل کیزه هه تیوه کاندای بکه ن ، نه گهر ماره یان بکه ن {فانکحوا ما طاب لکم من النساء مثنی و ثلاث و رباع} ده سا ئه و ژنانه ماره بکه ن پیتان دهشین، دوان دوان ، سیان سیان، چوار چوار، واته: هه ریه کیکتان ده توانن هه تا چوار ژن ماره بکه ن، به مهرجی عه داله ت و توانایی ژیاندنیان، بویه ده فهرموی: {فإن خفتم إلا تعدلوا فواحدة} خو ئه تر ترسان نه توانن به دادگه رانه وه کو یه که ته ماشای ژنه کانتان بکه ن، ده بی ته نه ا ژنیک ماره بکه ن {أوما ملکت أیمانکم} وه یان هه ره به وه که نیزانه ده ستان که و توون و بوونه ته مولکتان قه ناعه ت بکه ن {ذلک أدنی أَلَّا تَعُولُوا} ئابه و شپوه نزیکتره که غه درو سته م له ژنان نه که ن. پيشه وا موسلیم ده لیت: {عوروهی کوری زوبه ر} مانای ئایه تی {وإن خفتم ..} ی له خاتوو عایشه ی پووری پرسیی و ئه ویش گوتی: خوشکه زا که م! له سه رده می جاهیلییه تدا کچۆله ی هه تیوو بی باب ده که وته لای که سیک که سه ره رستیار ی بکا، هه تا گه ره ده بوو، ئه و جا هه رچی هه بوو تی که لی ماله که ی خو ی ده کرد، پاشان له به رماله که ی چه زی لیده کردو، ده یویست به ماره یه کی که متر له ژنانی تر ماره ی بکا و به شووی بدات، جا بو راستکردنه وه ی ئه و هه له یه و، لابر دنی ئه و سته مه له ژنان، خوا ری لیگرتن و فهرمووی: یا ئه وه یه که ماره یی شیای خو یانیا ن بده نی، ئه وسا ماره یان بکه ن، وه یان بچن ژنانی تر ماره بکه ن. به لی .. گومان نییه که له پیش دینی ئیسلامدا، بی یاسا و دیاری کردنی هیچ جو ره سنووریک ژنانیکی زوریان ماره ده کرد و تیکه ل ده بوون له گه لیاندا، ته نانه تی تاسه د ژنیا ن چه لاکر دبوو بوخویان، به لام کاتی که ئیسلام هات زور به وردبینه نه سنووریکی بو ئه و کاره دیاری کردو لای سه رووی به چوار ژن دانا. ئه ویش له گه ل پیش چا و

پهيامى حوكمرانى

گرتنى چەند مەرجىك، لەوانە: يەكەم: نابى زىاد لە چوار ژن ماره بكرىت. دووهم: نابى مافى هيچكامىكيان پيشىل بكرى. سىيەم: دەبى ئەو پياووه كه خەلكانى هاوشانى خوى بتوانى بيانژىنى و دارا بى و، لە هەموو رويه كه وه تىريان بكات. جا هەر لەم سۆنگە يەوه زاناکان بە كۆى دەنگ برىار يان داوه كه: هەركەسىك خوى دلنيا بىت كه ناتوانى دادگەر بىت لە گەل ژنه كهيدا، بۆ ئەو حەرام و ياساغە تەنھا ژنىكىش ماره بكات، ئىتر چ جاى دوان يان سىيان، يان چوار. دياره ئەم بوون و نەبوون و دادگەرى لای مێرد، مەسەلە يەكە و پەيوەندى بە ئايين و دىنەوه يە، واتە: هەر تەنھا ئايين بۆى هەيه برىارى تىدا بدا، نەك داوهر و دادگا، چونكە ئەو برىاره شتىكى نەينى و دەروونيه، هەر مەگەر تەنھا ئايين چاره سەرى بكات، ديسانەوه نەفەقە و تفاقىش شتىكى رىژە يىه، كەسىك بۆكەسىكى تر جياوازه و هەوالهى دەسەلات و تواناى ئەوكەسە خوى دەكرى، بۆيه لە قىامە تىشدا هەركەسە بە پىي خوى بەرپرسى ئەوكارە دەبى و پرسىارى لىدە كرىت: ناخۆ وهك پىويست خزمەتى هاوسەرە كهى خوى كرووه، يان نا؟ لەولايشەوه ستم و ناھەقى و چرووكى پەيوەندىيان بە ئاييندە و داھاتووه وه هەيهو، زۆرىكى زۆرىنەى خەلك پاشمارە كردن ئەنجاميان دەردەكەوېت، شەرىعە تىش لەسەر ئەگەر و ئىحتىمال كاروبارى پاشەرۆژ برىار نادات. چونكە لەوانە يە كەسىك ئىستا دادگەر نەبى، وه يان ئىمكانىهەتى ماددى نەبىت، بەلام دەگونجى پاش رۆژىكى دىكە، پىچەوانەى ئەوه بىت. لەگەل ئەوه يشدا دىنى ئىسلام برىارى داوه: كە ئەگەر كەسىك ستم لە ژنه كهى بكات، وه يان لە تەكيا دەست گوشراو و چرووك بىت، ئەوه لە حالەتى ئاوادا، ژنه كه مافى جيا بوونەوهى بۆھەيه، خۆتەگەر ژنىك بە ئارەزوو پىخۆشبوونى خوى مێرد بەوجۆرە كەسانە بكا، رىي لىناگىردى و، عەقدە كەشى دادەمەزرى، من پىم وايە ئەوكەسانەى كە نەنان و ئاويان هەيهو، نەمەسكەن، وه نە بيانوو يەكى شەرىعى، سەرەراى ئەمانەش

منالە كانيشيان رهش و رووت و كونه گورگي كيشى نيبه، تييدا دانيشن، كه چى هيشتا ده چن ژنى دووهم، يان سييه م، يان چوارهم ماره ده كهن، ئەوه پيوسته هه رگيز رى به جووره نيكاحانه نه دريت، واته: فره ژنى 'وه كو له دهقه كانه وه وهرده گيريت' ده بى بو كاتى زهرورته و ناچارى و پيوست به كار بهينريت، بونمونه: ئەوانه و مناليان نابيت، ئەوانه كه ژنه كانيان نه خووشن و به كه لكى تيكه لى ژن و ميردى نايه ن، وه يان تووشى (بروده ي جنسى) بوون و كه متر خويان ده دن به دهسته وه و ناره زوى جنسى پياوه كه يان تير ناكهن.. ئەوانه به قه ناعه تى من رييان پى بدرى و يارمه تيش بدرين بو ئە نجامدانى كاره كه يان، دياره ئەميش له گه ل پيش چاوگرتنى (عه دل) و (ئىنفاق) دا، به لام ئەوانه ي بيانوو به كى شه رعييان نيبه وه، ده چن سوارى داخوازى و ناره زوى خويان ده بن و، له هه مانكاتيشدا فه قيرو هه ژارن و ئەو ژنانه ش ده سخه ره ده كهن، ئەوه له حاله تى ئاوادا ده بى رييان ليبيگردي. به تاييه ت پاش ده ركه وتنى ئەوه هه موو گيروگرفت و كيشانه كه ئەمرو له فره ژن بيه وه روو ده دن. هه زار ره حمه ت له به ريزان (موحه ممه د عه بده) و (سه يد قوتب) كه به لايانه وه فره ژنى بوئه وه هه لومه رجان هيه له سه ره وه باسكران، بو به سه باره ت به فره ژنى ده لين: (حاله ضرورية، ولغلبة سوء معامله الرجال لزوجاتهم عند التعدد، وحرمانهن من حقوقهن في النفقة والراحة، وانتشار الفساد و العداوة بين أولاد الضرائر.. لهذا كله يجوز للحاكم الإسلامى أو لصاحب الدين، أن يمنع تعدد الزوجات صيانة للبيوت عن الفساد) به لى.. ده توانرى ئەم راو بوچوونه بو هه ندى كات، وه يان بو هه ندى كه س به تاييه ت كارى پى بكرى و، رييان پينه درى پتر له ژنيك ماره بكهن. (سه يد قوتب) ده ليت: فره ژنى مؤله تيكه بو ده سه به ركردى ئەو سپارده گه وره يه، به لام ده بى له وه خت و ده رفه تى خويدا بيت، هه روه ك ته لاق شتيكى زه روورى و ناچار بيه.

په یامی حوکمرانی

وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدَقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِن طِبِنَ لَكُمْ عَن شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَّرِيًّا
(النساء ٤)

دهبې ماره يې به ژنان بډهن: {وأتوا النساء صدقاتهن نحلة} وهك پيشكه شيهك
دهبې ماره يې ژنان بډهن و، به فهرزيكي خوايشي بزنان، واته: ماره يې ژنان برياري
خوايه و فهرزهو، مافي خوځيانهو، كه سيك بو ي نيبه ري لي بگري {فان طبن لكم
عن شئ منه نفسا} جا نه گهر به پيخوشبونو خوځيان، شتيكيان له ماره يه كه يان
پي به خشين {فكلوه هنيئا مريئا} نه وحه له ئيوهش بيخون و نوشي گيانتاني
بكه ن . ري نمايي به كاني ثابته تي (٢-٤): ١- هه موو ماليكي حه رام ناپاك و پيسه.
٢- هه موو ماليكي حه لال پاكو خاوينه. ٣- مالي چاكي هه تيو نابي به ماليكي
خراپ بگوردرئ. ٤- (وه سي) و چاوديري هه تيو، نابي مالي هه تيوه كه له گه ل
مالي خو ي تيكه ل بكاو بيخوا. ٥- زياد له ژنيك تا چوار - له گه ل ره چاو كردني
دادگه ري و نه فقه ده - حه لاله. ٦- خوا ماره يي دانا بو ژنان چونكه عه رب پيش
ئيسلام ماره ييان بو ژنان دانه دهنه، بويه داناني ماره يي بو ژنان پيوسته له سه ر
پياوو نابي هيج شتيك له ماره يي ژنان بخوري ، مه گهر به ره زامه ندي خوځيان .

قُلْ تَعَالَوْا أَنزَلْ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا
أَوْلَادَكُمْ مِمَّنْ أَمْلَقَ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ
وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَصَّكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ)
الأنعام (١٥١)

ئهم سفارشانه باش وه رگرن: جا پاش باسكردني ئه و شتانه كه ئه وان به ئاره زووي
خوځيان حه راميانكردن له سه ر خوځيان، دپته سه رباسي ئه و شتانه خواي گه و ره
له بهر زيان و ناشيويان حه راميكردون، له گه ل ئه مه شدا (١٠) راسپارده و
وه سيه تنامه باس ده كات كه: گشت شه ري عه ته ئاسمانيه كانيش تييدا يه كده نگ
بوون ، وهك ئه فهرموي: {قل تعالوا اتل ما حرم ربكم عليكم} به و كافرو بي باوه رانه

لَئِي: وهرن بائو شتانه تان بوخوینمه وه که په روه دگارتان یاساغیکردووون له سهرتان: {ألا تشرکوا به شیئا} یه کهم: نابئ هیچ شتیک بکه نه شهریک و هاوبه شی خوا، واته: شیرک قه دهغه و حرامه، ده بی ئیوه پی قایه ل نه بن. {و بالوالدین احسانا} دووهم: له گه ل باوک و دایکدا هممیشه ناکارچاکبن. {ولا تقتلوا اولادکم من اِلاق} سییه م: له ترسی برسیتی و هه ژاری، منداله کانتان مه کوژن، به لئ.. که سی وایان هه بوو - له بهر هه ژاری ونه داری بی جیاوازی - نیرومی ئه کوشت! هه ندئ له زاناکان ئه م ئایه ته ده که نه به لگه ی حرامیه تی (عه زل) و ریگرتن له زگیوون، به لام تاقمی تر درپزه یه کی ده ده نی و ده لپن له بهر چهند هویه ک حه لاله...! {نحن نرزقکم وایاهم} چونکه هه ر ئیمه بن رسق و روژی به ئیوه، به وانیش ئه ده بن. {ولا تقربوا الفواحش مظهر منها وما بطن} چوارهم: به ئاشکراو به نهینی توخنی تاوان وکاره دزیوه کان - ئاشکراو نهی نییان - مه که ون، واته: نزیکه هیچ جوړه گوناھی: گوره و بچووک، ئاشکراو نهی نی - مه که ونه وه {ولا تقتلوا النفس التي حرم الله إلا بالحق} پینجه م: که سیکیش مه کوژن، خوا کوشتنی به هه ق نه بی یاساغ نه کردووه، واته ئیوه به هه ق نه بی مه ردوم مه کوژن، په یامبه رمان چهنده جوان راقه ی ئه و هه ق و ناهه قه ی کردووه به م فه رمووده یه: {لا یحل دم امرئ إلا بإحدى ثلاث: الثیب الزانی، والنفس بالنفس، والتارک لدينه المفارک للجماعة} بوخاری و موسلیم {ذکرکم وصاکم به} خوی گوره بوخوی ئه مانه ی به ئیوه راسپاردووه {لعلکم تعقلون} به شکوم بیر بکه نه وه وریاو ژیربن، چاک و خراب، هه ق و ناهه ق له یه ک بکه نه وه.

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْكَيْلِ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا تَكْلَفْ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكُمْ وَصَّكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ (الأَنْعَامُ ١٥٢)

ولا تقربوا مال اليتيم إلا بالتي هي أحسن} شه شه م: هه رگیز نزیکه مال و

په یامی حوکمرانی

دارایی هه تیوانان مه که ونه وه به شیوه یه کی چاک و جوان نه بی احتی بیلغ
أشدة} تا بو خوی ده گاته حاله تی پر هیزی و توانایی خوی و، بالغ و کامل
نه بیت، نه وسا ئیتر نه گهر له ژیر دهستی ئیوه شدا بوو، بیده نه وه دهستی خوی.
{وأوفوا الکیل والمیزان بالقسط} هه وته م: با پیوانه و کیشانه تان دادگه رانه بی،
واته: مامه له تان ریک و پیک و، دوور له گزی و خیانه ت بیت {لا نکلف نفسا
إلا وسعها} خو ئیمه ش له توانا به دهر، ته کلیف و داوا له هیچ که سیك ناکه ین
بو عه داله ت و دادگه ری. {وإذا قلمت فاعدلوا ولو کان ذاقربی} هه شته م: هه رکه
قسه یه کتان کرد، یان بریار یکتاندا، ده بی دادگه ربن تییدا، نه گه رچی نه و بریاره
دژی خزمانی نزیکي خوشتان بی. {وبعهد الله أوفوا}. نو یه م: ده بی به رامبه ر
به په یمان و ناموژگاری به کانی خوا به نه مه ک و به وه فا بن، واته: هه ر مامه له و
ریکه و تنامه یه کتان هه بوو، به جوانی جیه جیی بکه ن و، له به ر نه م و نه و،
قورئان و فهرمووده کان پشتگو ی مه خه ن {ذلکم وصاکم به} خوا نه مانه ی به ئیوه
راسپاردوو ه و ناموژگاری و، وه سیه تی پیکردوون، ده سا ناگاتان له خو تان بیت
{العلم تذكرون} به لکو هه ر له بیرتان بن و ناموژگاریان پیوه رگرن. (ته فسیری

رامان)

الزانیة والزانی فأجلدوا کلَّ وُحدٍ منهُما مائة جلدةً ولا تأخذکم بهما رافةً فی دین
الله إن کنتم تؤمنون بالله والیوم الآخر ولیشهد عذابهما طائفة من المؤمنین
(النور ۲)

زینا که رانی (میروژن) هه ریه ک سه د تازیانه یان لیده ن: ئینجا دیته سه ر باسی
تا که تا که ی یاساکان ، وه له سنوو رو حوکمی زینا که رانه وه ده ست پی نه کات:
{الزانیة والزانی فأجلدوا کل واحد منهما مائة جلدة} نه و کچ و کوره ی زینا و
شه روا ل پیسی نه که ن، ده بی له هه ریه که یان سه د جه لده شه لاق ی لی
بده ن. نه مه تو له ی هه ر که سیکه (نیر، یان می) پیشتتر به شیوه ی شه ریعی

جووت نه بووی (واته: کچ و کور) بن، به لام نهو که سانهی که به یه ک گه یشتین ' له نیکا حیکی سه حیچدا ' وه نازادو، ژیرین ، پیگه یشت و (بالغ) بن، موسولمان بن، ئینجا زینا بکه، نهوه ده بیته به رده باران بکریں {ولا تاخذکم بهما رافة فی دین الله} نابجی به زهیی و نهرم و نیایی و سوژ بتانگری له به رامبه ر هه ریة که له و دوانه وه له راپه راندنی حوکمی خوادا، واته: له کاتی جی به جی کردنی بریاری خوادا، توندوتیژین و به زه بیتان به زینا که راندا نه یه ته وه، به و شیوه یه ژمارهی شه لاقه کان، یا به رده بارانه که، وه کو خوی جی به جی نه که ن {ان کنتم تؤمنون بالله والیوم الآخر} نه گهر ئیوه باوه رتان به خواو به روژی دوایی هه یه {ولیشهد عذابهما طائفة من المؤمنین} جا بو نه وهی نهو دوانه پتر ئیشیان پی بگات و، خه لکیش پهنده وه رگرن، با کومه لی له برواداران نامادهی سزاکه یان بین و بیبین 'دیاره نهو خه لکه ناماده بووه تا زورتر بیت چاکتره، هه رچه نده به ناماده بوونی چوار که سیش جی به جی نه بی، ئینجا بو پتر قیزه ون کردنی زیناو، سووک کردنی زینا کاران نه فه رموی:

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ (النور ٤)

بوختان کردن بو ژنانی داوین پاک: ئینجا بو زیاتر پاراستنی نامووس و شه ره ی موسلمانان به گشتیی؛ خوی گه وره نه فه رموی: {والذین یرمون المحصنات} نهو که سانه ش که ژنانی داوین پاک (یا پیاوانی داوین پاک) تۆمه ت بار نه که ن به زیناوه {ثم لم یأتوا بأربعة شهداء} پاشانیش چوار شایه ت ناهینن بو چه سپاندنی داوا که یان {فاجلدوهم ثمانین جلدة} ده بی نه وانه هه شتا شه لاقیان لی بدن تا جار یکیتر به ناهق و نارها و نامووسی خه لک له که دارو بریندار نه که ن {ولا تقبلوا لهم شهادة أبدا} هه تا هه تاشه نابجی شایه تیشیان بو شتی تر لی وه رگرن ' {وأولئک هم الفاسقون} ئا نه وانه ن له سنوور دهر چووان ' و لای خوا به فاسق

ئهدرینه قه له م'.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَيَّ أَنْ لَا يُشْرَكَنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِيَنَّ فِي مَعْرُوفٍ قَبَايِعَهُنَّ وَأَسْتَغْفِرَ لَهُنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (الممتحنة) (١٢)

به یعه تی ژنان به پیغه مبهه: کاتې په یامبهه مه ککه ی ئازاد کرد، پیاوان ده هاتن په یمانیان له سهه فیداکاری بو ئیسلام له گه ل ده به ست، ئینجا سه به رته به و ژنانه ش موسلمان ده بوون ده هاتن ئه م ئایه ته هات و فه رمووی: {یا ایها النبی إذا جاءك المؤمنات} ئه ی په یامبهه! کاتې ژنانی باوه ردار هاتنه لات {ببایعنک} به یعه ت پی بکه ن، جا توش له سهه ئه م شه ش خاله گرنکه: {علی أن لا یشرکن بالله شیئا} یه که م: له سهه ئه وه ی هیچ شتی نه که نه هاوبه شی خوا، و به تاک و ته نیای بزانی {ولا یسرفن} دووه م: دزی نه که ن {ولا یزنین} سییه م: زینا نه که ن {ولا یقتلن اولادهن} چوارم: منداله کانی خو یان نه کوژن و زینده به چالیان نه که ن وه ک سه رده می نه زانیی {ولا یأتین ببهتان یفترینه بین ایدیهن وأرجلهن} پینجه م: هیچ بوختانیک نه که ن له نیوان ده ست و پیی خو یاندا، واته: مندالی خه لکی نه که نه مندالی خو یان، له سه رده می نه فامیدا هه رژنیک ترسی بووبا میرده که ی - له به رته وه مندالی نابیت ده ری بکا- ده چوو مندالی دوژراوه ی ده هیئاو ده یکرد به مندالی خو یی و به میرده که ی ده گوت ئه مه له تو یه .. ئینجا خوای گه وره به و ئایه ته ئه و کاره ی لی قه ده غه کردن. {ولا یعصینک فی معروف} شه شه م: له هه موو کاریکی چا که دا سهه پیچی و نافه رمانیت نه که ن {قبایعهن} ئه وسا توش به یعه تیان لیوه رگه . به لی.. له روژی دووه می ئازاد کردنی مه ککه دا، ژنانیش پاش هاتنی پیاوان، پؤل پؤل ده هاتنه (سه فا) و موسلمان ده بوون، په یامبهه ریش به زمان - نه ک به ده س خسته ناو ده س- له سهه ئه و خال

و مهرجانه‌ی سهره‌وه- په‌یمانی لیوهر ده‌گرتن، شیاوی باسه پیغهمبه‌ر به‌هیج شیوه‌یه‌ک ده‌ستی له ده‌ستی ژنی نامه‌حرهم نه‌که‌وتوووه. فتح الباری: ۵۰۴/۸ او استغفر لهن الله} وه‌له خوا‌ی دلۆقان داوا‌ی لیخو‌شبوونیان بو‌بکه {إن الله غفور رحیم} به‌راستی خوا‌خوا‌یه‌کی گونا‌هیو‌شی میه‌ره‌بانه.

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جِزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (المائدة ۳۸)

سزای دز: به‌ر له‌هانتی دینی ئیسلام، برینی ده‌ستی دزو خو‌ین و(قه‌سامه) وچهن شتی‌تر، با‌بوون و هه‌بوون، هه‌رکه ئیسلامیش هات، ئه‌وانه‌ی گشت سه‌لماند و هه‌ندی‌مه‌رجی تریشی خسته‌سه‌ریان، وه‌کو ده‌فه‌رموی: {والسارق والسارقة فاقطعوا أيديهما} ده‌ستی پیا‌وو ژنی دز، له‌تۆله‌ی دزیکردندا بېرن {جزاء بما كسبا نکالا من الله} له‌تۆله‌و سزای دزیکردندا، برباری‌که له‌خوا‌وه دراوه، ده‌بی‌ئنه‌نجامی بده‌ن، پیغهمبه‌ر ده‌فه‌رموی: (لَعَنَ اللَّهُ السَّارِقَ يَسْرِقُ الْبَيْضَةَ فَتُقَطَّعُ يَدُهُ، وَيَسْرِقُ الْحَبْلَ فَتُقَطَّعُ يَدُهُ) متفق عليه. یان ده‌فه‌رموی : (تُقَطَّعُ يَدُ السَّارِقِ فِي رُبْعٍ دِينَارٍ فَصَاعِدًا). (بوخاری) و(موسلم) {والله عزیز حکیم} و خواش زۆر به‌تواناو با‌لاده‌ست و، کاربه‌جی و کارزانه، هه‌مووشتیکی پر له‌حیکمه‌ته.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ: الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ
وَالْأَنْثَىٰ بِالْأُنثَىٰ فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبَعْهُ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَّاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ
ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ مِّنْ أَعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ (البقرة ۱۷۸)

تۆله‌سه‌ندنه‌وه‌و حیکمه‌ته‌که‌ی: {یا ایها الذین آمنوا کتب علیکم القصاص فی القتل} ئه‌ی ئه‌وانه‌ی با‌وه‌ردارن! له‌باره‌ی کوژرا‌وانه‌وه، به‌شیوه‌یه‌کی داد‌گه‌رانه و به‌کسانی‌ی و، بی‌ده‌ست در‌یژی و زیاده‌ره‌ویی (قیساس) و تۆله‌مان له‌سه‌ر

په یامی حوکمرانی

دانان: {الحر بالحر والعبد بالعبد والأنتی بالأنتی} نازاد له بری نازاد، بنده له باتی بنده، میینه له تو له میینه {فمن عفی له من أخیه شیء} بینجا هرکه سیش له لایه ن برای هاودینی خویره وه، واته: له لایه ن که س وکاری کوژراوه وه عه فوو چاویوشی لیکرا (له کوشتنه وه) و، به خوین رازی بوو {فاتباع بالمعروف وأداء إلیه بإحسان} ده با خوین وه رگه که ری چاک بگریته به رو، به پیوانه و به پیی باوونه ریتی ناوچه که ره فتار بکاو بجولیتنه وه، لایه نی بکوژه که ش به جوامیرانه ومهردانه خوین به که س وکاری کوژراوه که بدن {ذلک تخفیف من ربکم ورحمة} نه و لیبوردن وخوین وه رگرتنه له لایه ن په روه ردگارتانه وه بارسوویکی و به زه ییه که بو تان، کاری وابو جوله که و گاور نه کراوه. {فمن اعتدی بعد ذلک} دواى نه م خوینگرتن ولیبوردنه ، هرکه سیک ده ستریزی کرد بوسه ر خوینده ره کان {فله عذاب ألیم} سزایه کی ئیش پیگه یه نه ری بو هه یه، واته: هرکات بکوژ له تو له و قیساس عه فوو کرا، یان خوینیدا، که چی پاش نه وه ده ستریزی کرایه سه ری، بیگومان نه وه ده ستریزی کاره یه تووشی سزایه کی ده ردناک ده بی له دنیاو له قیامه تدا.

وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقَفْتُمُوهُمْ وَأَخْرَجُوهُمْ مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تُقْتَلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقْتَلُوا فِيهِ فَإِن قُتِلُوا فَاقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكٰفِرِينَ (البقرة: ١٩١)

واقتلوهم حیث تقفتموهم} و له هه رشوینیکیش ده ستریزکه رانتان ده ست کهوت و ده سه لاتان هه بوو به سه ریاندا نه گه رچی له زه وی (مزگه وتی حه رام) یشدا بن بیان کوژن {وأخرجوهم من حیث أخرجوكم} له و شوینه ش ده ریانه ریئن که ئیوه یان لیده ره پراند، واته: وه کو نه وان له مه که که ئیوه یان ده رکرد، ده ئیوه ش له وی نه وان ده رکه ن {والفتنة أشد من القتل} خو فیتنه نانه وه وه ویشوومه گپران وعه زیه ت دانی موسلمانانیش به وجوره نامرو فانه بوئه وه له ئایینی خو بان

په شیمانان بکهنه وه زور له کوشتن خراپترو، واته: نه گهر که سیک کوشتنی بی باورانی لاناړه حهت بیت، بیگومان عه زیهت و نه شکه نجه دانی موسلمانان کان زور گه وره ترو قورستره {ولا تقاتلوهم عند المسجد الحرام حتی یقاتلوکم فیہ} ئیوه له سنووری مه سجیدولحه رامدا نابی جه نگیان له گه ل بکهن مه گهر نه وان له وی جه ننگتان له گه ل بکهن، واته: ههر که سیک له و کافرانه رویشته که عبه وه، ئیتر نابی دهستی بو ببری، مه گهر نه وه دهست بکاته وه {فان قاتلوکم فاقتلوهم} جا نه گهر نه وان له گه ل تان جه نگان، ئیوه یش جه نگیان له گه ل بکهن و بیان کوژن {کذلک جزاء الکافرین} سزاو توله ی کافرو بی باوران ههر ناوایه. چهند تییینیهک: ۱- هندی جار پیویست ده کات دوزمن به خو ی نه زانیت کتوپر هیرش ی بو بکریت، ده شکری له وهی رشه دا هندی ژن و مندال و خه لکانی بی ناوان پیوه ببن، نایا حوکمی شهر بعه تی ئیسلام له مه دا چی یه؟ وه لام: نه گهر هیچ ریگایه کی تر نه بیت بو بهر په رچ دانه وهی هیرشه کانیان و بو زال بوون به سهر دوزمناندا به وجوره نه بی، زاناکان ده لین: هیرش ی ناوا ره وایه و هیچ گونا هیکی له سهر نییه. ۲- گه لی جار به ناچاری به توپ و جوړه ها چه کی تری قورس و کوشنده هیرش ده بریته سهر دوزمن، له هه مان کاتیشدا شارو دیهات و مزگهوت و قوتا بخانه و خسته خانه کانیش بهر زیان ده که ون، نایا حوکمی ئیسلام بو نه وه ده بی چی بیت؟ وه لام: نه گهر خوانه ناس و کافره کان نه وجوره چه کانه یان به کاره ینا، نه وا ئیمه یش به ناچاری به کاری دینین، به لام تابکری ده بی له وشوینانه ده ستپاریزی بکری.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَنِ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ يَقْتُلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَعُوا وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنِ دِينِهِ فِيمَتٍ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَلُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ

النَّارُ هُمْ فِيهَا خُلَدُونَ (البقرة ۲۱۷)

به‌شهر هاتن له (أشهر الحرم) دا: {يسألونك عن الشهر الحرام قتال فيه} لیت ئەپرسن له‌باره‌ی جه‌نگ کردن له‌مانگی حه‌رامدا: ناخۆ ره‌واپه‌و مۆله‌ت هه‌یه، یانا؟ په‌یامبه‌ر عه‌بدو‌ل‌لای کوری جه‌حشی) پورزای خۆی له‌ مانگی جه‌مادی دووه‌مدا پێش رووداوی به‌در به‌ دوومانگ له‌گه‌ڵ هه‌شت که‌سی کۆچه‌رییدا نارد، ئەوه‌بوو له‌ رێگادا ئەوقه‌ی سێ که‌سی قوره‌یش بوون و، یه‌کیکیان لێ کوزراو، دوانیان لێ دیل کران و هینانیان بۆ خزمه‌ت په‌یامبه‌ر ئەویش ئەو کاره‌ی پیناخۆش بوو، چونکه‌ رێکه‌وتی به‌رواری یه‌کی 'ره‌جه‌ب' ی ده‌کرد واته‌: مانگه‌ قه‌ده‌غه‌ کراوه‌کان، جا قوره‌یش لێیان کرده‌ هه‌را که‌ موحه‌مه‌د له‌ مانگه‌ حه‌رامه‌کاندا جه‌نگی هه‌ڵ کردوووه‌ خوا‌ی گه‌وره‌ش فه‌رمووی: {قل قتال فيه کبیر} له‌ وه‌لامدا بلی: به‌لێ جه‌نگ کردن له‌م جوړه‌ مانگانه‌دا کارێکی زۆر گه‌وره‌و گوناوه‌ {و‌صد عن سبیل الله وکفر به‌} به‌لام رێگرتن له‌ رێگه‌ی خواو بی‌بروایی به‌خواو {و‌المسجد الحرام و إخراج أهله منه أكبر عندالله} جه‌نگ کردن له‌مزگه‌وتی حه‌رام داو ده‌کردن و ده‌ربه‌ده‌رکردنی هه‌لکه‌که‌ی، ئەمانه‌ گشت له‌لای خوا زۆر گه‌وره‌وگران ترن له‌جه‌نگی مانگه‌ حه‌رام کراوه‌کان، که‌وابوو ئەو کاره‌ که‌له‌ده‌ستی عب‌دو‌ل‌ل‌اوه‌ که‌وته‌وه‌ له‌و رێگرتنه‌ له‌دینی خواو، کافر بوون به‌خواو، ئەشکه‌نجه‌و ئازاردانی موسلمانان له‌لایه‌ن قوره‌یشه‌وه‌ ئەو کاره‌ی عه‌بدو‌ل‌ل‌ایش له‌وه‌ی قوریش گه‌وره‌تر نییه‌ {و‌الفتنة أكبر من القتل} وه‌ ئا‌ز‌اوه‌ و فیتنه‌ نانه‌وه‌ش له‌ کوشتن و جه‌نگ کردن و زۆره‌ینان بۆ موسلمانان تاپاشگه‌ز ببنه‌وه‌ له‌جه‌نگ له‌مانگی حه‌رامدا خراپترو گه‌وره‌تره‌ {ولا یزالون یقاتلونکم حتی یردوکم عن دینکم إن استطاعوا} بیگومانبن هه‌میشه‌ ئەو بی‌باوه‌رانه‌ جه‌نگتان له‌گه‌ڵ ده‌که‌ن و هه‌رگیز کۆتایی ناهینن و ده‌ست هه‌ل‌ناگرن ' تائه‌گه‌ر بۆیان بگونجی' له‌ ئایینتان وه‌رده‌گیرن {ومن یرتد منکم عن دینه‌} جا

هه‌رکه‌سیکتان له‌ئایینی خۆی پاشگه‌ز بێته‌وه {فیمت وهو کافر} و به‌کافریش
 بمرئ {فأولئك حبطت أعمالهم في الدنيا والآخرة} ئەوانه‌ که به‌کافرێ ده‌مرن
 کارو کرده‌وه‌یان له‌ هه‌ردوو دنیا به‌فیرۆ ده‌روا، له‌م دنیا به‌دا له‌ خیرو بیری
 ئیسلام بێ به‌ش ئەبن و، مامه‌له‌ی بێ بروایان له‌گه‌ڵ ده‌کرئ، له‌ولایش هه‌یج
 پاداشتیکی خیریان نابیت {وأولئك أصحاب النار هم فيها خالدون} ده‌شبنه
 هاوه‌ڵ و هاوڕیی دۆزه‌خ و، به‌هه‌تا هه‌تایش له‌وئ ئەمینه‌وه‌. روونکردنه‌وه‌یه‌ک:
 ئیمامی (مالیک) و ئیمامی (ئه‌بی حه‌نیفه‌) ده‌لێن: هه‌رکه‌سه‌ی به‌ کافرایی، وه‌یا
 به‌ (مورته‌دی) مرد، هه‌رچی کارو کرده‌وه‌ی چاکیشی هه‌بێ به‌فیرۆ ئەروا و با تل
 ده‌بێ، وه‌ هه‌روه‌ها ئیمامی (شافعی) و بگه‌ر کۆی زانیانیان ده‌لێن: ته‌نانه‌ت
 ئەگه‌ر ته‌وبه‌ش بکا پاش له‌ دین وه‌رگه‌رانه‌که‌یی و موسوڵمان بێته‌وه‌ ده‌بێ
 هه‌موو کاره‌چاکه‌کانی بکاته‌وه‌ و قه‌زایان بکاته‌وه‌، بۆ نمونه‌: ئەگه‌ر حه‌جی
 کردبێ، ده‌بێ ئیستا دووباره‌ بیکاته‌وه‌، به‌لام ئیمامی (شافعی) به‌ته‌نها خۆی
 ئەلێ: گه‌رانه‌وه‌و کردنه‌وه‌یان ناوئ. له‌ نێو زاناکانا کێشه‌یه‌ک هه‌یه‌: ئایا مرۆبه‌کی
 له‌ دین وه‌رگه‌راوه‌و (مورته‌د) ده‌س به‌جێ ده‌کوژرئ، یا مۆله‌ت ده‌درئ، ئەگه‌ر
 موسوڵمان نه‌بوویه‌وه‌ ئەوسا ئەکوژرئ؟؟ جه‌ماوه‌ری زانیان ئەلێن: داوای ته‌وبه‌ی
 لێ ئەکرئ، جائه‌گه‌ر هه‌ر سوور بوو له‌سه‌ر کوفه‌رکه‌ی ئەوا ئەکوژرئ، به‌لام
 پێشه‌وا (مالیک) ئەلێ: ئەگه‌ر که‌سه‌ی جوینی به‌ پێغه‌مبه‌ردا، ئەوه‌ ده‌س به‌جێ
 بێ ئەوه‌ی داوای ته‌وبه‌ی لێبکری ئەکوژرئ. دياره‌ هه‌موو خاوه‌ن راپه‌کانیش
 به‌لگه‌ی خۆیانان هه‌یه‌.

وَلئن قَتَلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مُتُّم لِمَغْفِرَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَحْمَةٍ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ (آل
 عمران ١٥٧)

ولئن قتلتم في سبيل الله {خۆئه‌گه‌ر ئێوه‌ له‌ پێناوی رێگای ئایینی خوا به‌کوشه‌ت
 چن {أو متتم} وه‌یان له‌وکاته‌دا بمرن خه‌ریکی جیهادان {المغفرة من الله ورحمة

په یامی حوکمرانی

خیر مما یجمعون} دياره لیبوردن و رحمت و میهره بانى خوا، له سه رجهم
ئووشته ی ئیوه کوی ده که نه وه باشترو چاکتره، خوا جیهادیان پیده کات، تا
لییان خوش بیی، چونکه خه لکانی کوژراوو مردوو له به ره کانی جه نگدا، له بهر
ئوه به ههشتیان به گیانی خو پان کریوه، ده گه نه پله ی لیبوردن و میهره بانى
خوا، هه ره ئه وه یه که خوا له جیگایه کی ترده ئه فه رموی: (إن الله اشترى من
المؤمنین أنفسهم وأموالهم بأن لهم الجنة یقاتلون فی سبیل الله فیقتلون
ویقتلون وعدا علیه حقا فی التوراة والإنجیل والقرآن ومن أوفی بعهده من الله
فاستبشروا ببیعکم الذی بایعتهم به وذلك هو الفوز العظیم) (توبه: ۱۱۱) یان
ئه فه رموی: (قل بفضل الله ورحمته فبذلك فلیفرحوا هو خیر مما یجمعون)
(یونس: ۵۸) یان ده فه رموی: (ورحمة ربك خیر مما یجمعون) (زخروف: ۳۲)
ئو ئایه تانه هه موو به لگه ن که ژیانى ئه م دنیا له چاو ژیانى ئاخیره تدا شتیکی
پراوه و بی بایه خه، بویه خواى میهره بان ده یداته هیندی له باوه پداران.

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أحيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ (آل
عمران ۱۶۹)

کوژراوانى ریى خوا، هه میسه زیندوون: له فه رموده یه کدا -ئیمامى ئه حمه د
له مه سنه ده که یدا هیناویه تی- هاتووه: پیغه مبه ر به هاوه لانی فه رموو: که
براکانتان له ئو خود دوو چار بوون و شه هیدکران، خواى کار جوان رو حه کانیانى
کردوو به به رى کومه له په له وه ریکی سه وزداو، ده رونه سه ر رووباره کانی به هه شت
و، له میوه ی جوړاو جوړى به هه شت ده خون , پاشان ده چنه به رچه ند گلپو پکی
زیړین له بن سیبه رى عه ر شدا، ئینجا که ئه وگشت خوشیى و به هره یانه ده بینن
, ده لئین: ئه ی خوژگا: براو که س و کاره کانیشمان به مه یان زانیبا، هه تا له جیهاد
پال نه ده نه وه، پاشان خوا فه رموی: ده وا من له باتى ئیوه ناگداربان ده که م،
ئو و جا خوا فه رموی: {ولا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل الله أمواتا} وا مه زانن

ئەو كەسانەى لەرپى خوادا كوژران مردوون {بل احياء عند ربهم يرزقون} بەلكو زىندوون ولاى پەروەردگارىان بژىوى وەرەگرن و رادەبوپۆرن ، ئىمەش لەدنيادا دەربارەى ژيانى شەهيد ھەرئەمەندە ئەزانين و ، ملكەچى دەقى ئايەتەكانى قورئانين ، بەلجى لەم ئايەتەدا روون نەكراوەتەوہ : ئاخۆ خەلكى دنيا دەزانن ئەو بژىوى و ژيانە چۆنە ؟ بەلام لەسوورەتى (بەقەرە : ۱۵۴) دا بەراشكاوى روون كراوەتەوہ و دەلجى : خەلكى ئەم دنيا لەو جوړە ژيانە ھىچ نازانن و تىناگەن : (ولا تقولوا لمن يقتل في سبيل الله أموات بل أحياء ولكن لا تشعرون).

وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيْطِينُ عَلَىٰ مَلِكٍ سَلِيمٍ وَمَا كَفَرَ سَلِيمٌ وَلَكِنَّ الشَّيْطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلَكِينَ بِبَابِلَ هُرُوتَ وَمُرُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ (البقرة ۱۰۲)

سەر گوزەشتەكەى (ھاروت) و (ماروت) : {واتبعوا ما تتلوا الشياطين على ملك سليمان} ھەندى لە نەوہكانى (بەعقوب) كەوتنە شوپنى ئەو جادووہ كە شەياتىنى لەسەر دەمى پاشايەتى و دەسەلاتى سولەيماندا (عليه السلام) دايان ھيئاو دەيانخویند ، واتە : كەوتنە شوپنى ئەو فرۆفيلانەى دەربارەى حكومەتەكەى سولەيمان دەيانکرد {وما كفر سليمان} خو ئاشكرايشە كەسولەيمان كافرو جادووگەر نەبوو و ئەویش 'جادووى دانەھيئا' وەك ئەوان دەلین {ولكن الشياطين كفروا} بەلكو شاھەتینەكان جادووويان داھيئاو كافرو بئى پروا بوون و لەسنوور دەرچوون {يعلمون الناس السحر} و خەلكيشيان فيرى جادوو دەکرد {وما أنزل على الملكين ببابل هاروت وماروت} ھەرەھا كەوتنە شوپنى ئەو زانبارى و زانستىھى ھاتبووئە سەر ئەو دوو فریشتەيە 'ھاروت

په یامی حوکمرانی

وما روت' له 'بابل' عیرا قدا. له وسه رده مه دا مه ردم زور سه رقا لبوون به جادوو و فروفیل له گه ل یه کتردا، جا له و کاته دا خوی گه وره نه و دوو فریشته ی نارد تا جادوو یان بو روون بکه نه وه و خه لکی تیبا گو به هه له نه چن و بزنان که جادوو له گه ل موعجیزه ی په یام به ری تیدا دوو شتی لیکجیا وازن، وه له هه مان کاتیشدا نه و دوو فریشته یه به خه لکه که یان دهوت: ئیمه ته نه ما یه ی تاقیکردنه وه یین و هاتووین بو به تا لکردنه وه و هه لوه شان وه ی سیجر، ده خیل سه د ده خیل ئیوه نه فیتری ببن و، نه ره فتاریشی پی بکه ن، به لی.. کاری نه و دو فریشته یه هه ر نه مه بوو، ئیتر له مه به ولوه و شتیکی تر نه بوو، هه رچه نده به داخه وه قسه ی زور - ته نانه تی به ده م ئیبن و عه باسه وه- ده ر باره یان ده گیر نه وه! (وما یعلمان من احد حتی یقولوا إنما نحن فتنة فلا تکفر) وه له هه مان کاتدا هه ر که سیکیان فیتری جادوو ده کرد له سه ره تا وه پیمان ده گوت: نه م کاره ی ئیمه ته نه ما بو تاقیکردنه وه و فیتر بوونی جیا کردنه وه ی (موعجیزه) و (سیجره) و له لایه ن خوا وه نیتر دراوین، که و ابوو نا گادار به! خو ت کافر مه که و فیتری جادوو نه بیت (فیتعلمون منهما ما یفرقون به بین المرء و زوجته) به لام هه ندیک هه ر کو لیان نه دا تاله و دوو فریشته وه فیتری نه مه بوون که بتوانن به سیجر زن و میرد لیکبکه نه وه، واته: مه ردمه که به گوئی فریشته کانیا ن نه کردو، فیتری جادوو بوون و پاشان جادوو و سیجریا ن له یه ک ده کردو، جو ره ها کاری ناپه سه ندو ناشه رعیا ن نه نجام ده دا، هه رچه ند (وما هم بضارین به من احد إلا یاذن الله) به بریاری خوا نه بووبا نه و جادوو گه رانه توانیا ن نه بوو زیانیک به هیچ که سه ی بگه یه ن (و یتعلمون ما یضرهم ولا ینفعهم) هه ر فیتری شتی نه بوون که زبانیان لی بداو، هیچ قازانچ و سوو دیکی نه بی بو یان (ولقد علموا لمن اشتراه ماله فی الآخرة من خلاق) که نه و کاره ناپه سه نده شیا ن نه کرد، وه نه بی له رووی نه زانینه وه بیت، به لکو نه و (جوله کانه) چا ک ده شیا ن زانی نه و که سه ی کرپاری جادوو گه ربی بی، له روژی

دواييدا هيچ كه لك وسوودېكى پي ناگاو له بههره څو بې بهشه، نهوسا بونهوهي پتر له سحر تېبگه ين چنه نايه تيك وهاوړي له تهك كورته راقه يه كي جادوودا باس ده كه ين، جا نه مانه هه نديك لهو نايه تانهن كه له باره ي (سيحر) هوه هاتوون: (ولكن الشياطين كفروا يعلمون الناس السحر) (به قهره: ۱۰۲)، (فلما جاء السحرة) (يوونس: ۸۰)، (وجاء بسحر عظيم) (نه عرف: ۱۱۶). زاناين دهر باره ي بوون و حه قيقه ت و راستي سيحر، چنه د قسه يه كيان هه يه: ۱- هه نديكيان ده لېن: سيحر شتيكه و حه قيقه تيكې هه يه، ده شتوانې به واقيعي و به بهرچاوي بينه روه رو لي خو ي بيني و، بويشي هه يه له حاله تيكه وه بو حاله تيكې دي هه رشتي بگورې. ۲- هه نديكي دي پيچه وانهي را ي نه وانهن، وهك ئيمامي (ئيبن جه رير) -رهمه تي خواي لي بي- كه ده لي: نارپكي و جياوازي له پيناسه كردني (سيحر) دا زور زوره، هه نديك له زاناين ده لېن: سيحر كومه ليك فرؤفيل و چه واشه گه ري و خيدعه يه ساحير به سه ليقه ي خو ي واده كا له سيحر ليكراوه كه، تا وازاني كه نه وه ي نه يكات حه قيقه ته و بنه ره تيكې هه يه، وهك كه سيك له دووره وه (سه راب) تراويلكه يهك ده بيني و بوخو ي واده زاني ناوه، كه چي كاتيكي لي نزيك ده بيته وه، نه و جا ده زاني ناو نيه. هه نديكيدي نه لېن: ساحير ده تواني ته نانه ت ئينسانيش بكا ته گويدرېز!!، يان ئينسان و گويدرېز بگورې به شتيكي دي، دواترېش زاناي پايه به رز (لاله كائي) نه لي: نه گه ر نه يتوانيبا نه م جوړه شتانه بكا ت، هه رگيز نه يشيده تواني جياوازي بخاته نيوان زن و ميړده وه؛ كه و ابوو ده شتوانې چوله كه بكا ت به مرو ف يا.. هتد (ئيبن قه يم) يش رهمه تي خواي ليبي له ته فسيري سووره تي (فلق) ده لي: نه م نايه ته ي: (ومن شر النفاثات في العقد) نه و فهرمووده يه ش خاتوو عايشه - ره زاي خواي ليبي - ده گيرپته وه كه: سيحر له پيغه مبه ري خوا كرا، نه مانه هه ردووكيان به لگهن له سه ر نه وه كه سيحر هه يه و راسته. به هه رحال

په یامی حوکمرانی

ئەهلی (تەفسیر) و (حەدیس) هەردوولا ئەلین: ئەو ریبواپەتانی کە لە هاوێلان و سەلەفەو هاتوون بەلگەن لەسەر ئەو کە سیحەر حەقیقەتی هەیه، و ئەو ئایەتەش کە خۆی گەورە دەفەرموێ: (فیتعلمون منهما ما یفرقون به بین المرء و زوجته) دیسانەو هەرتەو دەسەلمینێ کە سیحەر لە تیکدانی پەیوهندی ژن و میتردا کاریگەری خۆی هەیه، و بەیجگە لەمانەش فەرموودە ی راست و دروستیش هەیه کە پیغەمبەری خوا سیحری لیکراو. جەماوەری زانایانیش لەسەر ئەو کە: سیحەر کاریگەری خۆی هەیه. بۆ نمونە ئیمامی نەووی (پەحمەتی خۆی لیبی) لە شەرحی (موسلیم) دا ئەلێ: (والصحيح أن له حقيقة وبه قطع الجمهور وعليه عامة العلماء، وبدل عليه الكتاب والسنة المشهورة)، بەلام هەر (نەووی) خۆی دەلێ: ئەو راو بۆچوونە کە دەلێ: ساحیر دەتوانێ ئینسان بگۆڕێ بە غەیری خۆی لە واقعەو زۆر دوور، ئیتر خۆی گەوهریش باشتەر دەزانێ. (ئیبین حەزم) یش -رەحمەتی خۆی لیبی- دەلێ: (وذهب أهل الحق إلى أنه لا يقبل أحد عينا ولا يحيل طبيعة إلا الله عزوجل لأنبيائه فقط). (ئیبین حەجر) یش -رەحمەتی خۆی لیبی- دەلێ: شتی کە جیگە ی قسە و باس بێت ئەو هیه کە ئایا ساحیر دەتوانێ شتیک لە حالە تیکەو بۆ حالە تیکی دیکە بگۆڕێ؟ پاشان ئەلێ: جەماوەری زانایان لەسەر ئەو کە سیحەر راستە و حەقیقە تیکی هەیه و کاریگەری خۆیشی هەیه، بەلام ناتوانێ هیچ شتیک لە حالە تیکەو بۆ حالە تیکی دی بگۆڕێ، خۆیش باشتەر دەزانێ. دەبێ ئەو هەش بزانی کە سیحەر یە کیکە لە گوناھە زۆر گەورە کان و دەبێ موسلمان زۆر خۆی لێ بپارێزی، هەر وە کو لە (سەحیح) ی موسلیم و بوخاریی) دا هاتوو، و ئیمامی (عومەر، ئیمامی عوسمان و، جندوب و، خاتوو عایشە، و، خاتوو حەفسە) یش -خوایان لێ رازی بێ- لەسەر ئەو کە دەبێ ساحیر بکوژرێ. لە کتیبە کە ی ئیمامی (ترمزی) یشدا هاتوو کە پیغەمبەری خوا فەرموویەتی: (حد الساحر

ضربة بالسيف) جا ئەم حەدىسە ھەرچەندە (ضعيف الإسناد)ە، بەلام ئىمامى (زەھەبى) دەلّی: (والصحيح أنه موقوف على جندب بن عبدالله). سەبارەت بە ھۆكۈمى ساھىرىش ئىمامى (ئەحمەد) و ئىمامى (مالىك) - رەھمەتى خۇايان لى بى- دەلّین: دەبى ساھىر بكوژرى، بەلام ئىمامى ئەحمەد ئەم قسەيەش دەكاو دەلّی: ئەگەر ساھىرە كە لە (أهل الذمة) بوو، ئەو ھە ناكوژرى، بەلگەشى ئەو فەرموودە سەھىحەيە كە (لبید بن الأعصم) ى يەھوودى سىحرى لە پىغەمبەرى خوا كەردو نەشىكوشت، بەلام ئىمامى شافىعىي و ئىمامى ئەبو ھەنەفە - رەھمەتى خۇايان لىبى- دەلّین: ساھىر ناكوژرىت، جا لەھەر مىللەتتەك بىت (أهل الذمة) بى يان نا.. بەلگەشيان ئەو يە كە پىغەمبەر كاتى ساھىرە كە سىحرى لىكرد نەيكوشت، خۇايش باشتر ئەزانىت. منىش دەلّیم: ھۆكۈمە كە دەدرىتە دەستى ئەمىرو رابەرى دەستەي زانايانى سەردەم، ئەگەر ئەوان كوشتىيان پى باش بوو، ئەو ھە كوژرى، ئەگىنا ئازاد دە كرى (والله أعلم). (ولبئس ماشروا به أنفسهم لوكانوا يعلمون) بەراستىي ئەگەر تىگە يىشتبان ئەوشتەي كە ئەوان خۇيانيان پى فروشت، دەيانزانى چ كارىكى زور خراب و ناپەسەند بوو. رىنمايە كانى ئايەتى (۱۰۲): (۱) دزايەتى قورئان وسوننەت، لەبەرئەو ھە كارى خراب و فەسادو ستەمكارىيان ھەرامكردو ھە، سەرەراي كافر بوون، دەرگاي ھەموو باتل و دزىوييە كىش لە مروّف دە كاتەو ھە، قورئانيان لا بچوك دەبىتەو ھە، پەنا بە ياسا دەستكرده كان ئەبەن و، بازاري بىدعە چىيە كان گەرم دە كەن و، بەخۇشيان نازانن چ دە كەن؟! (۲) گشت قازانچ وزيانىك ھەر بە دەستى خۇايە. (۳) فىربوونى سىحرو بە كار ھىناني ھەردوو كارىكى ھەرامن، وەك (ئەبو ھەنەفە، مالىك، ئەحمەد) - خۇا لىيان رازى بى- ئەلّین، بەلام ھەندى لەھاورپىياني ئەبو ھەنەفە ئەلّین: فىربوونى سىحر بو خۇپارستن، نە ھەرامە و، نە كوفرە.

په یامی حوکمرانی

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالْدَّمَ وَلَحْمَ الْخَنزِيرِ وَمَا أَهَلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ أَضْطَرَّ غَيْرَ
بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (البقرة ۱۷۳)

به ناچاری نه بڼې گوشتی مرداره وه بوو ناخوری: {إنما حرم علیکم المیتة والدم
ولحم الخنزیر} خوی گه وړه ته نه هره نه مانه ی لږ یاساغکردوون: لاکي مرداره وه
بوو، خوینی رڼاوو رهوان، واته: نهو خوینه ی له هره نازهل و گیان له بهر ښک
دپته دهړی و دهر و مه یخون. گوشتی به رازیش له گهل هم موو شته کانی تریدا
ههروا {وما اهل به لغير الله} وهه ر نازه لیکیش - که بو سه برین - ناوی غه یری
خوی لږ هینراییت، ئیتر له بهر بت و جن و پاشاو دهسه لاتداران سه بریدری،
یان بوخواو پاشا، یان بوهر شه خس و پیریک {فمن اضطر غیر باغ ولا عاد} به لام
ههه که سڼ له بهر ناچاری و بڼې ناره زوو، ههه به نه ندازه ی پیو بست بخوات
وزیاده خوری نه کات {فلا اثم علیه} هیچ تاوان و گونا هیکی ناگات، له خواردنی
نه وشتانه دا، دیاره ده بڼې بهو پییه بیت، زاناکان باسیان لیکردووه {إن الله غفور
رحیم} به راستی خوا زور گونا چپوش و دلوقان و میهره بانه، نه وه ته له کاتی
ته نگانه دا خواردنی هه رامتان بو چه لال ده کات.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ
مِنْ نَّفْعِهِمَا وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ
تَتَفَكَّرُونَ (البقرة ۲۱۹)

یسألونک عن الخمر والمیسر} له بابه ت بادوو شه راب و قوماروه لیت ده پرسن:
ناخوئنه وانه چه لال رهوان، یان هه رام ناره وان؟ {قل فیهما اثم کبیر و منافع للناس}
پیان بلڼی: تاوان و گونا هیان گه وړه یه، چونکه و ته ی ناشیرین و، جمو و جو لڼی
ناپه سه ندو، خواردنی سامانی هم و نه ویان به ناهه ق تیدایه، بو چه لکیش بری
قازانچ و که لکیان بو هه یه 'خوشی و له زه تیکی تیدایه بو یان؛ باری نابووری
وبازرگانیش بو هه ندی که سه ده سده دا {واثمهما اکبر من نفعهما} به لام تاوان

و زیانه کانیان له سوودوو به هره که بیان زۆر تره (و یسألونک ماذا ینفقون) لیتشت ئە پرسن چی ئینفاق بکهن له رێگه‌ی خوادا..؟ {قل العفو} بلی ئەی په‌یامبه‌ر زیده له خۆتان و، له مال و مندالتان، به‌خشن {کذک یبین الله لکم الایات} هه‌ر ئابه‌و شیوه‌یه خوای گه‌وره به‌لگه‌و نیشانه‌کانی خۆیتان بۆ روون ده‌کاته‌وه، هه‌ر شتی‌ک قازانج و سوود به‌خش بیت بۆتان ره‌وا ئە‌کا، هه‌ر شتی‌کی‌ش زیان به‌خش بیت لیتان یاساغ ئە‌کات، {العلمک تتفکرون} به‌لکو بتوانن له ئاکامی کاروباری دونیاو قیامه‌تتان بیه‌ر بکه‌نه‌وه، هه‌یج کامی‌کیان پشت گوێ نه‌خهن، له‌م ئایه‌ته‌وه: هه‌موو جووره شه‌راب و قوماری‌ک ئە‌گه‌رچی ناوی جو‌راو جووری تریشیان لێ نرابی قه‌ده‌غه‌ن. باشترین و پیرۆزترینی سه‌ده‌قه ئە‌وه‌یه: که له کاتی ده‌وله‌مه‌ندیی و ده‌سه‌لات و زیاد له پێویستی یه‌کانی خاوو خیزان بیت. (ابدأ بنفسک فتصدق علیها، فإن فضل شیء فلاهک فإن فضل شیء عن أهک فلذی قرابتک، فإن فضل عن ذی قرابتک شیء فهکذا؛ أي: تصدق به‌ علی الفقراء و المساکین) موسلیم ریوایه‌تی کردووه. واته: له‌به‌را چاوت له‌خۆته‌وه بیت، ئە‌وجا مندال و خیزانت، پاشان خزمانی نزیکت، دواتر خه‌لکانی تر.

فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ قُلْ إِصْلَاحٌ لَّهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَعْنَتَكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (البقرة ٢٢٠)

له مه‌ر هه‌تیوان چۆن ره‌فتار بکه‌ین؟ {ویسألونک عن الیتامی} له‌تۆ پرسیار ئە‌که‌ن ئە‌ی په‌یامبه‌ر سه‌باره‌ت به‌هه‌تیوان، چۆن ره‌فتار بکه‌ین؟ ئاخۆ ناوو خۆراکیان جیا بیت لیمان یان نا؟ {قل إصلاح لهم خیر} بلی: هه‌رده‌م به‌چاکه‌و چاکه‌کاری ناگاتان لیمان بیت وبتوانن به‌جیا ماله‌که‌یان راگرن، کاریکی چاکه‌ بۆیان {وإن تخالطوهم فإخوانکم} خۆئه‌گه‌ر له‌گه‌ل ئیوه‌ ده‌ژین مال و سامانی ئە‌وانتان له‌گه‌ل مال و سامانی خۆتان لیکداو وه‌ک براو خوشکی خۆتان بن، ئە‌وه

په یامی حوکمرانی

کاریکی زورباشه {والله يعلم المفسد من المصلح} خو خوا کهسانی فه سادکارو به دکار له کهسانی چاککار زور چاک ده ناسیت {ولو شاء الله لأعنتکم} نه گهر خوا بیویستبا، فه رمانی جیا کردنه وهی مالی هه تیوانی نه داو مه رجی سه ختی له سه ر دانه نان {إن الله عزیز حکیم} چونکه به راستیی خوا هه رخوی زال و بالادهسته، هه کیم وکار جوان له کارزانه بو نه وکه سهی وا چاودپرو سه رپه رستی کاری هه تیوه، به لی تیکه لکردنی دارایی و سامانی هه تیوه به مالی سه رپه رستی هه تیوه که وه 'له گه ل پیش چاوگرتنی به رزه وهندی هه تیوه که دا' به مه رجی خپرو سوودی نه وه، زیاتر بی بو هه تیوه که کاریکی ره وایه، خو نه گهر به و تیکه لکردنه مالی هه تیوه که که م ونوقوستان ده بوو، دیاره نه وه حه رام قه دغه یه.

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَةَ حَتَّىٰ يُؤْمِنَ ۖ وَلَأَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ وَلَا تُنْكَحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا ۚ وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ ۗ أُولَٰئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ ۗ وَيُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ (البقرة ۲۲۱)

له بت په رستان ژن ماره ناکری و، ژنیشیان لی ناخوازری: {ولا تنکحوا المشرکات حتی یؤمن} ژنانی خوانه ناس وهاوبه شدانه ر ماره مه کهن، تا باوه ری دامه زراوو راسته قینه دین، ئیمامی (ته به ری) ده لیت: ژنانی خاوه ن کتیب و نامه، بهر (نه هی) نه م ئایه ته ناکه ون، واته: ژنانی نه هلی کتیب ده توانری ماره بکری چونکه نه مان به ئایه تی: {والمحصنات من الذین أوتوا الكتاب من قبلکم ..} له سووره تی (النساء) ماره کردنیان بو موسولمانان هه لال کراوه. پیشه و (عومه ر) یش نه وکانه که ری له (ته له وه حوزه یفه) گرت له ماره کردنی ژنانی جووله که و گاور له به رنه وه بوو که هه لکیکی تر چاوله وان نه کاو، ده ره نجام ده ست له ژنه موسلمانان کان هه لگی دری {ولأمة مؤمنة خیر من مشرکة ولو أعجبکم} وه به راستیی که نیزه به کی بروادار بو هاوووت له ژنیکی هاوبه ش

دانهر هیژاترو باشتره، ئەگەرچی ئەم ژنه خوانه ناسه جوانیی و مال و دارایی
 یه کهی سه رسامی کردبن و زۆریش هه زیان لیبکهن {ولا تنکوحوا المشرکین
 حتی یؤمنوا} ژنان و کچانی باوهردار له خوانه ناس و هاوبهش دانهران ماره مه کهن
 تا نه بنه خاوهن باوهری دامه زراو {ولعبد مؤمن خیر من مشرک ولو أعجبکم}
 چونکه بێگومانه که بهنده یه کی باوهردار له پیاویکی نازادی هاوبهش دانهر و
 خوانه ناس هیژاترو چاکتره، هه رچه ن ئەو موشریکه قه دو قیافه و پایه و پله ی
 سه راسیمه تان بکات {أولئک یدعون إلی النار} چونکه به راستیی ئەو هاوبهش
 دانهرانه خه لکی بۆ نیو ناگر بانگ ده کهن {والله یدعوا إلی الجنة والمغفرة یاذنہ}
 خوایش به فه رمانی خۆی به ره و به هه شت و لیبوردن بانگ ده کات {و یبین آیاته
 للناس لعلهم یتذکرون} خوا به لگه و نیشانه کانی خۆیی و حوکمی خۆی هه میسه
 بۆ خه لک روون ئە کانه وه، به لکو بیه بکه نه وه و نامۆژگاری وه رگرن. جاکه وا بوو
 خواستن و ماره کردنی ژنانی موشریک و کافرو (مورته دده) و له دین وه رگه راوه
 باتل و قه ده غه یه، به لام ژنانی ئە هلی کیتاب، بێجگه له مو حاریب، خواستن و
 ماره کردنیان هه لاله؛ وه به هیه جۆر یکیش ژنی موسلمان و خاوهن باوه نابی
 له موشریک و کافرو له دین وه رگه راوه و ئە هلی کیتاب ماره بکری؛ ده بی هه ول
 بدری که به هیه ج شیه یه له گه ل دام و ده زگای کافران لیک نزیک نه بی نه وه،
 ده بی له سه ر ریژه ی بنه مای (موالات) و (موعات) مامه له یان له گه ل بکری.)
 وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَدْنَىٰ فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ
 حَتَّىٰ يَطْهَرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّوِّبِينَ
 وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ (البقرة ٢٢٢)

له عوزری ژانناندا سه رجییی مه کهن: له سه رده می نه فامیدا 'به تایبهت
 جووله که' هه ر ئافره تیک ده که وته بی نوژییه وه له ته کیا دانه ده نیشن و، نانیا
 له گه ل نه ده خواردن، له پاشان خوا ئەم ئایه ته ی خواره وه ی ناردو تییگه یاندا

پهيامی حوکمرانی

که ته‌نہا کاری ژن ومیردی له‌گه‌لیا حه‌رامه، نه‌گینا پیکه‌وه نانخواردن و پیکه‌وه خه‌وتن و... هتد حه‌لا‌له. موسلیم. {۲۲} ویسألونک عن المحیض {نه‌ی پیغه‌مبه‌ر سه‌باره‌ت به‌تیکه‌لی ژنان له‌سه‌رده‌می بی‌نویژی‌وی وحه‌یزیاندا لی‌ت ده‌پرسن؟ {قل هو اذی} پییان بلی: نه‌و خوینه‌ شتیکی زیاناوی‌وی و قیزه‌ونه‌و هه‌رکه‌سیک لی‌ی نزیک ببیته‌وه تووشی عه‌زیه‌ت ونازار ده‌بی {فاعتزلوا النساء فی المحیض} جا‌که‌وا‌بوو ئیوه‌یش له‌ماوه‌ی بی‌نویژی‌بیاندا لی‌یان وه‌دوو‌ربن وتیکه‌لی سه‌رحی‌یان مه‌که‌ن {ولا تقربوهن حتی یطهرن} وه‌نابی‌ی نزیکیان ببنه‌وه‌و بچنه‌لایان، هه‌تا پاک ده‌بنه‌وه {فاذا تطهرن فأتوهن} جا‌که‌ پاکیش بوونه‌وه‌و خو‌شیان شوشت، نه‌وجا ده‌توانن بو‌یان بچن و تیکه‌لاوی‌یان له‌گه‌ل بکه‌ن {من حیث أمرکم الله} له‌و جیبه‌وه‌و خوا ری‌ی پیداون، واته: له‌ پی‌شه‌وه {إن الله یحب التوابین ویحب المتطهرین} به‌راستی‌ی خوا نه‌و که‌سانه‌ی خو‌ش ده‌وی که‌ له‌ گونا‌ه‌ه‌ شیمان ده‌بنه‌وه‌و، خو‌یان به‌پاک وخوا‌ین راده‌گرن' ته‌بیعه‌ت پاکن له‌کاتی حه‌یزدا، له‌پاشه‌وه‌ی قه‌ده‌غه‌کراو ناچنه‌لای ژنه‌کانیان.

وَالْمُطَلَّاتُ یَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا یَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ یَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِیْ أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ یُؤْمِنْنَ بِاللَّهِ وَالْیَوْمِ الْآخِرِ وَبُعُولَتِهِنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِیْ ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِی عَلَیْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَیْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِیْزٌ حَكِیْمٌ (البقرة ۲۲۸)

عیدده‌ی ژنی ته‌لا‌قدراو: {والمطلقات یتربصن بأنفسهن ثلاثة قروء} نه‌و ژنانه‌ی - پاش چوونه‌لایان- ته‌لا‌ق دران، تا سی‌ پاکیی ده‌بی‌ی خو‌یان بگرن ومیرد نه‌که‌نه‌وه. {قورء} له‌سه‌ر قسه‌ی ئیمامی شافیعی و ئیمامی مالیک پاکیه، یان ده‌لین: تا سی‌ حه‌یز ده‌بینن نه‌گه‌ر خاوه‌ن حه‌یز بوون له‌سه‌ر وته‌ی (نه‌بو حه‌نیفه) و ئیمامی (ئه‌حمه‌د) ده‌بی‌ی دانیشن، له‌پاشان ئاره‌زووی خو‌یانه‌ شوو بکه‌نه‌وه، یان نا {ولا یحل لهن أن یکتمن ما خلق الله فی أرحامهن} بو‌نه‌و ژنه

ته لاقدر او انه رهوا نبييه ئه وهى خوا خستوو به ته مندال دانيانه وه بيشار نه وه، واته:

 ئه گهر سكيان پړپوو، وه يان له حه يزدا بوون، نابى كيتمانى بكن، به لكو ده بى

 هر راستييه كهى بلين {ان كن يؤمن بالله واليوم الآخر} ئه گهر باوه ريان به خواو

 به رۆژى دوايى هه يه ده بى كيتمانى هه ق نه كهن {وبعولتھن أحق بردھن فى

 ذلك} مېرده كانيان 'له پياوانى تر' خاوهن هه ق ترن بو ديسان گه رانه وه لايان،

 له ماوهى عيده دا، تا ئه وه كه شوو به يه كيكى تر بكن {ان ارادوا إصلاحا} ئه گهر

 له ماوه يه دا بيان هوى 'ناشتيى بكن و' كاروبارى خو بان ريك و پيك بكن،

 دياره هه قى گه رانه وه، بو ته لاقيكه، كه مافى گه رانه وهى تيدا هه بى اولهن مثل

 الذى عليهن بالمعروف} ژنان هه رچونى ئه ركى ژنانه يان له سه ره، مافى ره واى

 خو شيان له سه ر پياوان به شيوه يه كى په سه ندى كو مه لگه ي ئيسلامي هه يه،

 واته: ده بى هه ردوولا مافه كانى يه كتر بپاريزن و، كه سيكيان سته م له ويتريان

 نه كات، ئه گهر پياوان له سه ريان بيت ماره ييان بدن و، ژيان و ژيوارى

 باشيان بو په يدا كهن و، قه تيش ئه زيه ت و نازاريان نه دن، هه روايش ده بى

 ژنان ريعايه تى حال و ژيانى مېرده كانيان بكن و، روو خو ش و، روو گه شبن

 له ته كيانداو، زياده ره وو (موسريف) نه بن له هيچ كار يكياندا {وللرجال عليهن

 درجة} زياد له مه يش پياوان پله يه كيان به سه ر ژنانه وه هه يه. (سه يد قوتب)

 ئه لى: ئه و پله زياده يه كه بو پياوان هه يه ئه وه يه كه ده توانى دواى ته لاقدان

 ژنه كه بگيرتته وه ژير ركيفى خو، به لام ئافره ته كه ناتوانى ئه و كاره بكات،

 ئه گه رچى هه ندى له زانايان ده لين ئه و پله يه هه رئه و (قه ووامه) يه كه له سووره تى

 (نيساء) دا باسكراوه، خو ئه گهر 'گريمان' ئه مه يش بيت، دياره كه ئه و پله يه پله ي

 (ته كليف) ه نه ك (ته شريف)، له نايه تى (59) ي (نه حل) يشدا هه رله م بابه ته

 شتيك نووسراوه، {والله عزيز حكيم} وه خواش ده سه ل تدارو زاله، له كارزان و

 كار به جييه. چونكه مافى به ژنان به خشى، پاش ئه وهى كه وه ك كوتال و كه ل

و په ل سهر ته کران!!

أَلَطَّقَ مَرَّتَانٍ فَمَا سَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَنِ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا
 آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ
 فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ
 اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (البقرة ٢٢٩)

ته لاق سيانهو، ژن دوو كهرهت دههينريتهوه: {الطلاق مرتان} نهو ته لاقه
 كه ميړد بتوانې تبيدا ژنه كه ي بگيرپتهوه بولاي خوې ته نها دوو كهره ته {فامسك
 بمعروف او تسريح باحسان} نينجا دوايي (بو سييه م جار) يائه بي به ياسايه كي
 چاك و قهشهنگ و، به گوزهرانيكي په سه ند رابگيردرې و، نيتر ته لاق به ده ميا
 نه يهت، يان به شيويه كه باش و بيههرا دهس ليك بهردانه واته: له هيچ حالپكا
 نابي سته مي لي بكات و به خراپه ناوي به ريت، كه و ابوو ته لاق سي كهره ته،
 كهره تي به كه م، نه گهر هي مان ژنه كه له ماوه ي عيده دا بوو، نه وه بي نيكا حي
 تازه پياوه كه نه توانې بگيرپتهوه لايخوي، كهره تي دووه ميس ههر به وشيويه،
 نه و جا بوكهره تي سي يه م: يا نه بي به ريكوپيكي لاي خوې رايبگري، جاريكي
 تر ته لاق نه خوا، وه ياده بي به چاكي و بيههرا ته لاق ي بداو، هيچ سته ميكي
 لينه كات {ولا يحل لكم أن تأخذوا مما آتيتموهن شيئا} وه بوتان رهوا نيبه نه ي
 ميړده كان، كه له و ماره ييه به ژنانه كانتان داوه هيچ شتيكيان لي وه ر بگرنه وه له
 به رامبه ر ته لاقه كه يانه وه {إلا أن يخافا ألا يقيما حدود الله} مه گهر نه و كاته ژن
 و پياوه كه بترسن كه نه توانن سنوره كاني خوا به باشي راگرن {إن خفتم الأ
 يقيما حدود الله} خو نه گهر ترستان هه بوو نه ي قازيبه كان: كه نه و ژن و پياوه
 سنوره كاني خوا رانارگن، هه ميسه هه راو كيشه يانه {فلا جناح عليهما فيما
 افتدت به} له حالي ناو ادا هيچ گونا هيكيان ناگات، كه ژنه كه دهس له ماره ييه كه ي
 خوې هه ل بگري له به رامبه ر ته لاقه وهو، به وه خوې بگريته وه، واته: هه ركات

گه‌یشتنه پله‌ی پیکه‌وه نه‌ژبان، ژنه‌که ئەتوانی شتی‌ک له‌ماره‌یه‌که‌ی بدا، یان هه‌مووی به‌می‌رده‌که‌ی و ته‌لاقی لیوه‌رگری، و‌خۆی رزگار‌بکا. ئەمه‌یه که له‌شه‌ریعه‌تی ئیسلامدا پیتی ئەلین (خولع- خۆدام‌الین له‌ده‌س پیاوی ناچیزه) {تلك حدود الله فلا تعدوها} ئەم ته‌لاقدان و گێرانه‌وه‌ی ژن بۆ ژیر رکیفی می‌ردو، یان خولع کردن له‌گه‌لیان.. هتد. گشت سنوورو یاسای خوان، که‌وابوو لییان دهر مه‌چن {ومن يتعد حدودالله فأولئك هم الظالمون} ئەوانه‌ش که له‌سنووره‌کانی خوا تیده‌په‌رن سته‌مکارن، به‌لی له‌سه‌رده‌می جاهیلیه‌تا، بگره‌ تا ده‌می‌کیش له‌سه‌ره‌له‌دانی ئیسلاما ته‌لاقدان سنووریکی نه‌بوو، پیاوی واهه‌بوو ده‌جارو بیست جار ژنه‌که‌ی خۆی ته‌لاق ئەداو ئە‌یگێرایه‌وه‌ بۆنی‌کاحی خۆی، تا ژنی له‌وانه‌ سکالای برده‌ لای خاتوو عایشه (ره‌زای خوای له‌سه‌ر بی‌ت)، ئەویش بۆ پیغه‌مبه‌ری گێرایه‌وه، ئەوجا ئەم ئایه‌ته‌ی: (الطلاق مرتان..) ی‌هات. له‌م ئایه‌ته‌وه‌ وه‌رگه‌را که‌ سێ ته‌لاقه‌ به‌یه‌ک که‌ په‌ت، وه‌ک بلی: (أنت طالق ثلاثا) هه‌رامه‌و بیده‌یه، به‌لام له‌گه‌ل ئەوه‌یشدا جه‌ماوه‌ری زانایان سێ ته‌لاقه‌که‌ به‌یه‌ک که‌ په‌ت ده‌خه‌ن، ئەوسا ئە‌گه‌ر ژنانی‌ک له‌گه‌ل پیاوه‌که‌ی خۆیدا پیکه‌وه نه‌ده‌گونجان، بۆ چاره‌سه‌ری ئەمه‌ له‌فیقه‌ی ئیسلامیدا به‌ناوی (خولع) هوه‌ هاتووه: که‌ ژنه‌که‌ ده‌توانی به‌ماره‌یه‌که‌ی خۆی نازاد بکا، له‌وحاله‌ته‌ گرژی و ئالۆزییه‌ که‌له‌گه‌ل می‌رده‌که‌ی دروستی کردووه، شیایو باسه‌ ده‌بی ئەوه‌یش بزاین قسه‌ی راست ئەوه‌یه‌که‌ (خولع) به‌مانای ته‌لاقه‌و، ژماره‌ی ته‌لاقی پێ که‌م ئەبیته‌وه. به‌لام ئاخۆ پیاو ده‌توانی زیاد له‌وه‌ وه‌ختی خۆی کردوویه‌تی به‌ماره‌یی ژنه‌که‌ی ئیستا له‌به‌رامبه‌ر ته‌لاقه‌که‌یه‌وه‌ لێی بسینی؟ بۆئه‌مه‌ هه‌نه‌فیه‌کان ئەلین: ئە‌گه‌ر ته‌لاقه‌که‌ به‌هۆی ناچیزه‌یی نافرته‌که‌وه‌ بوو، ئەوه‌ پیاوه‌که‌ کاتی خۆی چه‌نده‌ی داوه‌ به‌ماره‌یی ژنه‌که‌ی ئیستا لێ وه‌رگه‌رته‌وه، خۆ ئە‌گه‌ر تـاوان تـاوانی پیاوه‌که‌ بوو، ئەوا نابێ له‌باتی ته‌لاقه‌که‌ هه‌چ شتیکی لیوه‌رگری،

به لکو دهبی به خورایی ته لاقی بدات، دپاره نه م یاسای (خولع) ه بنه ماو چاره سه ریکی زور باشه بو خو رزگارکردنی ژنان له دهس پیاوان.
 فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتَّىٰ تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (البقرة ۲۳۰)

دواى سى ته لاقه ژنه كهى بو حه لال نيبه، مهر شوويه كى تر بكاو ته لاق بدرى:
 {فإن طلقها فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجا غيره} ئينجا نه گهر له دواى نه م دوو جارهش، بو جارى سيبه م ژنه كهى ته لاقدا، نه وه ئيتر جاريكى تر نه و ژنه ي بو حه لال نابى تاده چى شوو به پياويكى تر ده كاو له گه ليشى دهس تيكل ده كاو نه وسا به ئاره زوى خويشى ته لاقى ده دات، يان ده مري، نه و جا ئيتر نه ميس ده توانى پاش عيده- ماره ي بكا ته وه. ههر نه مه يه ته حليل ي شه رعيي كه له قورئاندا هاتووه، ئيتر بي جگه له مه به ههر جوړو شيوه يه كى تر نه م مه سه له يه ده سكارى بكرى؛ نه وه پيغه مبه ر به 'التيس المستعار' سابرينى خوازواو، ناوى بردووه و ده شفهرموى: (لعن الله المحلل والمحلل له) مسند الإمام احمد ۱/ ۴۵۰-۴۵۱. واته: نه حله تى خوا له هه ر دوو پياوه كه- مي ردى يه كه م و دووهم- كه و ابوو جگه له مه كه نايه ته كه خو ي ديار بگردووه گشت جوړيكي تر، ناشه رعيي و ناپه سه نده و حيله و فرت و فيله، بو يه نه فه رموى: {فإن طلقها فلا جناح عليهما أن يتراجعا إن ظنا أن يقيما حدود الله} خو نه گهر نه و مي رده ي دووهمه يش 'به ئاره زوى خو ي' ته لاقى دا نه وسا كه نه و ژن و پياوه هيچ گونا هيان له سه ر نيبه دوو باره بگه رينه وه لاي يه كتر بو ژيانى ژن و مي ردى، به و مه رجه ي كه و ابزانن هه ر دوو كيان ده توانن سنووره كاني خوا را گرن و 'به يه كه وه بژين' {وتلك حدود الله يبينها لقوم يعلمون} نه م ياسا يانه گشت سنوورى خوان و، روونيان ده كاته وه بو نه و كه سانه بير له پاشه پرؤژى كاره كانيان ده كه نه وه. جاكه و ابوو

ژنی پاکتاوو سئ به سئ کراو به دوو مه رج نه بی بؤ میرده که ی حال نابیته وه،
 یه که م: به شیوه یه کی شه رع ی ماره بکری له پیاویکی ترو ده سیشی له گه ل
 تیکه ل بکا، ئه وسا یا به ئاره زووی خو ی ته لاقی بدا، یان بمری. دووهم: ئه بی
 هه ردوولا 'زن و پیاوه که' یه قینیان هه بیت پاش گه رانه وه که ده توانن پیکه وه
 بژین و ئه و حاله ته ی پیشوو دووباره نه بیته وه.

وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَّغْنَ أَجْلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرَّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا
 تَمْسِكُوهُنَّ ضَرَارًا لِّتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ
 هُزُؤًا وَادْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ الْكُتُبِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ
 وَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (البقرة ۲۳۱)

له گه ل ژنی ته لاقدر اودا جوامیر بن: {وإذا طلقتم النساء فبلغن أجلهن} نه گه ر
 ژنانتان ته لاقداو ماوه ی حه یه و چاوه روانیان ته واو بوو، واته: هیمان ده رفه تیان
 هه بوو بگه ری نه وه لاتان {فأمسکوهن بمعروف أو سرحوهن بمعروف} ئه وسا ئیوه ش
 یان به شیوه یه کی چاک و جوامیرانه رایانگرن و بیانیه ی نه وه لایخو تان و پیکه وه
 بژین، یان به چاکی و شیوه یه کی جوان ده ستیان لی هه ل بگرن و ته لاقیان بده ن،
 به لام وریابن مافیان نه خو ن {ولا تمسکوهن ضرارا لتعتدوا} ئیتر نابی رایان
 بگرن و به قهستی نازاریان بده ن، تا ناچاریان بکه ن له به رامبه ر ته لاق دانیانه وه
 ماره یی که یاننان پیبده ن {ومن یفعل ذلك فقد ظلم نفسه} و هه رکه سیك کاری
 و ابکات، بیگومان سته م و ناهه قیی له خو ی کردوو {ولا تتخذوا آیات الله هزوا}
 گشت ئه وانه نیشانه و سنووری خوان، نابی ئیوه ش به لاقرتیی و گالته وه بیانگرن
 {واذکروا نعمة الله علیکم} وه ئه و نیعمه ت و به خششه ی خوایه وه بیر بی ن که:
 پیغه مبه ری بؤ ناردن وریگای راستی نیشاندان و ناموژگاری کردن {وما أنزل
 علیکم من الحکمة} هه روا ئه و کتیب و نامه و حکمه ته ش که دا بیه زانده
 خواره وه بو تان {یعظکم به} و ناموژگاری تان پیبده کات، وه بیر بی ن و سوپاسیشی

په یامی حوکمرانی

له سهر بکهن {واتقوا الله واعلموا ان الله بكل شیء عليم} ته شیء له خوا بترسن و چاکیش بزانتن که به راستیی خوا به هه مو شتیک زاناو به ناگایه. له م نایه ته دا وه رگیراوه که: پیاوی ته لاقدر بوی چه لال نیه ژنه که ی بهینیتته وه لای خوی و نازارو دهرده سهری بدا، تا ناچاری بکا دوس له ماره ییبه که ی هه لبرگی و ته لاقی به خورایی لیوه بگری، ههروه ک سووکایه تی کردن به نایه ت و حوکمه کانی خواو تینه په راندنیان کاریکی حه رام و کوفره.

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضَعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنَ كَامِلَيْنَ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يَتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ وَّلَا وُسْعَهَا اِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارُّ وَّلَدَةٌ وَّلَدَهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ وَّلَدَةٌ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ فَاِنْ اَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَاِنْ اَرَدْتُمْ اَنْ تَسْتَرْضِعُوْا اَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِذَا سَلَّمْتُمْ مَاءً اَتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَاَتَقُوا اللَّهَ وَاَعْلَمُوا اَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيْرٌ (البقرة ۲۳۳)

ده بی ته نها دوو سأل شیر به مندال بدریت: {والوالدات يرضعن اولادهن حولین کاملین} دایکان تادوو سالی ته واو ده توانن شیر به مناله کانیان بدن، واته: نابی له دوو سأل تیپه ری، خو نه گهر له وماوه یه که متر بیت قه یناکات، چونکه ده توانن نه ویش به پیی باوونه ربتی ناوچه که و به رژه وهندی خو یان ره چاو بکهن {المن اراد ان يتم الرضاعة} نه و دوو ساله ییش بو که سیکه که بیهوی دهرانی شیر پیدان ته واو بکات؛ نه گینا دوو سأل شیر پیدان پیویست نییه به لی له سهر باوک پیویسته شیر دهریک بو منداله که ی په یدا بکات، ئیتر دایکی مناله که خوی بی، وه یان هه رژیکی تر بی، دیاره هه ر دایکه که ی خوی چاکتره هه رچه نده ته لاقیش درابیت' {وعلى المولود له رزقهن وکسوتهن بالمعروف} له وماوه دا نازووقه و جلك و پو شاکي نه و دایکه شیر دهریه 'ته لاق درابی یانه' له سهر باوکی منداله که یه، ده بی به شیوه یه کی جوان و به پیی باوی موسلمانانی نه وشوینه نه نجام بدریت {لا تکلف نفس الا وسعها} دیاره هیچ که سیک به دهر له توانا خوی

ته کلیف وداوای لی ناکری؟ چونکه {لا تضار والدۃ بولدها} هیچ دایکتیک له بهر دژایه تی کردن له گه ل باوکی نه و منداله دا مافی زیان گه یاندنی به مناله که ی نیه واته: مناله که ی لی بسه نریته وه، یان نازووقه ی که می بدریتتی، اول مولود له بولده} هه روا خاوه نی مناله که پیش، واته {باوکی منداله که} نابی زبانی پی بگات {وعلی الوارث مثل ذلك} نه گهر مندال باوکی نه بوو له سهر میرات به ره که ی پیویسته جلك و بژیوی دایکه که ی فه راهم که ن، هه رچوونی له سهر باوکه که پیویست بوو {فان ارادا فصالا عن تراض منهما وتشاور} خو نه گهر دایک و باوک 'هه دوو' به ره زامه ندی و راویژ له گه ل یه کتر ویستیان زووتر منال له شیر بگرنه وه {فلاجناح علیهما} نه وه هیچ گوناهیکیان ناگات به لام، یه کیکیان 'به تنهها' بوی نییه بریاری برانه وه ی بدات {وان اردتم ان تسترضعوا اولادکم} خو نه گهر ویستان دایه ن شیر بداته منداله کانتان له به ره نه وه که خو ی شیری نه بوو، یان هه شیر پی نه نه دا، وه یان له بهر هه ره هویه کی تربی {فلا جناح علیکم إذا سلمتم ما آتیتم بالمعروف} به مه رجیک به پیی دابی روژ کریان بده نی، هیچ گوناهیکتان ناگات {واتقوا الله واعلموا ان الله بما تعملون بصیر} ده بی له نافه رمانی خوا شهرم بکه ن و پاریزتان هه بی و یاساکانی نه و پشتگوی نه خه ن، وه چاکیش بزانی که بیگومان خوا به گشت کرده وه کانتان بینایه و، هیچی لی ون نابیت. رینمایی یه کانی نه م نایه ته: (۱) له سهر گشت دایکتیک- نه گه رچی ته لاق دراویش بی- پیویسته مناله که ی گوش بکا، نه و جا نه گهر ویستی ته سلیمی خاوه نه که ی بکاته وه. (۲) لای سه رووی ماوه ی شیر پیدان، دوو سالی ره به قه، به به لگه ی فه رمووده ی: (لا رضاع بعد فصال، ولا یتیم بعد احتلام) نه بوو داود. وه به پیی فه رمووده ی (لا یحرم من الرضاع إلا ماکان من الحولین) بوخاری. (۳) وه رگرتنی کری ومزه بو شیر پیدان، حه لال و ره وایه. (۴) خزمانی نریک- له حالی هه ژارییدا- نه فه قه یان له سهر یه کتره. ۵- باوک، یامیراتگریی باوک، ده توانن

دایه ن بۆ مناله که بگرن. نه گهر بهرزه وهندی کور به له و ساواکه ی تیدا بوو.
وَالَّذِينَ يَتُوفُونَ مِنْكُمْ وَيُذَرُونَ اَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَعَشْرًا
فَاِذَا بَلَغَ اَجَلُهُنَّ فَلَآ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِىْ اَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللّٰهُ بِمَا
تَعْمَلُونَ خَبِيْرٌ (البقرة ۲۳۴)

ژنی شوو مردوو، ده بی چوار مانگ و ده روژ چاره روان بیت: {والذین يتوفون منکم} نه و بیوانه ی لیتان نه من {ویذرون أزواجاً} و ژنه کانیا ن به جی دیلن، ئیتر له گه لیاندا خه وتبن، یان نا {یتربصن بأنفسهن أربعة أشهر وعشراً} نه بی - نه و ژنانه - چوار مانگ و ده شه و چاره روا بن، ' له و ماوه یه شدا ته نانه ت نابی خوشیان ئارایش بدن، واته: وهك ژنیك خه یالی میرد کردنی هه بی خو نیشان نه دهن {فاذا بلغن أجلهن} ئینجا هه رکه گه یشتنه کو تا ماوه یان و عیده یان برابه وه {فلا جناح علیکم فیما فعلن فی أنفسهن بالمعروف} له وه به ولاره ئیتر هه رکاریکی په سه ندو شه رعیی به خو بکه ن ، قه ینا کاو گونا حی بو ئیوه نیه ئه ی خاوه ن ژنه کان ! ئه ی کومه لی موسلمانان! واته: نه گهر 'پاش نه وه' به پیی یاسای ئیسلام و باوی ولات' خویان نیشان بدن و خو برازیننه وه و خو ئاماده بکه ن بو شوو کردن قه ینا کا {والله بما تعملون خبیر} خو ئیوه ش هه رکاری بکه ن، خوا پیی نا گایه. رینمایی نه م ئایه ته ی (۲۳۴): ۱- ژنی میرد مردوو، ده بی چوار مانگ و ده روژی هیجری قه مه ربی چاره روان بی و عیده ی خو ی رابگری . ۲- نه گهر ژنیك میرده که ی نادیارو (مفقود) بوو، ئاخو بو راگرتنی ماوه ی عیده که ی هه ر له و روژوه که مردوو عیده ی خو ی ده ژمیتری، یا له و روژوه که هه والی مردنه که ی گه یشتوو؟ قسه ی راست' بو نه م مه سه له یه 'نه وه یه که هه ر له روژی مردنه که یه وه عیده ی راده گری و بو ی حسیب ده کری. ۳- ژنانی ته لاق دراویش؛ وهك ژنانی میرد مردوو، ده بی خو ئارایش نه دهن و خو نه رازیننه وه و، له مالیش نه چنه ده ری تا عیده که یان ته واوئه که ن.

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمْ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرُضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسَعِ قَدْرَهُ وَعَلَى الْمُقْتَرِ قَدْرَهُ مَتَّعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ (البقرة ٢٣٦)

ته لاقدانى ژنان بهر له نووستن له گه لیاندا : { لا جناح علیکم إن طلقتم النساء } نه گهر له گه ل ژنه کانتاندا نه گونجان و ته لاقندانان، گونا حیکتان ناگات { ما لم تمسوهن أو تفرضوا لهن فريضة } پیش نه وه نزیکیتان له گه ل کردبن و ماره یه کتان بو دیار یکردبن ، واته: ته لاقدانى ژن 'پیش چوونه لایى و، پیش دیار یکردنى ماره یی بو، گونا هی نیه و هیچیشیان ناکه وى {ومتعوهن} ده بی له مالى خو تان یارمه تیه کیان بدهنى {على الموسع قدره وعلى المقتر قدره} له وه شدا ده ستدار به پیى توانای خو یی و، هه ژارو ده سکورتیش، هه به نه اندازه ی توانای خو ی {متاعا بالمعروف} نه م شته ش شیاوو خوا په سهند بی و به پیى باوی موسلمانانى ناوچه {حقا على المحسنين} له سه ر چاکه کاران مافیکی پیویسته. به لی نه م موعه یه بو هه ر نیک پیش گواستنه وه ته لاق بدری، واجب و پیویسته، به لام بو ژنانی ته لاقدرای پاش گواستنه وه سووننه ته. رینمایى نایه تی (٢٣٦): ١- ژنانی ته لاقدرای پیش نزیکی له گه ل کردنیان و، پیشدانانى ماره یی بو یان (موعه) یان بو واجب وه دیار یکردنى ریژه که شی به پیى بوون و؛ نه بوونى ته لاقده ره که یه. ٢- نه گهر ئافره تیکی ئاواى بیما ره، میرده که ی بمری، ئایا (مه ر المثل) ی بو داده نری، یان ته نیا میرات ده باو عیدده راده گری؟ له وه لام ده لیین: نه گهر به پیى (قیاس) بیت ماره یی بو دانانری، به لام ئیمامی (تیرمیزی) فرمووده یه کی هیئاوه سه باره ت به دانانى ماره یی بو نه و جو ره ژنانه که: (مه ر المثل) یان بو داده نری ت. وَإِنْ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَرَضْتُمْ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوا الَّذِي بِيَدِهِ عَقْدَةُ النِّكَاحِ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَلَا تَنْسُوا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (البقرة ٢٣٧)

ژن بهر له نوستن ته لاق بدریت، نیوهی مارهیی دهبا: لهم چند نایه ته دا خوای کارزان باسی نهو ژنانه ده کات که بهر له سهر جییی له گه ل کردن ته لاق ده درین: {وَأَنْ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ} نه گهر نیوه پیش چوونه لای ژنه کانتان، ته لاق تاندان {وقد فرضتم لهن فريضة} و ماره بیستان بو دیاری کردبوون {فنصف ما فرضتم} دیاره نیوهی نهو مارهیی یه یان ده که وی بو تان دیاری کردوون، شیواوی باسیسه نه گهر لهم حاله ته دا میرده که پیش ژنه که ی مرد، نهوا ژنه که ته واوی مارهیی یه که ی نه بات، خو نه گهر ژنه که پیش میرده که ی مرد، دیسانه وه ههر ته واوی مارهیی یه که نه روات بو میرات به رانی ژنه که {إِلَّا أَنْ يَعْفُوَ أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي بِيَدِهِ عَقْدَةُ النِّكَاحِ} مه گهر ژنه کان خو یان چاوپوشیتان لیبکن و مافی خو یانتان پیببه خشن، یان نهو که سه گریدانی ماره کردنه که ی به دهسته چاوپوشی بکات، واته: مه گهر ژنه که خو ی بلئ: هیچم ناوی لئی، یان میرده که گشتی ماره ییه که ی بداتی. (ته به ری) ده لیت: نهو که سه ی ماره کردنه که ی به دهسته میرده که ده گریته وه، هه ندیکیش ده لین نه خیر میرده که ناگریته وه، به لکو مه به ست پتی سه ره رشتیاری (وه لئی) ژنه که یه. {وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبَ لِلتَّقْوَى} خو نه گهر نیوه (نه ی پیاوان) ژنان ببورن و، هه موو ماره ییه که یان بده نی، وه یان نیوه نه ی ژنان! ده ست له نیوه که ی خو تان هه لبرگن و هیچ له پیاوه که تان نه سینن، بی شک هه ردوو باره که په سه نده و به ئاکاری ته قوادارانه وه نزیکتره {وَلَا تَنْسُوا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ} ناشبی لیبووردوویی و کارچاکی و پیاوه تی نیوانتان له بیربکن، واته: نه گهر که سیک ژنیکی ته لاقدا، با رابردووی ژنه که و مالی خه زوورانی له بیر نه چپته وه، به جوژی کاره کانی نه نجام بدات، ریعایه تیان بکات {إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ} بیگومان خوا بینایه به هه رکاری نیوه ده یکنه. رینمایی نایه تی (۲۳۷): ۱- ژنیکی مارهیی دیاری بو کراوو ته لاق دراوی پیش له گه ل نوستوو، نیوهی ماره ییه که ی ده که وی، مه گهر ژنه که خو ی لییدابه زی

و نه په وې، ههروهک پياوه کهش به رهامه ندى خوږى ده توانې دس له نيوه کهى خوږى هه لېگرې و بيبه خشې به ژنه که. ۲- هېشتنه وهى ئاکارى چاک و پياوه تى له نيوان ههردوو خيژانه کهدا (کهس وکارى ژنه ته لاق دراوه کهو، پياوه ته لاق دهره که) کارىکې پيوسته. به کورتى و پوخته: بو ژنانى ته لاق دراو چوار حالت هه يه: يه کهم: له گه ل نه نووستوو ماره يى ديارى بو نه کراو، ئەم جوړه يان (موتعه) يان ده که وې و، عيده يان له سهر نيه، دووهم: ژنيک بهرله دهست تیکه لکردن له گه لياو، دواى ديارى کردنى ماره يى بو، ته لاق بدرې، نيوه ي ماره بيبه کهى دهبا (مه گهر مېرده کهى ئەو نيوه کهشى بو زيادبکا) عيده شى له سهر نيه، سيبه م: ته لاق دراو يى له گه ل نوستوو، ماره بو ديارى بکراو، هه موو ماره بيبه کهى دهباو، عيده شى ده که وېته سهر. چوارهم: ته لاق دراو يى له گه ل جووت بووى بى ماره يى، دياره ئەمه ش (مه ر المثل) ي ده که وې و، ده بى عيده ش رابگرې.

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (البقرة ۲۷۵)

حالى سوود خوړه كان: {الذين يأكلون الربا لا يقومون} نه وکه سانه سوود نه خوړن، (ديناريک به دوو دینار، يان به زياتر ده دن) که له گوړ دهنرین پاشان زیندوو نه کرینه وهو راست دهنه وه {إلا كما يقوم الذي يتخبطه الشيطان من المس} وا راست دهنه وه هه ر ده لې شهياتىنى دهستى لى وه شان دوون. عه ربه كان به مروقى په رکه مداروو فيداريان ده گوت: جنوکه دهستى لى وه شان دووه، نه و جا قورنانى پيرو زيش له سهر زمانى ئەوان هات، به کورتى: پياوى سوود خوړ له روژى قيامه تدا وه کو مروقى په تهرى و شيتى ليدى {ذلك بأنهم قالوا إنما البيع مثل الربا} چونکه له دونيادا ده يان گوت: مامه له و کړين و فروشتنيس، هه ر وه کو

په یامی حوکمرانی

مامه له کردن به سوود وایه واته ههردوکیان به لای ئهوانه وه یه کسانن، چونکه ئهوان باوه ریان به حه رام وحه لال نییه؟ {وأحل الله البيع وحرم الربا} خو خواش کرین و فروشتنی ری داوهو؛ سوود خو ریشیی حه رام و یاساگر دووه. {فمن جاء موعظة من ربه فانتهى} ئینجا هه ر که سیک ئاموژگاری په روه ردگاری بو هات و به گویشی کردو وازی له سوود خو اردن هیئا {فله ما سلف وامره إلی الله} ئیتر ئیستا له سوودی که له بهرا خو اردوو به تی، چاوپویشی ئه کری چونکه ئه وه پیش یاساغبوونی ریا بووه، له مه و دوایش حه و الهی لای خوا ده کری، ئه ویش بو ی هه یه لئی خو ش بی {ومن عاد فأولئك أصحاب النار} هه ر که سیش- پاش ئه م بریاره- گه رایه وه بو سوود خو اردن، ده بنه یارو هاوړی ئاگر {هم فیها خالدون} به هه تا هه تاییش تییدا ئه میننه وه چونکه ریا بیان به حه لال زانیوه و به وهش کافر بوون.

يَمَحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ (البقرة ۲۷۶)

خوا فهرو پیت له مالی سوود داردا هه ل ده کری: {یمحق الله الربا ویربی الصدقات} خوا فهرو پیتی سوود خو ری ناهیلی، واته: هه ر داراییه ک ریا ی تییدا بیته، ده ره نجام هه ر تیا ده چیت، به لام خیرو خیراتی مال و سامانی سه ده فه، خوا به فه زلی خو ی زیادی ئه کات و پیتی تیده خات بو خاوه نه که ی {والله لا یحب کل کفار اثیم} به راستی خوا هه موو کافرو بی باوه ریکی دلره ق و گونا حکاری خو ش ناوی، واته: ئه وانهی سوود خو ری ده کهن و به حه لالیشی ده زانن، خوا نه ناس و دلره ق و بی میه ره بانن به رام بهر به خه لکانی هه ژارو په ککه و ته، ئه گینه چو ن به جو امی رانه وه مه ردانه قه رزیان ناده نی و، ده چن (فائیده) و قازانجیک ده خه نه سه ریان؟

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (البقرة ۲۷۷)

إن الذين آمنوا وعملوا الصالحات} به راستی ئه و که سانه که باوهریان هیئناو،
 ئاکاری چاکیان کرد {وأقاموا الصلاة وآتوا الزكاة} و نوپژه کانیان به هوش و گوشه وه
 نه نجامداو زه کاتیشیان به خه لکانی شیوا به خشی {لهم أجرهم عند ربهم}
 پاداشیان وا به لای پهروه ردگار یانه وه {ولا خوف علیهم ولا هم یحزنون} نه هیچ
 ترسیان ئه بی له دواروژدا، نه خه فه تبارو دلگرانیش ئه بن بو دونیا یان. رب نمای
 ئایه تی (۲۷۵-۲۷۷): ۱- توله ی سوود خو له روژی قیامه تدا - نه گه ر ته وبه
 نه کا- مسوگه ره. ۲- سوود به به لگه ی ئایه ته که و چه ندین فه رموده ی سه حیج
 و دروست، حه رانه. ۳- به یع و کپین و فروشتن - به مه رجه کانیه وه - حه لاله. ۴-
 هه ره شه ی سه ختی خوا بو که مکردنه وه و له ناوبردنی مالی سوود دار، به ئینیشی
 بو زیاد کردنی مالی سه دهه قه و پیت تیخستنی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (البقرة
 ۲۷۸)

له پاشماوه ی سوود وازبیین: {يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله وذروا ما بقي من
 الربا} ئه ی ئه و که سانه ی باوهرتان هیئاوه! ده بی به ته واوی ملکچی فه رمان و،
 قه ده غه کراوه کانی خوابن' و له گشت سنووره کانی پاریز بکه ن و، له پاشماوه ی
 سووده که شتان- که به لای ئه م وئه وه وه یه واز ببین و، داوا ی مه که ن {إن كنتم
 مؤمنين} ئه گه ر باوه پرداری راسته قینه ن، ده بی گویرایه لی ته واوی فه رموده کانی
 خوابن و، له و سووده ش بیده نگ بن.

فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا
 تَظْلَمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ (البقرة ۲۷۹)

{فإن لم تفعلوا} خو ئه گه ر واتان نه کرد و، ده ستتان له سوود خو ری هه لنه گرت'
 {فأذنوا بحرب من الله ورسوله} ئه وسا جه نگیکی گه وره رابگه یه نن له گه ل
 خواو په یامبه ره که یدا چونکه سوود خو ری دژایه تی کردنی فه رمانه کانی خواو

په یامی حوکمرانی

پیغه مبهری خوایه، واته: سوود خواردن ئیعلانی جهنگه له گه‌ل خواو پیغه مبهردا
{وین تبتم} وه نه‌گه‌ر ده‌ست له سوود خوری هه‌لگرن و په‌شیمان بینه‌وه لیی
{فلکم رؤس أموالکم لا تظلمون ولا تظلمون} سه‌رمایه‌کانی مالی خوتان به
ته‌نهاو(بی سوود) بسیننه‌وه له قه‌رزاره‌کان، ئیتر نه ئیوه له قه‌رزاره‌کان سته‌م
که‌ن و، واته: 'زیاد له ماله‌که‌ی خوتان وه‌رمه‌گر نه‌وه' وه‌نه له لایهن ئه‌وانیشه‌وه
سته‌متان لی‌کری، هه‌ر به‌و جو‌ره که که‌متر له سه‌رمایه‌که‌تان بدریته‌وه'
{وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ }
البقرة (٢٨٠)

{وین کان ذو عسرة فنظرة إلى ميسرة} نه‌گه‌ر قه‌رزاره‌که‌ش ده‌ست ته‌نگ
ونه‌دار بوو، ده‌بی تاده‌سه‌لات په‌یدا ده‌کا بو بژاردنه‌وه‌ی قه‌رزه‌که‌ ماوه‌ی بده‌ن
{وأن تصدقوا خير لكم} خو نه‌گه‌ر قه‌رزاره‌که‌تان توانای دانه‌وه‌ی نه‌بوو، ئیوه
نازادی بکه‌ن وپیی ببه‌خشن گه‌لی بو‌تان باشته‌ره {إن كنتم تعلمون} نه‌گه‌ر بزنان
ئه‌م کاره‌چ خیر و پاداشی‌کی گه‌وره‌ی تیدایه‌ بو‌تان سه‌رمایه‌که‌شتان ده‌به‌خشی
پیان.

{وَأَنْتُمْ يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَىٰ اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ }
(البقرة ٢٨١)

واتقوا یوما ترجعون فيه إلى الله {خه‌لکینه! له‌ سزای روژیک بترسن که‌ هه‌مووتان
تیدایه‌ ئه‌هینرینه‌وه بو‌ لای خوا {ثم توفی کل نفس ما کسبت} له‌ پاشان هه‌موو
که‌سیک پاداشی کارو کرده‌وه‌ی خو‌ی به‌ته‌واوی دیته‌وه‌ ریی {وهم لا یظلمون}
سته‌میشیان لی‌ ناکری 'که‌م و کورتیی له‌ چاکه‌کانی‌اندا ناکری، زیادیش له‌
گوناهه‌کانی‌اندا' نادری به‌کو‌لیاندا. ری‌نمایي نایه‌تی (٢٧٨-٢٨١): ١- ته‌وبه‌کردن
له‌ سوود خوری واجب و پیویسته. ٢- سوودو بازاری سوود خوری، ده‌بی له‌
لایهن (حاکم) یکی شه‌رعه‌وه‌ ویران بکریت. (ئیین خو‌بزمند) ئه‌لی: نه‌گه‌ر

شارنشینیک سوود خۆربیان کرده پیشه‌ی خۆیان و به‌حه‌لایان دادەنا ئەوا به (مورته‌د) دادەنرین، خۆ ئەگەر له‌گه‌ڵ ئەوه‌یشدا به‌حه‌رامیان دەزانی، هەر پێویسته‌ رابه‌رو فه‌رمانده‌ی موسڵمانان جه‌نگیان له‌گه‌ڵ بکا. (ئیب‌ن عه‌باس) ئە‌ل‌ئ‌ی: ئە‌گەر که‌سه‌ی به‌رده‌وام خه‌ریکی سوودخۆری بوو، پێویسته‌ (ئیمام- رابه‌ر) داوای ته‌وبه‌ی لێبکا، جائه‌گه‌ر ده‌ستی لێهه‌لگرت ئە‌وه‌باشه‌! ئە‌گینه له‌م‌لی ده‌دری. فه‌رمووده‌ی: {إجتنبوا السبع الموبقات.. آكل الربا} بۆسه‌ختگیری له‌ سه‌رسووده. ۳- (ئیب‌ن عه‌باس) ئە‌ل‌ئ‌ی: ئە‌م ئایه‌ته‌ی {واتقوا یوما..} کو‌تا ئایه‌ته‌ی قورئانه، کاتێ جبریل هینای وتی: له‌ سه‌ره‌تای ئایه‌ته‌ی (۲۸۰)ی سووره‌ته‌ی (به‌قه‌ره) وه‌ دای بنین، په‌یامبه‌ریش دوا‌ی ئە‌وه‌ئایه‌ته‌ ته‌نها (۲۱) رۆژ، یان (۸۱) رۆژ به‌سه‌ر دنیاه‌و ژیا.. به‌هه‌زاران دروودو سلاوی له‌ سه‌ره‌بیت.

وَلَا تَوْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالِكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَمًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا (النساء ۵)

مال مه‌ده‌نه ده‌ستی که‌م ئاه‌وز: خوا‌ی دلۆقان ری به‌مرۆقی که‌م ئاه‌وزو نه‌زان و شیت نادات که‌: سامان و دارایی بدریته‌ لایان و به‌ئاره‌زووی خۆیان خه‌رجی بکه‌ن، بۆیه ده‌فه‌رموی: {ولا توتوا السفه‌اء اموالکم} مال و سامانی خۆتان مه‌ده‌نه ده‌ستی جاحیل و نه‌زان خه‌رجه‌کان، ئە‌وه‌ ته‌یوانه‌ش که‌هیشتا پینه‌گه‌یشه‌ووون و نه‌زان خه‌رجن، ئە‌ر سامانیکیان هه‌بێ، لای خۆتان رایگرن و مه‌یده‌نه‌ده‌ستیان {التي جعل الله لكم قیاما} که‌ خوا کردوویه هۆی نه‌ش و نماو ژیان و گوزه‌رانتان، واته‌: مال و سامان که‌ هۆی گوزه‌ران و ژیان‌تانه، به‌فیرۆ دايمه‌نێن و مه‌یکه‌نه ده‌ستی مناله هه‌تیوو بێ باب و بێ سه‌ره‌په‌رست {وارزقوهم فیها واکسوهم} و رزق و رۆژی و جلوه‌رگیان به‌پێی باوی ناو موسڵمانان له‌و مال‌ه‌ بۆداین بکه‌ن {و قولوا لهم قولاً معروفا} و به‌قه‌سه‌ی په‌سه‌ندو دل‌ خۆشکه‌ر له‌گه‌لیان بدوین و بلین: وانه‌زانن ئیمه‌ سامانه‌که‌تان ده‌خۆین! نه‌خیر، به‌لکو هه‌رکات ئیوه

په یامی حوکمرانی

که وره بوون و پیگه یشتن، مال مالی خوټانه، له م ټایه ته وه شه ربه ته تی ئیسلام یاسای (حیجر) و قه دهغه کردنی سهرف و خه رچی مال و دارایی داهینا، جا ده بی ټه وانه که منالن، یان شیتن، وه یان جاهیل و نه زان خه رجن، ماله که یان لیسه ندری و، بدریته دهستی (وه لیبی) و چاودیریان، یان هه تا حالیان چاک ده بیټ، له دادگا بو یان بپاریزری، به لام ده بی بو ټه و ماوه خواردن و جل و به رگیان بو دابین بکریټ.

وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا (النساء ٦)

وابتلوا الیتامی حتی إذا بلغوا النکاح {هه تیوان بخه نه ژیر تاقیکردنه وه وه، هه تا ټه گه نه ته مه نی بلووغ بوون و ژن خواستن و توانای ژن و میړدی، واته: به جارئ ماله که گشت مه که نه وه مشتیان، به لکو به یناوبه یان شتیکیان بده نی و چاودیریان بن: ناخو ټه زان خه رچی بکه ن؟ {فان آنستم منهم رشدا} ئینجا ټه ر دیتان به فام و ژیرن و خاس و خراپ له یه که ده که نه وه {فادفعوا الیه م أموالهم} ټه وسا ئیوه یش بی دواکه وتن پاره و سامانه که یان بده نه وه، منال هه رکه پیگه یشته و بلووغ بوو، به وه له هه تیوی دی دهرده چی و، ده چیټه قوناغیکی تره وه، بو یه پیغه مبه ر ده فهرموی: {لایتم بعد احتلام، ولا صمات یوم الی اللیل} ټه بووداود. به پیی ماندوبوون له گه ل هه تیودا نان بخون: {ولا تأکلوها إسرافا و بدارا أن یکبروا} به رله وه هه تیوه کان گه وره ببین، ئیوه ټه ی چاودیرانی هه تیوان! به زیده رپوی و به په له ماله که یان مه خون {ومن کان غنیا فلیستعفف} ټه وی ده وله مه ندو ده سه لا تدار بیټ، ده بی خو پاریزی و هیچ شتی که له و سامانه وه رنه گری بوخوی، ته نانه تی بوچاودیریشیان کریی نه ویټ {ومن کان فقیرا

فلیأکل بالمعروف} کیش هه ژار و نه داره، ده توانی به پیتی پیویستی ژیانیی خوئی، به پیتی باوی روژ لئی بخوات، پیغه مبه ریش ده فه رموی: (كُلْ مِنْ مَالِ يَتِيمِكَ غَيْرَ مُسْرِفٍ وَلَا مُبَدِّرٍ وَلَا مَتَأْتِلْ مَالًا، وَمَنْ غَيْرَ أَنْ تَقَى مَالَكَ ..) {فإذا دفعتم إليهم أموالهم} هه کاتی کیش بلووغ بوون و ، و یستتان مال و سامانه که بده نه وه ده ستیان ئه ی چاودیران! {فأشهدوا عليهم} ده بی شایه تیان له سه ربگرن، هه تا بو دوا بی کیشه وهه را نه نینه وه {وکفی بالله حسبیا} خو هه رخو اش بو چاودیری و لیپر سینه وه به سه، ئه گه ره فتاری ریک و پیک نه کهن تۆله تان لی ئه سینیی. پیش هاتنی دینی ئیسلام عه ره به کان میراتیان به ژن و مندال نه ده دا.. به لام که قورئان هات به شه میراتی بو هه موان داناو فه رموی:

لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا (النساء ۷)

لررجال نصیب مما ترک الوالدان والأقربون} له و که له پووهری له دوا ی باوک و دایک و خزمانی نزیک ، جیده مینیی، نیرینه به شی خوئی هه یه {وللنساء نصیب مما ترک الوالدان والأقربون} و هه روا له و میراته ش له باوک و دایک و خزمانی نزیک به جی ده مینیت ، مینینه ش به شی خوئی هه یه، هه رچه نده له به شه کاندایا و جیاوازی و فه رق و ته فاوت هه بی {مما قل منه أو کثر} ئه و میراته که م بیته، یان زور {نصیبا مفروضا} به شی هه که سیک له لایه ن پهروه دگاره وه دیار یکراوه و براوه ته وه وه بی بیدریتی، جا ئه ندازه و ریژه ی ئه م به شه یه له م ئایه ته دا دیاری نه کراوه، به لام هه له م ئایه تانه ی سووره تی (نساء) دا که ده فه رموی: (یوصیکم الله فی اولادکم ..) وه له ئایه تی (۱۷۶) دا که ده فه رموی: (یستفتونک قل الله یتیکم فی الکلاله) ئه و ریژه یه روونکراوه ته وه.

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينُ فَأَرْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا (النساء ۸) که سانی بی به ش له میرات، ده بی به شدار بکرین: {وإذا

په یامی حوکمرانی

حضر القسمة أولوا القربى والیتامى والمساکین فارزقوهم منه} هه رکه له کاتی دابه شکردنی که له پووره که دا خزمانی نزیکی مردوو و میرات نه گر، وه هه تیوان و بی نه وایان له وی بوون، ده بی له ومیراته شتیکیان بده نی و بی به شیان نه کهن، هه رچهند میراتیشیان نه که وی {وقولوا لهم قولا معروفا} وه به رووی خویش و جوانه وه قسه یان له گه ل بکهن، با ره نجه دل نه بن و لیجان نه تو ری.

وَلِيخِشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكَوْا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَةً ضَعُفًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا (النساء ۹) سته له مندالان مه کهن: {و ليخش الذين لو تركوا من خلفهم ذرية ضعفا خافوا عليهم} نه وه که سانه ش که له پاش خو یان چهند وه چه و مندالیکی بی ده سلات و لاواز به جی دین، دبا له کاتی وه سیه تکردندا ترسی خوایان له دلبا بی و، شتیکی وا له پاش خو یان رانه سپیرن ناهه قبی و سته م بی، واته: جوړه وه سیه تی نه کهن، زیان به ژیان و ژیاوری خیزانه جیماوه که ی بگه یه نی و، به و هو یه وه لات و که له لا بکه ون، (سه عدی کوری نه بی وه ققاس) نه خویش بوو و ویستی دووبه شیی ماله که ی بکاته خیرو سه ده قه، جی نی ناماژه پیگردنه ته نیا کیژوله یه کیشی هه بوو، نه و جا پیغه مبه ر بی لیگرت و نه یه هیشت، ویستی نیوه ی ببه خشی، هه ر بی نه دا، کردیه سیبه ک، ئینجا ریگه ی داو، فه رموویشی هیمان سیبه کیش زوره، جا بو دوا یی فه رمووی: (إنك أن تذر ورتك أغنياء خیر من أن تذرهم عالة يتكفون الناس) فتح الباری. واته: پاش خویش میراتبه ره کان به تیرو ته سهل به جی بیلیت باشته، هه تا بکه ونه ده سگرتنه وه لای مه رد م {فلیتقوا الله وليقولوا قولا سديدا} دبا له خوا بترسن و هه همیشه به رامبه ر به مافه کانیا ن قسه ی باش و په سهند بکهن.

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالِ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا (النساء ۱۰)

هه ره شه له مال خو رانی هه تیو: {إن الذين يأكلون أموال الیتامی ظلما}

ئەو كەسانەى كە بەستەم و ناهەق، مال سامانى مندالانى ھەتتوو بى باب دەخۆن {ئىما ياكولون فى بطونھم نارا} بى سۆتەنھا ئاگر دە كەنە سك و وركيانەو، پىغەمبەرىش خواردنى مالى ھەتتوى بە يە كى لە گوناحە گەورە كان ئەژماردوو. (فتح البارى) {و سىصلون سعيراً} و بەزوو بىش دەخرىنە ناو ئاگرىكى زۆر گەرم و بەگرى دۆزەخو. رىنمايىبە كانى ئايەتى (۷-۱۰): ۱- دانانى ياساى مىرات لە ئايىنى ئىسلامدا، جا ھەركەسىك لە خزمان و ھەتتوان و بىنەوايان ، ئەوانەى مىرات نابەن، لە كاتى دابەشكردنى مىراتە كەدا لەوئى بوون، دەبى شتتىكيان بدرىتتى، خوئە گەر بەشيان نەدرا دەبا بەقسە يە كى خوئش بەرى بەركىن و ھەولئى رازى بوونيان بدرى. ۲- ئامۆژگارى ئەو كەسە بكرىت لە گيانە لادايە كە: لە ھەسبەتە كەيدا ناهەقىي لە مندالە كانى نە كا. ۳- دەبى زۆر بەچاوى سۆزەو ھاوئىرى ھەتتوان بكرى، خواردنى مالى ھەتتوو بە ناهەق و ستەم، ھەرەشەى سەخت ھە يە بەرامبەرىي و بە گوناھى گەورەش دانراو، ديارىكردنى بە شىك لە مىرات بوئە و خزمانە مىراتيان پىنابرىت، لە ئايەتى (۱۸۰)ى سوورەتى (بەقەرە) يشدا باسكراو ھەندازە يەك درىزەى پىدراو، پىشەوا (بوخارىي) لە (ئىبن عەباس) ھەو دەلئىت: ئەم ئايەتەى (۸)ى سوورەتى (نيساء) ھە نەسراو تەو ھەو كارى پىدە كرى، (ئىبن جەرىر) یش ھەروا دەلئىت، غەبرى ئەمانىش زانايە كى زۆر ھەمان راو بوچوونيان ھە يەو دەلئىن: ئەوانە بەشە مىرات نابەن، دەبى شتتىكيان بو ديارى بكرىت.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٌ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٌ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٌ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا (النساء ۹۲)

په یامی حوکمرانی

وماکان لمؤمن أن یقتل مؤمناً رینه دراوه هیچ باوهرداریک باوهرداریکی دیکه بکوژیت، بویه نهو هه موو ورده کاری و (ئیحتیات) هه شکراوه {إلا خطأ} به خه تاو به هه له نه بیت، نه گینا کوشتنی موسلمان-به ناهه ق- هه رگیز ره وانیه {ومن قتل مؤمناً خطأ} و هه رکه سیکی مروقیکی باوهرداری به هه له کوشت، ده بی له توله یدا دووشت نه نجام بدات {فتحیر رقه مؤمنه} به که م: نازادکردنی کویله به کی باوهردار، چونکه گوناهیکی گه وره ی کردوو {ودیه مسلمة إلى أهله} دووم: خوینیک به که س و کاره که ی بدری {إلا أن یصدقوا} مه گه ر بیکه نه سه ده قه و بیبه خشن {إن کان من قوم عدو لكم} خوئه ر کوژراوه که له تیره به کی خوانه ناسی دوژمنتان بوون {وهو مؤمن} و موسلمانیش بوو، نهوا به که شتی ده که وینه سه ر، وه کو ده فه رموی: {فتحیر رقه مؤمنه} به ننده به کی باوهردار نازاد بکات، واته: خوینی نادری {و إن کان من قوم بینکم و بینهم میثاق} خوئه گه ر نه و مروقه ئیمانداره کوژراوه له تیره به کی خوانه ناسی سویند خو ر و هاوپه یمانتان بوو {فدیه مسلمة إلى أهله} نه بی توله ی خوینه که ی به میراتبه ری کوژراوه که بدری {و تحریر رقه مؤمنه} و به ننده به کی برواداریش نازاد بکا {فمن لم یجد} جا هه رکه سیکی به نده ی ده ست نه که وت، واته: توانای کرینی نه بوو، یان هه ربه نده نه ما بوو، وه کو ئیستا {فصیام شهرین متتابعین} نه وه دوومانگی ره به ق له سه ر به که بی وچان به روژوو ده بی، مه گه ر نه خو ش بیت {توبه من الله} تاخوا په شیمانی له بکوژه که وه رگری {وکان الله علیما حکیماً} و خواش زانای کار دروسته، نه زانی چ پر یاریک چاکه بو ناده میزاد.

وَمَنْ یَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خُلْدًا فِیْهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَیْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِیْمًا (النساء ۹۳)

کوشتنی موسلمانن به نه نقه س توله ی جهه نه مه به رده وام: {ومن یقتل مؤمناً متعمداً} و هه رکه سیکی به ده ستی نه نقه ست مروقیکی خاوه ن باوه ر

بکۆژی {فجزاؤه جهنم خالدا فیها} سزاو تۆلهی هەر دۆزه خه و بههه تاهه تاییش
 تیییدا ئەمینیتهوه {وغضب الله علیه ولعنه} غه زهب و تووره یی خوا له سه ره و
 نه فرینیشی لیکردوه {وأعد له عذابا عظیما} و سزایه کی گه وره و قورسیشی
 بۆئاماده کردوه. رینماییه کانی ئایه تی (۹۲-۹۳): ۱- مرۆقی خواهه نباوه،
 هه رگیز ناتوانی به دهس ئەنقهست که سیکی باوه ردار به ناهه ق بکۆژی. ۲- تۆلهی
 کوشتنی مرۆف به هه له: نازاد کردنی به ندهیه کی باوه رداره، ده بی خوینه که یشی
 بدری به کهس و کاره که ی. ۳- ئە گه ر کوزراوه که له هۆزی بوو په یمانیان له گه ل
 مۆرکراوو، ده بی خوین به که سوکاره که ی بدری و، به ندهیه کیش نازاد ده کری.
 ۴- ئە گه ر کوزراوه که موسلمان بوو، به لام سه ر به هۆزیکی کافرو دژوار بوو،
 بۆئه وه ته نیا به ندهیه ک نازاد ده کریت. واته: خوینیان پینادری. ۵- هه رکه سی
 به ندهی دهس نه که وت، ده بی دوومانگی ره به ق - به دوای یه کدا - به رۆژوو بی.
 ۶- کوشتنی دهس ئەنقهست: یا تۆله و (قیصاص) ی لپوه رده گیردری، یان به ته نیا
 خوینی ده دری، خوئه گه ر کهس و کاره که ی هیچ کامیکیان ئەنجام نه دا بۆ کهس
 و کاری کوزراوه که، ئەوا خوا له قیامه تدا پاداشتی ده داته وه و بۆخویشی کاریکی
 باشیکردوه.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَن أَلْقَى إِلَيْكُمُ
 السَّلْمَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغْنَمٌ كَثِيرَةٌ كَذَلِكَ
 كُنْتُمْ مِن قَبْلُ فَمَنْ أَلَّهَ عَلَيْكُم فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا (النساء
 ۹۴)

که چوونه جیهاد هه موو شتی لیک بده نه وه: ئیمامی (بوخاریی) ده لی:
 کابرایه کی ده وله مه ند باوه ری هیناو، موسلمانه کانیش بی ناگابوون لی،
 جاکاتی هات و سلّوی لیکردن، ئەوان وتیان: ئەمه بۆئه وه سلّو ده کا ئیمه
 نه ی کوزین و، مه رومالاته که ی بیاریزی، بۆیه لییان قه بوول نه کردو کوشتیان!!

په یامی حوکمرانی

جا ئەم ئایه ته هات و فرمووی: {یا ایها الذین آمنوا إذا ضربتم فی سبیل الله} ئەی ئەوکه سانهی باوه پرتان هیناوه! کاتی له بهر ری خوا ده چنه جیهاد، یان هه رکاریکی تر ده کهن {فتبینوا} به باشی بکوڵنه وه له و خه لکهی پێیان ده گهن و له خۆتانه وه به کافریان دامه نین و مه یانکوژن {ولا تقولوا لمن ألقى إليكم السلام لست مؤمناً} و ئەوکه سه داوای ئاشتی ده کاو ده یه وی فرمان به ردار بی، ئیوه پێی مه لێن: ئیماندار نیت {تبتغون عرض الحياة الدنيا} ده تانه وی به وه سامان و داراییه کی ژیا نی دنیا به ده ست بخهن {فعند الله مغنم كثيرة} خۆ به لای خوا وه غه نیمه تیکی زۆرو فراوان هه یه {كذلك كنتم من قبل} ئیوه یش به ر له مه- هه ر ئاوابوون و ئیمان هینانتان هه ر به وش یوه بوو لیشتان وه رگیا {فمن الله عليكم} جا خوا به به زه یی خۆی ریژی گرتن و منه تی نایه سه رتان و دینی خۆی سه رخست و، ئیوه ش ئیمانی خۆتانتان ده بری {فتبینوا} جا بۆ جاریکی تر پێیان ده لێته وه: له کاره کانتان بکوڵنه وه ئەوسا ئەنجامیان بدن. واته: په له مه کهن له بپاردا و وردو له سه رخۆین {إن الله كان بما تعملون خبيراً} به راستی خوا هه میسه له و کار و کرده وه ده یکهن به ئاگایه و، هه ر به پێی ئەوه ش پاداشت و تۆله تان ئەداته وه. رینماییه کانی ئایه تی (۹۴): ۱- ده بی بۆ جیهاد ریگه ی دوورو درێژ ببرد ری. ۲- ده بی له و شتانه بکوڵینه وه که کردنیشیان به هه له زیانیکی گه و ره ی لی ده وه شپه ته وه. ۳- وه رگرتنی په ندو ئامۆژگاری له رووداوه کان.

إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِّنْ خَلْفٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ (مائدة ۳۳)

تۆله ی ئەوانه ی دژی خوا و پێغه مبه ر خراپه ده کهن: (ئیبن که سیر) - وه که له بوخاریدا هاتوه - ده لێ: کاتی هۆزی (عوره بینه)، له ئیسلام پاشگه ز بوونه وه و، پاشان شوانه که ی په یامبه ریان کوشت و، وشتره کانیشیان به تالان برد،

ئەم ئايەتە ھاتە خوارەووە فەرمووی: {إنما جزاء الذين يحاربون الله ورسوله} بېگومان تۆلەو جەزەبەي كاری خراپي ئەوانەي دژايەتي لەگەڵ خواو پيغەمبەري ئەودەكەن و، دژي ئەو دەجەنگن و دەكوژن و ھيرش دەكەنە سەر شارو گوندەكان {ويسعون في الأرض فسادا} بەردەواميش لە عەرزدا ھەولّي فەسادوکاری گەندەلي و خراپە كاري دەدەن و، ري لەخەلكيش دەگرن، تۆلەيان ئەوھيە كە: {أن يقتلوا} ئەوانەيان خەلكيان كوشتووە، دەبي بەتوندی و بي بەزەببەيانە بكوژرين {أو يصلبوا} ئەوانەشيان خەلك دەكوژن و سامانيشيان دەبەن، دەبي ھەلواسرين و لەدار بەدرين {أو تقطع أيديهم وأرجلهم من خلاف} ئەوانەشيان تەنھا ساماني خەلك بە تالان دەبەن، دەبي يان دەست و پييان -راست و چەپ- بەردري {أو ينفوا من الأرض} يان شار بەدەر بكرين، لەشاري كەووە بو شاري كی تر، وەيان زیندانی بكرين، ئەگەر تەنھا خەلكيان دەترسان، واتە: نەكەسيان دەكوشت و نەداراييشيان دەبرد {ذلك لهم خزي في الدنيا} لەدنیادا ئەوە ريسوايي و سەرشوړييە بۆيان {ولهم في الآخرة عذاب عظيم} و لەدواروژيشدا سزايە كی گەورەيان بو ھەيە. بەلي.. ئەم مەسەلەي دژايەتي و ريگرتنەيە دريژەيە كی ھەيەو، لەكتيبە فيقهي يەكاندا وەك پيويست باسكراو، بۆيە ليە ئيمە دريژەي نادەيني.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (المائدة ٣٤)

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ} مەگەر ئەوانەيان پيش ئەوە بيانگرن و دەسەلات پەيدا كەن بەسەرياندا ، پەشيمان ببەنەو، ديارە ئەودەمە ئيتەر مافي خوايان لەكوڵ دەكەوي و، تەنيا مافي ئادەمبەيان لەسەر دەمەيني و، دەبي ئەو ماله بەدەنەو، يان ببيرژين {فاعلموا أن الله غفور رحيم} بشزانن كە بەراستي خوا زور ليبور دەيە، زوريش ميبەرەبانە، ھەركەس گەرايەوولاي، ليخووش

په یامی حوکمرانی

دهبې. رېنمايه کانی نايه تي (۳۳-۳۴): ديار يکړدنی تۆله ی رېپرو نه وانه ی که له دهسه لاتی سهر داری ئیسلامی سهردهم دهرده چن و هیزو تواناو چه کیان هه یهو، ده چنه شاخ و دهشت و دهر، دهست ده که نه هیرش بردنه سهر موسلمانان، جا نه وانه خو یان ده کوژرین و، مال و سامانیان دهر بیت، تۆله ی دنیا شیان نه وه یه که له نایه ته که دا باسکراوه، له قیامه تیشدا دوا ی نه وه ی که له دنیا دا تۆله یان لیکرایه وه، خوا له گوناچه کانیا ن ده بووری: (فَمَنْ وَفَىٰ مَنكُم فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ، وَمَنْ أَصَابَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا فَعُوقِبَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارٌ لَهُ، وَمَنْ أَصَابَ مِنْهَا شَيْئًا وَسْتَرَهُ اللَّهُ فَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ إِنْ شَاءَ عَذَبُهُ وَإِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُ). واته: نه وی بو تۆله و جه زره به لیوه رگرتن، خو ی به دهسته وه بدا، پاداشه که ی ده که و پته لای خوا، نه وه ش کاری له وانه ده کاو نه و جار تۆله دهر ی، ده بیته که فارهت و مایه ی پۆشین ی گونا حانی، ههر که سیکیش تووشی کاری له وانه بوو، نه و جار خواش لییدا پۆشی، نه وه حه واله ی خویه، ویستی سزای ده دا، یان لی خۆش دهبې. موسلیم / کتاب الحدود: ۱۳۳۳. جه ماوه ری زانایان ده لئین: جه رده ش به عهر به ی (لئ حسابی (موحاریب) ی بو ده کریت، جا بو یه که مجار داوا ی لیده کری واز بیئی، خو نه گهر ههر وازی نه هینا، نه واهه نگی له گهل ده کری، نه وسا نه گهر تو له پیناو دیفاعدا کوژرایت، شه هیدو به هه شتی نه بی، خو نه گهر جه رده که کوژرا، خوینی به فیرو ده چیت، (نه بو هورهیره) -خوای لی رازی بیت- بو پشتگیری نه و راستیه نه م فرمووده یه دینئ که: پیاویک هاته لای پیغه مبه ر گوتی: نه ر مروقیك ویستی دهس به سه ر ماله که مدا بگریت؟ فرمووی: نه یده یتی، وتی: نه ی نه گهر جه نگی له گهل کردم، فرمووی: جه نگی له گهل بکه و بیکوژه، گوتی نه ی نه گهر نه و منی کوشت؟ فرمووی: تو شه هیدیت، گوتی: نه گهر من نه ووم کوشت؟ فرمووی: له دۆزه خدایه. جه ماوه ری زانایان ده لئین: هه لباردن و ديار يکړدنی یه کی له و سزایانه به رامبه ر به جه رده، یان بو رېپر و (محارب)

ئیختیاری ئیمام و پیشه‌وايه، ئو ده‌توانی به‌پیی به‌رژه‌وه‌ندی ئه‌وکاته‌ی
 موسلمانان، یه‌کێ له‌و سزایانه‌ دیا‌ری بکا، به‌و مه‌رجه‌ بیژه‌ی (رو) له‌ئایه‌ ته‌که‌دا
 بو (ته‌غییر) دابنری، وه‌کو هه‌ندی ده‌لین: ئه‌گه‌رنا به‌پیی ته‌فسیره‌که‌ی ئیمه
 هه‌رکه‌سه‌ی -به‌ر له‌گرتنی- ته‌وبه‌ بکا، لئی ده‌بووردی، مه‌گه‌ر خو‌ی داوای
 تو‌له‌ بکا، وه‌یا ماله‌که‌ی لامابوو، ئه‌وه‌ لئی وه‌رده‌گیردی و ده‌دریته‌وه‌ ده‌ستی
 خاوه‌نه‌که‌ی، ره‌حمه‌ت و میه‌ره‌بانی خوای گه‌وره‌ زۆر زۆره‌.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ
 تُفْلِحُونَ (المائدة ٣٥)

له‌ خوا بترسن و بچنه‌ جیهاد: {يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله} ئه‌ی ئه‌وانه‌ی
 باوه‌رتان هیناوه‌! ده‌بێ له‌نافه‌رمانی خوا خو‌ بپاریزن و، به‌رده‌وام به‌رفه‌رمانی بن
 {وابتغوا إليه الوسيلة} بو‌ نزیکبونه‌وه‌شتان به‌خواوه‌، هه‌ر هو‌کارو کرده‌وه‌یه‌ک
 ده‌زانن نزیکتان ده‌کاته‌وه‌ لای ئه‌و، ده‌شی ئیوه‌ هه‌ولێ بو‌ بدن و بیکه‌ن، هه‌تا
 ره‌زانه‌ندی ئه‌و به‌ده‌ست بینن {وجاهدوا في سبيله} له‌پیناو ریگه‌ی خواشدا
 هه‌میشه‌ کو‌شش بکه‌ن و، هه‌ول بدن و بچنه‌ غه‌زا {العلم تفلحون} به‌شکو
 له‌هه‌ردوو جیهاندا سه‌رفرازو به‌ختیار بن.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِثْلَ مَعَهُ لَيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ
 يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقْبَلُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (المائدة ٣٦)

ئین‌الذین کفرۆا {ئه‌وانه‌ی خاوه‌ناس و بێ باوه‌رن} لو‌ آن لهم‌ ما فی‌ الأرض
 جمیعا {ئه‌گه‌ر هه‌رچی خێرو بیرێک له‌زه‌ویدا‌یه‌ ه‌ی ئه‌وان بی‌ت {ومثله‌ معه
 لیفتدوا به‌} و ئه‌وه‌نده‌ی تریشی له‌گه‌ل‌ بخه‌ن، بو‌ئه‌وه‌ی (فیدیه‌) و بریتی بێ
 بو‌ خو‌ پرزگارکردنیان {من عذاب یوم‌القیامه‌} له‌سزای روژی قیامه‌ت {ما تقبل
 منهم ولهم عذاب‌ الیم} لیبیان وه‌رناگیردی، و سزایه‌کی ئیش پیگه‌یه‌نه‌ریشیان
 بو‌ه‌یه‌.

په یامی حوکمرانی

يُرِيدُونَ أَنْ يُخْرِجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخُرْجِينَ مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ (المائدة ٣٧)

یریدون أن یخرجوا من النار} هه مووکات هه وّل ده دهن و ده یانه وّی له و ناگرو سزایه بیڼه ده ری و خو رزگار بکن {وما هم بخارجین منها} به لام هه چي هه وّل بدن قه د لّی نایه نه ده ری و ده رباز نابن {ولهم عذاب مقیم} وسزایه کی نه پراوه شیان بو ده بی. رینمایه کانی نایه تی (٣٥-٣٧): ١- گشت کات ده بی له خوا ته قوات هه بی و، هه وّی نریکبوونه وه له و بدیت، وه ده بی به رده وام له پیناو ئه ودا جیهاد بکری. ٢- به ده ست هی نانی (وه سیله) واته: په یدا کردنی هه هه وّیه کی خو نریک کردنه وه به خوا وه واجیبه، زانایان له پیناسه ی (وسیله) دا ده لّین: (فکل قربه هی وسیله تقرب من رضا الله، وعلیه فکل الأعمال الصالحة هی وسیله) هه موو کاریکی چاک و باش، هوکاری نریکبوونه وه یه له خوا، که و ابوو گش نا کاریکی باش (وه سیله) یه. وه له فه رموده ی صه حیج دا هاتووه: (مَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدٌ بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ). واته: هیچ بنده یه ک ناتوانی به باشترو چاکتر له فهرزه کان، له منه وه نریک بیته وه. (وه سیله) به جیگاو باره گایه کی هه ره به رزیش له به هه شتدا ده لّین، وه ک پیغه مبه ر ده فه رموی: ئه وی بانگ بیسی و پاشان بلّی: (اللهم رب هذه الدعوة التامة، والصلاة القائمة، آت محمدا الوسيلة والفضيلة، وأبعثه مقاماً محموداً الذي وعدته) شه فاعه تی منی بو پیویست ده بی، یان ده فه رموی: (ثم سلوا لى الوسيلة، فإنها منزلة فى الجنة لا تنبغى إلا لعبد من عباد الله، وأرجو أن أكون أنا هو، فمن سأل لى الوسيلة حلت له الشفاعة) فتح الباری. روونکردنه وه یه ک: راقه که رانی قورئان یه کده ننگن که (وه سیله) بریتیه له هه موو کار و کرده وه یه کی چاک. (نالووسی) ده لّی: هه ندی کهس له ریئی ئه م نایه ته ی: (وابتغوا إليه الوسيلة ..) وه، په نا ده به نه به ر (سالحان) و چاکان و ده یانکه نه (وه سیله) سی نیوان خوا و بنده کانی و، خاتریان ده به نه به ر

خو او ده لّين: (اَللّهُمَّ اِنَّا نُنْقِسُ عَلِيكَ بَفْلَانِ اَنْ تُعْطِيَنَا كَذَا) هه شيانه په نا ده به نه بهر مردوو، يان بهر پياو چاكيكي نادي اړو (غاييب) و ده لّي: (يا فِلاَنُ اَدْعُ اللهَ تَعَالَى لِيَرْزُقَنِي كَذَا وَ كَذَا) واده زانن نه وه، به كار هيټاني (وه سيله) يه! فهرمو وده يه كي تاواش له پيغهمبهروهه ده گيړنه وه: (اِذَا أُعِيَّتْ كُمْ اَلْأُمُورُ فَعَلَيْكُمْ بِأَهْلِ الْقُبُورِ، اَوْ فَاسْتَعِيْثُوا بِأَهْلِ الْقُبُورِ)، جا له م سوټگه يه وه (نالووسيي) - پاش نه وه كه رېده دا (ته وه سسول) به پيغهمبهر له حالې ژيان و مردندا بكرت، نه گهر چي نه وه ي پي باشه كه ههر به ناوه كاني خواوه بي - ده لّيت: زور جار خه لكيك په نا ده به نه بهر (نه وليا) كان، به مردوويي، يان له ژياندا، ده لّي: (يا سَيِّدِي فِلاَنُ اَعْنِي ..) بي شك نه م جوړه ته وه سسول و په نا بردنه بهر، شياوي موسلمان نييه، نابي نزيكي بكه وپته وه، به لكو گه لّي له زانا كانمان به (شيرك) يشيان داناوه، خو ناشكرايه ههر كه سيك هاوار له زيندوويه ك (غاييب). يان له مردوويه كي ناديار ده كات، واده زاني ده سه لاتي هيټاني خيرو، لاداني شهري هه يه! نه گينا نه وه هاواره ناكات. هه ق و راستي نه مه يه كه: پيوسته موسلمان له هه موو جوړه شتيكي تاوا دوور بگري و، ته نياو ته نيا له خوا هاوار بكات . (ته بهراني) ده لّي: له سه رده مي پيغهمبهردا دووراز بيهك - مونا فيق - زور نازاري موسلماننه كاني ده دا، ئينجا نه بوبه كر (خوا لّي رازي بي) گوتي: بابچين په نا بهرينه بهر پيغهمبهر به لكو له م دوور ووه رزگار بين، نه وپش فهرمووي: (اِنَّهٗ لَا يُسْتَعْتَبُ بِي، اِنَّمَا يُسْتَعْتَبُ بِاللّهِ تَعَالَى) په نا بهر من نابري، به لكو ههر خوايه په ناي پيده بري. بي شك هاوارو په نا بردنه بهر گوړو گوړستان، كاريكه ده بي خو ماني لّي دوور بگرين، به تايبه تي خه لکه به فام و خاوه ن او هزه كان، ئينجا نه مه ش كه به يناو بهر ين كابر اي په نابهر موشكيه كه ي جيبه جي ده بي، نابي بيته مايه ي شهريه تدان به و هاوارو هانا به، چونكه بيگومان نه و به ده مه وه هاتنه، (ئيب تلا) و (فيتنه) يه، خو هه ندي جاريش (شهيتان) خو ي ده كاته كه سه هاوار بو براوه كه و، هاوار كه ره كه ش

په یامی حوکمرانی

به وشکل وسیمای شهیتانه، واده زانی نه وکسه یه نه م هانای پی بردووه، بی له وهش به (که رامهت) ی دهنانی بوی! جابو پتر به ناگابوون له م مهسه له یه، ده توانی خوت ته ماشایه کی ته فسیری (نالووسی) بکه یت.

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ
(المائدة ۳۸)

سزای دز: بهر له هاتنی دینی ئیسلام، برینی دهستی دزو خوین و (قه سامه) وچهن شتی تر، باو بوون و هه بوون، هه رکه ئیسلامیش هات، نه وانیه گشت سه لماند و هه ندی مهرجی تریشی خسته سه ریان، وه کو ده فهرموی: {والسارق والسارقة فاقطعوا أيديهما} دهستی پیاوو ژنی دز، له تولهی دزیکردندا بپرن {جزاء بما كسبا نکالا من الله} له تولهو سزای دزیکردندا، بریاریکه له خواوه دراوه، ده بی نه نجامی بدن، پیغه مبهه ده فهرموی: (لَعَنَ اللَّهُ السَّارِقَ يَسْرِقُ الْبَيْضَةَ فَتُقَطَّعُ يَدُهُ، وَيَسْرِقُ الْحَبْلَ فَتُقَطَّعُ يَدُهُ) متفق علیه. یان ده فهرموی: {تُقَطَّعُ يَدُ السَّارِقِ فِي رُبْعِ دِينَارٍ قِصَاعِدًا}. (بوخاری) و (موسلیم) {والله عزیز حکیم} و خواش زور به تواناو بالادهست و، کاربه جی و کارزانه، هه مووشتیکی پر له حیکمه ته.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنِ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ
(التوبة ۲۸)

ری به موشریک نادری بچیته مزگه وتی (حرام) هوه: {یا ایها الذین آمنوا} نهی نه وانیه باوه رتان هیناوه! {إنما المشركون نجس} چاک بزائن هه رچی هاوبه شدانه رو موشریکه ناپاک و بیسن له بیرو باوه رو نیه تیاند، له باوو نه ریتیاندا {فلا يقربوا المسجد الحرام بعد عامهم هذا} جا دواى نه مساله یان (سالی نویه می کوچی) نابی نزیکی (کابه) بینه وه، نه مه نه و ساله بوو که (نه بووبه کر)

رهزای خوای لیبی چه جی پیکردن و سووره تی (بهرائه) یش هات (واین خفتم عیلة) خو ئه گهر له هه ژاری ده ترسان، به نه هاتنی ئه وان بو کپین و فروشتن بو بازاره کانی مه ککه (فسوف یغنیکم الله من فضله إن شاء) دلنیابن ئه گهر خوا بیهوی له رۆزی خوئی دهوله مه ندتان ده کا، واته: ده رگایه کی ترتان بو ده کاته وه وگوزه رانتان باش ده کات (إن الله علیهم حکیم) چوون به راستی خوا زانایه، له کارزان و کار جوانه، که وابوو چه رامه موشریکان بچنه مزگه وتی (چه رام). دیاره گومانیش نییه که ههر گیز نابیی خانوو به ره یشی تیا دروست بکه ن، وه ده بی له نیوه دورگهی عه ره بییدا وه کو (مه ککه، مه دینه، یه مامه، یه مهن) و ده ورو به ریان دهر بکرین، مه گهر به ربیواری هاتوو چۆ بکه ن، وه ک له فهرمووده دا هاتوووه (أخرجوا المشركين من جزيرة العرب).

فُتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ (التوبة ٢٩)

قاتلوا الذين لا يؤمنون بالله ولا باليوم الآخر} له گه ل ئه وان هاشدا بجه نگیین 'ئه ی برواداران' که به خواو، به رۆزی دوایی بی باوه رن (ولا يحرمون ما حرم الله ورسوله) و ههر شتیکیش خواو په یامبه ره که ی ئه و چه رامیان کردبی، ئه مان به چه لال و ره وای داده نین (ولا يدينون دين الحق) و ملکه چی ئه م دین و ئایینه هه قه ش نابن، که ته نه ئه و دینه ش راست و دروسته'. (من الذين اوتوا الكتاب} ئه وان هه ش ده بی ئه و جه نگیه یان له گه ل بکریت، خاوه ن کتیب نامه کانن، موسایی و عیسیاین {حتى يعطوا الجزية عن يد} جه نگیان له گه ل بکه ن هه تا به ده سته ی خو یان سه رانه ده ده ن {وهم صاغرون} و ملکه چ ده بن بو شه رع ی پیرۆزی ئیسلام، واته: ملکه چی فه رمانی خوا ده بن و له ژیر رکیقی ئیسلامدا باجوو سه رانه ی خو یان ده ده ن و ده ژین، ئیمامی شافیعی ده لی: باج و سه رانه ته نه ئه له ئه هلی

په یامی حوکمرانی

کوټیب و خاوه نامه کان وهرده گیردری. سه نرجبک: ههرمووسایی و عیساییه که باوهری به موحه ممد نه بی، مانای وایه به سه رجه م پیغه مبه ران باوهری نیه و، په پیره وی له هه واو نفس و ناره زووی خوئی ده کا، نه که له تهورات و ئینجیل، چونکه له واندا هاتووه: ده بی باوهر به (موحه ممد) بینن، ههر له بهر نه وهش بوو بریاری جهنگی له گه لدان. شیایو باسه ئه م ئایه ته سالی نویه می کوچی و پاش سه قامگیربوونی نیوه دوورگهی عه ره بی هات بو فه رمان به جهنگ له گه ل خاوه نامه کاند، بویه پیغه مبه ر له مه دینه و له ده ورووبه ری مه دینه (۳۰) هه زار که سی کوکرده وه بو هیرش بردنه سه ر (روم) ه کان. تیبینی: سه رانه بریاریکی خوایی یه له بهر پاراستنی ئه من و ئاسایشی نیشتمان و پیسکه شکردنی پرۆزه خزمه ت گوزاریه کانه وه ده بی نیرینه ی بالغ و ناقل و فامیده و ده ست رویشتوو ئه و سه رانه بدا، وه کو موسلماننه کان زه کات ده دن و ده چنه سه ربازی و، پاره و پولیکیان لی ده سه نریت له به رامبه ر پرۆزه خزمه ت گوزاریه کانه وه، خوئه گه ر ئه وانیش چوونه ژیر ته کلیفی پرۆزه خزمه تگوزاریه کانه وه و سه ربازیان کرد، ئه وکات سه رانه که یان له کوئل ده که وی.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (الأنفال ۱)

مه به ست له (انفال) ئه و ده سته که وتانه یه که له کاتی شه ری موسلمانان له گه ل بی باوهراندا ده ستیان ده که ویټ. (انفال) کوئی (نفل) ه، که له بنه ره تدا به مانای زیاده یه. ئه م ئایه ته پیروزه له غه زای به دردا هاتو ته خواره وه تا شیوازی دابه شکردنی ده سته که وته کان روون بکاته وه.. ده فه رمویټ: ئه ی پیغه مبه ر! موسلماننه کان که له جهنگی به دردا به شدار بوون، پرسیارت لی ده که ن ده رباره ی ئه وه ی ده سته که وته کانی شه ره که بو کی ده بیټ؟! وه چو ن چو نی دابه ش ده کریټ؟! تو پییان بلی: ده سته که وته کان بو خوداو پیغه مبه رن و، خودا

برياري چۆنيه تي دابه شکردنه کهي ده دات و، ئينجا پيغه مبه ريشبه و شيويه دابه شي ده کات.. جا له خودا بترسن و به چاكي بيپه رستن و، دوور بکه ونه وه له مشتومر ناكوکي له سهر چۆنيه تي دابه شکردني ده سکه وته کان و. رازي بن به وهي که پيغه مبه ر دياري ده کات... ههروه ها له نيوان خو تاندا چا ک بن و رهوشتان له گه ل يه کدي باش بيت و، نه کهن له سهر مال و ساماني دنيا له نيوان خو تاندا ناكوک بن.. نه گهر به راستيي ئيماندارن، نه وه گوپرايه لي فه رمانه کاني خوداو پيغه مبه ره کهي بن.)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُولُوهُمْ الْأَدْبَارَ (الأنفال ١٥)

ئهي نه وانهي که باوه رتان به خوداو به پيغه مبه ره يئاوه! نه گهر به ره ننگاري بي باوه ران بوونه وه له و کاته دا که هي رش ديننه سه رتان، پشتيان تي مه کهن و رامه کهن، به لکو ده بيت به وپه ري نازايه تيه وه رووبه روويان ببنه وه و شهر بکهن له گه لياندا.

وَمَنْ يُؤَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبْرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّرًا إِلَىٰ فِتْنَةٍ قَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَا وَنَهُ جَهَنَّمَ وَبئسَ الْمَصِيرُ (الأنفال ١٦)

هه رکه سيک بترسي ت و رابکات و پشت له دوژمن بکات، نه وه ده که وي ته بهر غه زه بي خوداو له و روژي دواييشدا جيگه ي دوژه خ ده بيت که خراپترين سه ره نجامه، ته نها مه گهر مه به ستي له و پشت هه لکردنه نه وه بيت بچيت بو لايه کي تري شه ره که که بزاني ت بو په لاماردان و هي رش بردن چاکتره، يا خود مه به ستي له پشت هه لکردنه که رويشتن بيت بو لايه کي تري مه يداني جهنگه که بو يارمه تيداني يه کيک يان ده سته يه ک له هاوري کاني تا له دوژمن بيان پاريزي ت. هه نديک له ته فسيري نووسان ده لين: نه مه له کاتي کدا فه رزه که دوژمن دوو چه ندانه ي ژماره ي موسلمان ه کان زياتر نه بيت، خو نه گهر له و دوو چه ندانه زياتر بن، نه و کاته هه رکه سيک پشت بکاته دوژمن و رابکات نه م

هه ره شه نایگر یته وه.. هه ندیک له صه حابه نه گپرنه وه که مه به ست له م ئایه ته پشت کردنه دوژمن بووه له شه ری به دردا.

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (الأنفال ١٧)

ئه ی موسلمانینه... ئه وانه ی که له شه ری به دردا کوژران، که حه فتا که س بوون، ئیوه به هیزو توانای خوٚتان نه تانکوشتن، به لکو به یارمه تیدانتان له لایهن خوداوهو به هو ی غیرهت خستنه ناو دل ی ئیوهو ترس خستنه ناو دل ی دوژمن و به زور پیشاندانتان له پیش چاوی دوژمنداو به هو ی ئه و فریشتانه وه که ناردی بوٚتان _ خودا ئه وانه ی کوشتوه _ پیغه مبه ری خودا (صلی الله علی وسلم) له کاتی شه ره که دا مستی خو لی به ره و رووی له شگری بی باوه ران هاویشت و دوعای لیگردن. جا توژی ئه و خو له که وته به رچاوو دهم و لووتی بی باوه ران و بوویه هو یه که له هو یه کانی سه رکه وتنی موسلماننه کان. ئینجا لیردها فه رمایشت ده فه رمو یٚت: وه نه بیٚت تو ئه و خو له ت هاویشتیٚت، به لکو خودا هاویشتوو یه تی، چونکه خودا گه یان دیه سه ر کافران و وای کرد کاریان لی بکات.. (و لیبلی المومنین...) واته: خودا ئه وه ی بو یه کرد، تا ئیمانداران بخاته ژیر تاقیکردنه وه یه که که سه رکه وتن و خو شی به دواوه بیٚت، به راستی خودا زور بیسه رو زانایه پارانه وه کانتانی بیست و ئاگای له حالتان بوو.

ذُكِّمُوا وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنٌ كَيْدِ الْكُفْرِينَ (الأنفال ١٨)

حالی موسلماننه کان و حالی بی باوه ره کان ئه وه بوو که بینرا، بیگومان خودا فرو فیل و پیلانی بی باوه ران ریسوا ده کات.

وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ ءَامَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلْنَا عَلَيَّ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ اتَّقَى الْأَجْمَعُونَ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (الأنفال ٤١)

واته: ئەى موسلمانينه! ئەو دەستكە وتانەى كە لە كاتى جەنگ كردن لە گەل بى باوەرانداندا دەستان دەكەوئیت! دەبیت بكرینه پينج بەش، چوار بەشى بۆ ئيوه يەو دابەش دەكریت بەسەرتاندا، بەشيكى تريشى بۆ خوداو پيغەمبەرە كە ئەويش تەرخان كراوە بۆ پيغەمبەرە كە سووكارى و هەتيوان و هەزاران و ئەوانەى كە لەسەفەردا خەرجييان لى دەبريئەت و، ناتوانن بە ئاسانى بگەريئەوه بۆ شوپنى خويان .. ئەى موسلمانينه! دەبیت دەسكەوتەكانى شەر بەو شيوه يە دابەش بكریت، نەك هەر بدريئەت بەوانەى كە لە غەزاكەدا بەشدار دەبن.. دەبیت ئەو دابەشكردنە ئاوا ئەنجام بدريئەت، ئەگەر ئيوه باوەرداران بە خوداو بەوهى كە ناردوو مانەتە خوارەوه _ كە قورئانە _ بۆ سەر بەندەى خویمان، كە پيغەمبەرە لە رۆژى جياكردنەوهى ئيمان لە بى باوەرپى و ئيمانداران لە بتپەرستان، كە لە غەزای بەدردا روويدا، كە هەردوولا رووبەر ووى يەك بوونەوهو شەر دەستى پى كرد، لەو رۆژەدا كە خودا بەهيزو دەسەلاتى خوئى موسلمانەكانى سەرخست، هەرچەندە ژمارەيان كەم بوو وە ژمارەى بتپەرستەكان زۆر بوو، خودا دەسەلاتى بەسەر هەموو شتێكدا هەيهو، هەرشتيكى بوئەت بى دواخستن دەيكات. ئيماندارانى راستەقينه كاتيک دەچوون بۆ جيهاد، خويان هەموو چەك و تفاق و پيوستيه كى جەنگيى خويانيان داين دەكرد، ئينجا بە گيان و مالەوه ئامادەبوون كە خويان بكەنە قوربانى ئايينى خودا، بۆيە دەبينين خودايش وەك ريزليئاننيكيان بەشيك لە دەسكەوتەكانى شەرى بۆ برباردان.. بيگومان غەزای راستەقينه ئەوه يە كە تەنھا لەبەر رەزامەندى خوداو لە پيناوى بەرزكردنەوهى ئالای ئيسلامدا بيت، نەك لە پيناو رەگەزايەتى و، نەتەوه پەرستى و... يان لە پيناو زەوتكردنى سامانى گەلانى ژير دەستدا، وەكو ئيمپرياليزمى كۆن و نوئ وایان كردووە ئيستايش هەر وادەكەن.

سُورَةُ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَأَنْزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِّعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ (النور ١)

په یامی حوکمرانی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ * سوره ازلناها} ئەمه سوره تیکی زۆرگرنگی قورئانه و،
'پره له چه ندين ياسای قه شهنگ ، ئيمه بو تۆمان ناردۆته خواره وه ئەي پيغه مبه ر
' {وفرضانها} وه گه لئى فه رمان و ياسامان تئيدا بريار داوه {وازلنا فيها آيات
بينات} وه چه ندان ئايه تى ئاشكراو روونى ' ته شريع ' ييمان تئيدا ناردوو ه ته
خواره وه جا كه واته ئەم سووره ته هه ر بو خويندنه وه نيبه ، به لكو بو ياساو به رنامه
و كار پيكر دنيشه {لعلكم تذكرون} تا به لكو بيريكه نه وه و نامۆزگارى پى وه رگر ن
و ، به پيى ئايه ته كانى هه ربه كه ي ئەم سووره ته ره فتار بكهن ، به لئى پاش ئەوه ؛
ئەم سووره ته به وشيوه يه ده رگاي له خو ي كرده وه .

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ
اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَيَشْهَدَ عِدَابُهُمَا طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ
(النور ٢)

زينا كه رانى (مپروژن) هه ريه ك سه د تازيانه يان ليدهن : ئينجا دئته سه ر باسى
تاكه تاكه ي ياساكان ، وه له سنوو رو حوكمى زيناكه رانه وه ده ست پيى ئەكات :
{الزانية والزاني فاجلدوا كل واحد منهما مائة جلدة} ئەو كچ و كوره ي زيناو
شه روا ل پيسى ئه كه ن ، ده بيى له هه ربه كه يان سه د جه لده 'شه لاق' لى
به دن . ئەمه تۆله ي هه ر كه سيكه (نير ، يان مئ) پيشتر به شيوه ي شه رعيى
جووت نه بووبى (واته : كچ و كور) بن ، به لام ئەو كه سانه ي كه به يه ك گه يشتب ن '
له نيكاحيكي سه حيحدا ' وه ئازادو ، ژير بن ، پيگه يشت و (بالغ) بن ، موسولمان
بن ، ئينجا زينا بكهن ، ئەوه ده بيت به رده باران بكرين {ولا تأخذكم بهما رأفة
فى دين الله} نابى به زه يى و نه رم و نيانيى و سوژ بتانگري له به رامبه ر هه ريه ك
له و دوانه وه له راپه راندنى حوكمى خوادا ، واته : له كاتى جيى به جيى كرنى
بريارى خوادا ، توندوتيبژبن و به زه بيتان به زيناكه راندا نه يه ته وه ، به و شيوه يه
ژماره ي شه لاقه كان ، يا به رده بارانه كه ، وه كو خو ي جيى به جيى نه كه ن {إن كنتم

تؤمنون بالله واليوم الآخر} نه گهر ئیوه باوهرتان به خواو به روژی دوايي ههيه
 اوليشهد عذابهما طائفة من المؤمنین} جا بو ئهوهی ئه دوانه پتر ئیشیان پی
 بگات و، خه لکیش په ند وه رگرن، با کومه ئی له برواداران ئاماده ی سزاکه یان
 بن و بیبنین 'دیاره ئه و خه لکه ئاماده بووه تازو تر بیت چاکتره، هه رچه نده به
 ئاماده بوونی چوار که سیش جی به جی ئه بی، ئینجا بو پتر قیزه ون کردنی زینا و،
 سووک کردنی زیناکاران ئه فه رموی:

الزانی لا ینکح الا زانیة او مشرکة والزانیة لا ینکحها الا زان او مشرکة وحرّم ذلك
 علی المؤمنین (النور ۳)

الزانی لا ینکح الا زانیة او مشرکة} پیاوی زیناکه رو شهروال پیس هه رده بی ژنی
 زیناکه رو داوین ته ر، وه یان موشریک و بتپه رست ماره بکات بوخوی، چونکه
 ئافه ته ی شه ریفه و داوین پاک هه رگیز هاوشانی ئه و نییه، که واته زیناکه ران
 له کوری برواداران ئه چنه ده ره وه 'والزانیة لا ینکحها الا زان او مشرکة} ژنی
 زیناکار و داوین ته ریش، وه پیاوی زیناکار و، موشریکیش هه روا ئه بی او حرم ذلك
 علی المؤمنین} بیگومانه ئه و جو ره شوو کردنه و؛ 'ماره کردنه ی ژنانی زیناکاران'
 له سه ر برواداران ی داوین پاک حه رام کراوه. چونکه زیانی گه وره ی تیدایه،
 قورئانیش ئه یه وی له نیوان موسلمانان و ئه و تاقمه دا گشت په یوه ندییه ک
 بچری نی. روونکردنه وه به ک: ئیمامی (ئین که سیر) ئه لی: ئه م ئایه ته ی: ( )
 الزانی لا ینکح الا زانیة او مشرکة ..یه وه کو ئایه ته ی (۴/۲۵): (محصنات غیر
 مسافحات ولا متخذات اُخدان) هه روا وه کو ئایه ته ی: (۵/۵): (محصنین غیر
 مسافحین ولا متخذی اُخدان ..) وایه. واته: تابکری پیاو؛ ژنی داوین پاک
 ماره بکات، ژنیش تابوی ده ست بدا شوو به پیاوی داوین پاک بکاو، دووریش بیت
 له دو ست گرتن وداوین پیسی، به لام ئیمامی ئه حمه د- خوا لئی خو ش بیت-
 له وئایه ته وه ئه لیت: ژنی زیناکار تا ته وبه نه کا، پیاوی داوین پاک نابی ماره ی

په یامی حوکمرانی

بکا، نه گینه ماره ی نایه ت، وه ههروه ها ژنی داوین پاکیش نابی شوو به پیاوی داوین پیس بکا، تا ئه ویش ته و به یه کی ره وان و دروست نه کا، جا ئه مه یه مانای (و حرم ذلك على المؤمنین). وه له (سننی ئه بی داود / کتاب النکاح) ۲۲۱/۲ له (ئه بی هوره یه وه هاتووه: پیغه مبه ر فه رموویه تی: (لا ینکح الزانی المجلود الا مثله) پیاوی زیناکه ری شه لاق لیدراو، هه رده بی ژنیکی قامچی لیدراوی وه کو خو ی ماره بکات، نابی ژنیکی تر بی نی ت. به لام (ئه بوو عه بدول قاسم) له کتیبی (الناسخ و المنسوخ) دا ئه لی: ئه و ئایه ته ی: (و حرم ذلك على المؤمنین) به ئایه تی (و أنكحوا الأیامی منکم) نه سخ بو ته وه، وه هه ر ئیما می (شافعی) یش دانی به وه دا ناوه و ده شلیت: ئه و ئایه ته سراوه ته وه.

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ (النور ۴)

بوختان کردن بو ژنانی داوین پاک: ئینجا بو ژیا تر پاراستنی نامووس و شه ره فی موسلمانان به گشتیی؛ خوای گه وه ئه فه رموی: (والذین یرمون المحصنات) ئه و که سانه ش که ژنانی داوین پاک (یا پیاوانی داوین پاک) تو مه ت بار ئه که ن به زیناوه (ثم لم یأتوا بأربعة شهداء) پاشانی ش چوار شایه ت نا هی ن بو چه سپاندنی داوا که یان (فاجلدوهم ثمانین جلدة) ده بی ئه وانه هه شتا شه لاقیان لی بده ن تا جار ی کیتر به ناهه ق و ناروا نامووسی خه لک له که دارو بریندار نه که ن (ولا تقبلوا لهم شهادة أبدا) هه تا هه تاشه نابی شایه تیشیان بو شتی تر لی وه رگرن (و أولئك هم الفاسقون) ئا ئه وانه ن له سنوو ر ده ر چووان، ولای خوا به فاسق ئه درینه قه له م.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (النور ۵)

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا؛ مه گه ر ئه وانه ی دوا ی ئه و کاره دزیوو ناشیرینه په شیمان ده بنه وه و کرده وه کانیشیان چاک ده که نه وه و، جار ی کیتریش

ناگه پرنه وه بو ئه وکاره {فإن الله غفور رحيم} ئه وه بېگومانه خوا بو ئه و جوړه که سانه زور لیبورده یه، زوریش میهره بانه. 'زانایان کیشه یان له وه دا هه یه: ئایا ئه و ئیستیسنایه ی- إلا الذین تابوا...- کوئی بریاره کان ئه گریته وه؟ جا هه ریه که یان له وه باره وه قسه یه ک ئه کات، هه ندیکیان ئه ئین: هه ر سئ بریاره که ی له کؤل ناکه وئ: (شه لاق)، وه هه میشه ش هه ر فاسقه و نابئ به شایه ت، مه گه ر په شیمان بیته وه وه له ناو خه لکیشا بلئ: به راستی فلان - که من بوختانم بو کرد- که سیکی پاکه، بو ئه وه ی به ته واوی شوینه واری ئه و بو هتانه نه مینئ له ناو مه ردومدا، له ولاشه وه ئابرووی ئه و خیزانه بگه رپته وه. به لئ تا ئیستا باسی پاراستنی شه رهی موسلمانان بوو به گشتی. ئیستاش باسی ئه و که سانه ئه کات هاوسه رو ژنی خو یان به زینا و شه روا ل پیسی تاوانبار ئه که ن:)

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُن لَّهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ (النور ۶)

والذین یرمون أزواجهم} ئه و که سانه ش که تۆمه تی زینا و شه روا ل پیسی ده ده نه پال هاوسه رانیان {ولم یکن لهم شهداء إلا أنفسهم} له هه مان کاتدا بېجگه له خو یان شایه تی تریان نییه شایه تییان بو بدن که ئه و ژنه زینای کردووه چونکه چوار شایه ت پتویسته بو ئیساتی زینا {فشهادة أحدهم أربع شهادات بالله} جا بو ئه وه ی ئه و هه شتا شه لاقه ی له کؤل بکه وئ- ئه گه ر شایه د نه بوو- ئه بئ هه ریه ک له و جوړه پیاوانه چوار جار به ناوی خوا وه شایه تی بدات و سویند بخوا ت به خوا {إنه لمن الصادقین} بلئت: به راستی من له راستگۆیانم 'که ئه لئیم ئه م ژنهم زینای کردووه' وه به چاوی خو م تاوانه که بیتم بینووه.

وَالْخَمْسَةَ أَنْ لَعْنَتُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ (النور ۷)
والخامسة أن لعنة الله عليه إن كان من الكاذبين} پینجه م جاریش بلئت: نه فرینی خوام له سه ر بیته گه ر له دروژنانیش بم 'به کورتیی: هه ر کات

په یامی حوکمرانی

کابراهک له ژنه که ی خوی خانه گومان کهوت و تومه تباری کرد به زینا، نه بی بیبات بو لای دادوهری ئیسلام، نه و جا دادوهریش چوار نه شهه دو بیلای پی بکیشی که له و قسانه دا راست نه کات، جا بو جاری پینجهم نفرین له خوی بکات، نه گهر بوختان بکاو درو بکات، جا نه گهر ژنه که بیده نگ بوو به رده باران ده کریت. ئینجا نه و کاته به لای ئیمامی شافعی و زوریکی تر له زانایانه وه نه و ژنه ی به هه تا هه تای ل حه رام نه بیت و، ده بی ماره بیه که شی به ته وای بداتی، له پاشان ژنه که به رده باران نه کری و، پیاوه کهش رزگاری نه بی به لام له گه ل نه ویشدا خوی دلوقان ده رفه تیشی بو ژنه که هیشتووته وه، که پاش سویندی نه و پیاوه ده توانی دیفاع له خوی بکات، وه که نه فرموی:

وَيَدْرُؤُا عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَدَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكٰذِبِينَ (النور ۸)

ویدرأ عنها العذاب {سزا له سه ر نافرته 'قه زف کراوه کهش 'لا نه بریت و' سزانداری} {أن تشهد أربع شهادات بالله} که نه ویش چوار جار شایه تی بداو؛ سویند به خوا بخوات و نه شهه دو بیلای بکیشی {إنه لمن الكاذبين} که میرده که ی له دروژنانه و، 'دروش نه کات زینای داوه ته پالم.

وَالْخُمِسَةَ أَنْ غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصّٰدِقِينَ (النور ۹)

والخامسة أن غضب الله عليها {و بو جاری پینجهمین ژنه که بلیت: خه شم و قینی خوام له سه ر بیت {إن كان من الصادقين} نه گهر نه و میرده م له راستگو یان بیت و منیش زینام کرد بیت وه له دوا ی نه مه دادوهری ئیسلام لیکیان جیا ده کاته وه و بو هه تا هه تای لیک حه رام ده بن له وته ی ئیمامی شافعی و زورترینی زانایاندا وه ژنه که هه موو ماره بیه که شی ده که وی.

وَلَوْ لَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ (النور ۱۰)

ولو لا فضل الله عليكم ورحمته وأن الله تواب حكيم {خو نه گهر فه زل و میهره بانینی و ره حمی خوا نه بووبا له سه رتان، و نه وهش نه بوایه که خوا زور ته وبه

وهرگه و له کارزان و کار جوانیشه ئیوه تووشی نارهحه تیی ئه بوون و، زۆربه ی کاروبارتان لا قورس ده بوو. (ئیین که سیر) ئه لیت: ئه م ده ئایه ته ی خواره وه: (إن الذین جاؤا بالإفک..) سه بارت به دایکی موسلمانان (خاتوو عائیشه رضی الله عنهما) هاتوونه ته خواره وه، ئه و کاته دووره کان نه خسه ی بوهتانیکی گه وره یان بو کیشا: جا خوی گه وره یش جل جلاله ئه و کاره ی به لاهه شتیکی زۆر قورس و نارهحه ت بوو.

وَلَا يَأْتَلُ أُولُو الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (النور ۲۲)

ولا یاتل اولوا الفضل منکم والسعة! ئه ی خه لکینه! با ئه وانه تان ده وله مه ندن و؛ خاوه نی فه زل و سامان و مالن سویند نه خون (أن یؤتوا اولی القربى والمساکین والمهاجرین فی سبیل الله) که به خشش و که ره می خویان له نزیکان و خزم و بینه وایان و کوچکه رانی ریگه ی خوا بگره وه له به رئه و بوختانه ی به رامبه ریان کرا، ئه لبه ته یه کێ له وانه دهستی خستبوو ناو مه سه له که ی خاتوو عائیشه وه، (مسطح) ی پورزای پیشه وا (ئه بوبه کر) بوو، ئه و پیاویکی زۆرلات و بی ده سه لات وهه ژار بوو، ئه بوبه کر ده ستگیرۆبی ئه کرد، که چی کاتێ ئه و بوختانه پیش هات، ئه ویش به شی خوی تیخست!! جا ئه بوبه کر سویندی لی خوارد ئیتر هیچی نه داتی... ئه وسا خوایش ئه م ئایه ته ی دابه زاند و نه یی کرد له پیاوانی مه ردو جوامیرو ده ههنده که سویند بخون ده ست بگره وه له ده ستگیرۆبی خزمان وهه ژاران و کوچکه رانی ریگه ی خوا. (ولیعفوا ولیصفحوا) ده با ئه و جووره مه ردانه عفویان بکه ن و چاویان لی بیوشن؛ له وه ی به سه ریاندا دیت ببوورن و پشتگوپی بخه ن و برۆنه وه سه ر پیاوه تیه که ی جارانی خویان (ألا تحبون أن یغفر الله لکم) مه گه ر ئیوه - خاوه ن به خششان - خوا لیتان ببووریت!! جا

پہ یامی حوکمرانی

کاتی ئیمامی (ئەبوبەکر) ئەو ئایەتە ی بیست، وتی: (بلی أحب أن یغفر الله لی) به لئی...، به لئی پیم خوشه، خوا لیم خوشبئی، ئیتر پاش ئەوه جیره که ی مسته حی ناردەوه بۆی و، لئی خوش بوو، جا دوا ی ئەوهش (حەسان و، حیمەنو، میستەح) شەلاقی ئەو بوختانەیان لی درا، دیارە ئەم ئایەتە پیزو پله و جیگایە کی ئیجگار مەزنی ئەبوبەکر رهزای خوا ی لیبی نیشان ئەدات. (تەفسیری ئیین که سیر) (والله غفور رحیم) چونکه خوا زۆر لیبوردەبه، زۆریش بهسۆزو میهره بانه. **إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَفْلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعْنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ** (النور ۲۳) بوختان کردن بو ژنانی خاوهن باوهری بی ئاگا: جا دوا ی باس کردنی رووداوه که ی (ئیفک) دیتە سه ر باسی ئەوانه ی وا بوختان بو ژنانی موسلمان و داوین پاک ئە کهن به گشتیی و، خاتوو (عائیشه) به تایبه تیی، بۆیه ئەفه رموی: {إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَفْلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ} بیگومان ئەوانه ی بوختان به ژنانی داوین پاک ی و بی خه بهری بروادار ده کهن {العنوا فی الدنيا وَالْآخِرَةِ} له دوارۆژیشدا نه فرینیان لیکراوه {ولهم عذاب عظیم} له گه ل ئەوه شدا سزایه کی گه وره شیان بو ناماده کراوه.

یَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (النور ۲۴)
یوم تشهد علیهم ألسنتهم وأيديهم وأرجلهم بما كانوا يعملون { له و روژه دا زمان و دهست و پییان ده بیته شایه د له به رامبه ر ئەو کارانه وه ده یان کرد، جا یا هه ر به واقیعی ئەوانه دینه قسه و گفتوگو و، هه ریه که یان قسه ی خوی ئە کات و، یه که یه که ئەو شتانه ئە لیت کردوو یانه، یان هه ر شتیکیان کردبیت له سه ر یان تو مار کراوه و لئی ناشکرا ده بیت، وه ک ئیمزاو مؤرو - طبع الأصابع - ی په نجه کان، که ئیمرو گه لئ تاوانیان پی ناشکرا ده کری.

يَوْمَئِذٍ يُوفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ (النور ۲۵)
یومئذ یوفیهم الله دینهم الحق { له و روژه دا خوا ی گه وره تو له و جهزای به جیان

دهدا. {ويعلمون أن الله هو الحق المبين} ئەوسا چاك ئەزانن كه بهراستی خوايه زاتی ههقی ئاشكره كهری هه موو شتیک. ته فسیری (كه شاف) ئەلّیت: له ته واوی قورئاندا تاوانیک نییه كه خواي گهوره بهو توندو تیژییه هه ره شهی لی کردبیت وهك ئەوه هه ره شه له بوختان كه رانی خاتوو عائشه ده كات خوا لی رازی بیت. **أَلْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ (النور ۲۶)**

پاكان بۆ پاكان، ناپاكانیش بۆ ناپاكان: {الخبیثات للخبیثین} ژنانی پیس و ناپاك بۆ پیاوانی پیس و ناپاکن {والخبیثون للخبیثات} وه پیاوانی پیس و ناپوختیش بۆ ژنانی پیس و ناپاکن، چونکه هاو ته رازووی یه کن {والطیبات للطیبین} و ژنانی پاکیش بۆ پیاوانی پاک {والطیبون للطیبات} و پیاوانی پاکیش بۆ ژنانی پاکن، چونکه هیچ لایه کیان به دنوا نه بوون، ئەم ئایه ته شه به لگه یه بۆ پاک و خاوی خاتو عائشه -خوا لی رازی بیت- چونکه ئەگه ر پاک نه بووبا بۆ پیغه مبه ر نه ده بوو {أولئک مبرؤن مما یقولون} ئەمانه {عائشه و سه فوان} دوورو به رین لهو تۆمه تانه ی ناپاكان ئەیلین و ره واجی پی ئەدهن {لهم مغفرة و رزق کریم} له پاداشتی ئەو بوختانه دا بۆیان کراوه و رۆژییه کی نه براوه یان له به هه شتدا بۆ هه یه.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ (النور ۲۷)

بئ ئیزن سه ر به مآلی هه چ كه سیکدا مه كه ن: ئینجا بۆ ئەوهی کۆمه ل و کۆمه لگه، به پاکی بمیئیته وهو نه توانن بوختان بۆ یه کتری بکه ن، به رنامه ی زیاره ت و سه ردانی یه کتری داده نیت، بۆیه ده فهرمووی: {یا ایها الذین آمنوا لا تدخلوا بیوتا غیر بیوتکم} ئەی ئەوانه ی باوه رتان هیناوه! بئ له مآلی خۆتان مه چنه هه چ مآلیکی تر {حتى تسألنوا وتسلموا علی أهلها} تا مؤله ت ده خوازن

په یامی حوکمرانی

و سلاو له دانیشتووان و خاوهن مالّه کان ده کهن {ذلکم خیر لکم} نا ئه وه بو ئیوه چاکتره، تا به بی مؤلّت خوټان بکهن به ژوورا {العلم تذكرون} به شکو له و شیویه په ندو ناموژگاری وهر بگرن و کاری پیبکهن. پیاوټک وتی: ئه ی په یامبه ری خوا! نایا ده بی له دایکشم مؤلّت وهر بگرم؟ ئه ویش فهرمووی: به لی؛ کابرا وتی: ئاخر جگه له من که سیکی دیکه ی نییه خزمه تی بکا؟ په یامبه ریش فهرمووی: باشه پیت خوټه دایکت به رووتی ببینی؟ کابرا وتی: نا، ئه ویش فهرمووی که واته ههرکاتی ده ته وئ بچپته ژوره که یه وه ناگاداریی بکه؛ ئه وجا بچو ژوره وه. ئیمامی (به یهه قیی و ته به ری) ریوا به تیان کردوه.

فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ (النور ۲۸)

فان لم تجدوا فيها أحدا؛ ئینجا نه گهر که سیکتان له و مالانه دا ده ست نه که وت مؤلّه تتان بدا، وه یا زانیتان که س له مال نیه {فلا تدخلوها حتى يؤذن لكم} مه چنه ژوره وه تا مؤلّه تتان نه درئ له لایه ن که سیکه وه ئیزنی به ده ست بی، چونکه خانوو به ره ریژو حورمه تیکی تایبه تی خوئی هه یه، هیچ که سیك بوئی نیه حورمه تی بشکینئ {وإن قيل لكم ارجعوا} خو ئه گهر پیستان و ترا بگه ریڼه وه (له بهر ههر هوئیك بیت) {فارجعوا} ئیوه ش به بی دلگرانی و نارح ته تی بگه ریڼه وه {هو اذکی لکم} ئه وه ش بو ئیوه باشترو چاکتره {والله بما تعملون علیم} خواش ناگادارو زانایه به ههر چی ئیوه نه یکه ن. که واته پیویسته ریژو حورمه تی خانه و مه نزلئ هه موو که سیك پیا ریژوئ، وه نابئ ههر که س به ئاره زوو خوئی بکات به ژووری هیچ که سیکی تر دا. تبیینی: ئیمامی ئه حمده -خوا ره حمی پی بکا- ئه لی: ئینسان ههرکات گه رایه وه بو مالی خوئی، چاک وایه له دم ده رگادا بکوئی، یا پی بکوئی به ئه زدا، ههر بوئی پیغه مبه ر ری نادا به وانه ی - له سه فه ریکی دوور ده گه ریڼه وه- بی ناگادار کردنه وه ی مال و منال به شه و خویان بکهن به مالا! له

فهرموده به کی دیکه دا هاتووہ: کاتی پیغہ مہر له سه فہر ده گہ رایہ وه، له نزیک شاری مه دینه دا بارخانہ یان ده خست تا کو نزیکی ئیوارہ، ئه وسا ئه یفہ موو: با ئه و ژنانہ ئامادہ نین بو پیشوازی میرده کانیان، خو ئامادہ بکن و ، پاک و تہ میزی خو یان بکن و، پرچہ کانیان شانہ بکن . (متفق علیہ). خیزانی (عہ بدوللای کوری مه سعود) ئه لئی: هہرکات عہ بدوللا ئه گہ رایہ وه بو مال له دم دہرگا کہ دا ئه کوکی و، توفی دہ کردہ وه، تا بی ئاگاداری ئیمہ نہ ییتہ ژورہ وه و شتی ببینی، حہزی پی نہ کا.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَعٌ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ (النور ۲۹)

لیس علیکم جناح {هیچ جوړه سه رکونه و گونا هیکتان له سه رنیه بی مؤلت وه رگرتن {ان تدخلوا بیوتا غیر مسکونه} که بچنه مالیکه وه چول بی و که سی تیا نیشته چی نه بی، وه ک میوان خانہ و دام و دہرگا حکومییه کان و مزگه وت و شوینه گستییه کان... {فیها متاع لکم} که ل و په لی ئیوه ی تیدا بیت {والله یعلم ما تبدون وما تکتمون} ئیوه هہرچی دہر بخن و، هہرچیش بشارنہ وه خوا دہیزانی و ئاگاداره لئی، دہزانی به چ مه به سستیکه وه ئه چنه ئه و مالانہ وه.

النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا (الأحزاب ۶) پیغہ مہر بو موسلمانان له خو یان فہر زتره و، هاوسه ره کانیشی دایکیانن: {النبي أولى بالمؤمنين من أنفسهم} په یامبهر به برواداران له خودی خو یانیش له پیشره، له هہ موو کارو باریکی دین و دنیا دا، وه هہرگیز. پی خوش نه بو وه موسلمانان تووشی هیچ جوړه به لا و نه هامه تیک بن، هہ موو کانیش هہ ولید او ه به ره و خیر و چاکه بچن و خو ی به برایان دانا وه، دیاره که دہ بی موسلمانانیش هہر ئه و بریار و

په یامی حوکمرانی

حوکمیان بۆ بدا و، ههر قسه ی نهویش بیسن، وهك خۆی له فهرموده یه كدا ده فهرموی: (أنا أولى بكل مؤمن من نفسه، فأیما رجل مات وترك دینا فإلیّ، ومن ترك ما لا فلورثته). واته: من به خودی موسلمانانه وه له خویمان بۆ خویمان نزیكترم، جا ههر كه سهی به قهرزازی مرد، قهرزه كه ی له سه ر منه و، من ده بیژیرم، ههر كه سهیكیش مرد و مال و سامانی لیبه جیما، نه وه بۆ میراتبه رانی خۆی ده بی. نه م فهرموده یه باشتترین به لگه و نیشانه ی دلسوژی نه و پیغه مبه ره نیشان ده دات به رامبه ر به ئوممه ته كه ی. پیشه وا (ئه حمه د) و (ئه بوو داود) ریوایه تیان كردوه. (أزواجة أمهاتهم) و ژنه كانیشی دایکیان، پیویسته وهك دایکی خویمان ریژ و حورمه تیان لیبین. واته: له ریژگرتن و حهرامیی ماره كرنیاندا وهك دایکیان، به لام له ته ماشا كرن و خه لوه ت و. هتد ده بی وهك ژنانی تر مامه له یان له گه ل بكریت (أولوا الأرحام بعضهم أولى ببعض فی كتاب الله من المؤمنین والمهاجرین) و له كتیبی خواد (لوح المحفوظ)، وا نووسراوه كه میراتی هیندی له هیندی به هو ی خزمایه تی نه سه بیی، له خه لكانی تری نیو برواداران و كوچكه ران له پیشته ره، به لی.. له سه ره تای ئیسلامه وه به هاوپه یمانی و به موسلمانانه تی و برابوون به دینی خوا، میراتیان له یه كتر ده برد، جا له دواییدا له ناو موسلماناندا نه و حوكمه یه- وه كو (ئیبین عه باس) ده لی- هه لوه شایه وه و چووبه وه سه رباری واقیعی خۆی. (إلا أن تفعلوا إلی أولیائكم معروفا) سا مه گه ر له گه ل خزم و دوستاندا پیاوه تی و چا كه یه ك بكه ن و شتیکیان بده نی (كان ذلك فی الكتاب مسطورا) میرات بردنی خزمان له یه كتر و میرات نه بردنی كافر له موسلمان، نه مه له قورنانی پیروژدا توواره و نووسراوه ده بی كاری پیكری.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمَتَّعُوهُنَّ وَسَرَخُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا (الأحزاب) (٤٩)

ئەحكامى ژنى تەلاقدارو بەرلە چوونە لای: {يا أيها الذين آمنوا إذا نكحتم
 المؤمنات} ئەى ئەو كەسانەى پرواتان هیناوه! كاتى ژنانى پروادارتان مارە كردن
 {ثم طلقتموهن من قبل أن تمسوهن} لەپاشا تەلاقتاندان پيش ئەووى كە
 بچنە لایان {فما لكم عليهن من عدة تعتدونها} هیچ 'عیددە' و ماوہیەكتان
 بەسەریانەوہ نیه رێگر بى بۆ شوو كردنەوہیان، واتە: بى عیددە بۆیان ھەيە
 مێرد بکەنەوہ، چونکە عیددە بۆ ئەوہیە دەرکەوئ ئاخۆ سکی ھەيە، یانە؟
 {فمتعوهن} جا موعەیان بدەئى، موعە: مالیکە وەك جل و بەرگ و پۆشاک
 و.. ھتد بۆ ئاسانکردنى تەلاقدانە کە لەسەر شانیان {وسرحوهن سراحا جميلا}
 وە بە جوامیرانە دەسیان لیبەر بدەن. واتە: بە بى زیان دان لیان تووشى
 ئەزیەت و ئازاریان مەكەن. (ئیبىن كەسیر) دەئى: ئەم ئایە تە چەند حوكمىكى
 گرنگى تیدایە: یەكەم: بێژەى (نیکاح) ھەر بەواتای مارە كردنە، بە تايبەت كە
 دەفەرمووى: (من قبل أن تمسوهن). دووہم: دەتوانئ پيش تیکەلاوى كردن
 ژن تەلاق بدرئ. سێیەم: بێژەى (المؤمنات) ژنى كیتابیش دەگریتەوہ. چوارەم:
 ئیبىنى عەبباس و دەستەيەك لە (سەلەف) ئەم ئایە تە دەكەنە بەلگەى ئەوہ كە
 تا (نیکاح) نەبى ھەرگیز تەلاق نابى و ناشكەوئ، ئیمامى (شافعیى و، ئەحمەد)
 یش ھەروا دەئین، بەلام (ئەبو حەنیفەو مالیک) پیمان وایە كە پيش (نیکاح) یش
 تەلاق ھەيە و دەكەوئ، بۆ نمونەى ھەردوکیان (إن تزوجت فلانة فہي طالق)
 دەست دەدا. فەرموودەیش ھەرپشتگیری ئەوہ دەكا كە تا (نیکاح) نەبى تەلاق
 نابى و ناکەوئ: (لا طلاق لابن آدم فیما لا یملك) (ئەحمەد، ئەبووداود، تیرمزی).
 (لا طلاق قبل النکاح) (ئیبىنى ماجە). پینجەم: بەكۆی دەنگى زانایان: ھەركاتى
 ژنان تەلاق دران - پيش چوونە لایان - عیددەیان لەسەر نییە، مەگەر مێردەكەى
 بمریت، دیارە ئەوہ دەبى عیددەى ژنى مێرد مردوو ھەلزمیئى. شەشەم: موعە:
 ئەم موعەيە لەم جیگایەدا گشتگیرە، واتە: ھەر ژنىك كە مارەيى بۆ دانرابیئ

په یامی حوکمرانی

و پیش دهست تیکه ل کردن له ته کیا ته لاق بدریت نیوهی ماره ییه که ی خوئی ده که وئ و هم به موعهش بوی داده نریت، وه که نه فهرموی: (وإن طلقتموهن من قبل ان تمسوهن وقد فرضتم لهن فريضة فنصف ما فرضتم ۲/۲۳۷). ههروهه زنیکیش ماره یی بو دیاری نه کرابیت و پیش چوونه لای ته لاق بدریت شتیکی بو داده نرئ به ناوی موعه وه، به لام نه و موعه یهش به پینی توانایی و دهسه لات و، بی توانایی و بی دهسه لات میرده که داده نرئ: (لا جناح علیکم إن طلقتم النساء ما لم تمسوهن أو تفرضوا لهن فريضة ومتعوهن علی الموسع قدره وعلی المقتر قدره متاعا بالمعروف حقا علی المحسنین) ۲/۲۳۶.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزُوجَكُمْ وَبَنَاتِكُمْ وَنِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلْبِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذِينَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَفُورًا رَحِيمًا (الأحزاب ۵۹)

ده بی ژنان خوئیان به چارشئو داپوشن: {یا ایها النبئ قل لأزواجك وبناتك ونساء المؤمنین} نه ی په یامبه ر! به ژنه کانت، کچه کانت و ژنانی پروادار بلئ: {یدنین علیهن من جلابیهن} له بالاپوش و عابا کانیان پیچن به خوئیانا، به شیوه یه که ته واوی سهرو مل و جهسته یان داپوشن. پیناسه یه که بو جیلباب: ئیبنی عه باس ده لیت: جیلباب: نه و جل و بهرگه یه ته واوی جهسته هه رله پی تا ته وقه سه ر داپوشن؛ ده شکرئ بلئین: نه و پارچه قوماشه یه که ژنان به سه ر جل و بهرگه کانیاندا ده پیچن به خوئیاندا وه کو عه با که ژنانی عیراقیی به کاری دینن. به لئ ژنان هه رکاتئ له مال چونه ده رئ بو هه ر ئیش و کاریکی پیویست، ده بی نه و (جیلباب) ه به کار به یئن و ته واوی سهرو مل و گه ردن و سنگ و به ره کیان پیداپوشن هه تا ده گاته قوله پیان، به کاره یانی نه و پارچه حیجابهش که ئیستا له ناودایه جیی جیلباب ده گرته وه به مه رجیک (میقنه عه) ی له گه لدابی. {اذلک أدنی أن یعرفن فلا یؤذین} نه و خو داپوشینهش له بارتترین شته ' که ئیوه به پاک و خاوینی و داوین پاریزی بناسرین و بهر قسه و بوختان نه که ون و نازارو

ئەزىزەت نەدرىن {وكان الله غفورا رحیما} ھەمىشەو بەردەوام خوا چاوپۆشیکارە
بەرامبەر بەوانەى پېشتر درىغیان ھەبووبىت زۆرىش مېھرەبانە لە گەل ئەوانەدا
فەرمانە کانى جىبە جى دە کەن.

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثَخنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَمَا
مِنَّا بَعْدَ وَإِنَّا فِدَاءٌ حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَٰلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانتَصَرَ مِنْهُمْ
وَلَكِن لِّيَبْلُوَ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَن يُضِلَّ أَعْمَلَهُمْ
(محمد ٤)

كاتى تووشى بى دىن و خوانەناسان بوون لە ملیان دەن: پاش ئەوہى خواى
جوانكار بە ئاشكرا جەنگى راگەياند لە گەل ئەو خوا نەناس و بى پروايانەدا،
ئىنجا موسلمانەكان ھەل دەنى بۆى و دەفەرمووى: {فإذا لقيتم الذين كفروا}
جا كاتى گەيشتن بەبى پرواكان لە جەنگدا {فضرِب الرقاب} لە گەردنيان بدن
, واتە: ملیان بپەرىنن و سەريان لە لاشەيان بکەنەوہ {حتى إذا أثخنتموهم}
بجەنگن تاكاتى لاوازيان دە کەن بە كوشتار لىکردنىكى زۆرو شكاندنيان {فشدوا
الوثاق} ئنجا ئەوہى ماوہ دىلى بکەن و، مەحکەم بيان بەستەوہو چاودىريان
بکەن رانە کەن {فإما منّا بعد} ئەوسا يان بە خۆرايى و منەت خستەن سەريان،
نازاديان بکەن، ئەگەر پيشەواى موسلمانان پى چاك بوو {وإما فداء} يان
بەفیدیەو بریتىيى، واتە: دىل بەدیلیان پى بکەن، يان شتىکیان لى وەرگرن،
بەلام ئەمە دواى ئەوہیە شەوگەت و پەروبايەن دەشکىت و دەسەلاتى جەنگيان
نامىنى. (ئىبن کەسىر) دەلى: لەوہ دەچى ئەم ئايەتە پاش رووداوہ کەى (بەدر)
ھاتبى، چونکە لەوى بەھوى راگرتن و نازاد کردنى دىلەکانەوہ - پيش شکاندنى
شەوگەتيان - (عىتاب) و گلەيى ھاتە سەريان، وەك ئەفەرمووى: (ما كان لنبى
أن يكون له أسرى حتى يثخن في الأرض)(٥٧/٨). پاشان ھەندى دەلىن:
ئەم ئايەتى سوورەتى (قىتال)ە، بەئايەتى (فإذا انسلخ الأشهر الحرم فاقتلوا

په یامی حوکمرانی

المشركين حيث وجدتموهم) له سووره تی (بهرائه) سراوه ته وه و مه نسوخه،
ئه گهرچی زوربه ی زانایان رایان له سهر ئه وه یه که نه سراوه ته وه و، (پیشه و)
بو خوئی دهسه لاتی هه یه له نیوان نازاد کردنی دیله کاندایه منته و خوړایی،
یان به بارمته و بریتی، یان به کوشتن، یه کیکیان هه لَبزیری. به به لگه ی ئه وه که
پیغه مبهه له نیو دیله کانی (به در) دا (نه زری کوړی حاریس) ه و (عوقبه ی کوړی
ئهبی موعه ی ت) ی کوشته. {حتى تضع الحرب أوزارها} تا جهنگ ته واو ده بی.
به لی.. جهنگ گه لیک که لک و سوودی هه یه، له وانه: له شی مروّف به هیز
ده کات، ته کنه لوژیا گه شه ده کات، گه ل زیاد ده کات، مروّفه کان هوشیار
ئه بنه وه، سته مکارانیش تیا ئه چن. ده لئین: (ئه ره ستو) به ئه سکه نده ری وتووه:
ئاسایش و پالدانه وه، زانی گه و ره دینی به سه رگه لدا، بو یه وتراوه: ئه گه ر
ویستت گه لیک سه رکه و ی بیخه ره جه نکه وه، ئه و کاته ده رگای به ختیار بی بو
ئه کریتته وه، هه رگه لیکیش خوئی بدزیتته وه له دیفاع له خو بو، هه ز به دانیشتن و
پالدانه وه بکات، ئه وه خوئی بردو ته سه ر لیواری تیا چوون (ته فسیری مه راغیی).
{ذلك} ئه وه بریاری خوا بوو: جهنگ له گه ل بی پروایاندا، دیل کردنیان، پاشان
به ره لا کردنیان به و شیوه یه، وه یان به هه ر شیوه یه که پیشه وای بریاری بویدا. {ولو
یشاء الله لانتصر منهم} ئه گه ر خوا بیویستبا، خوئی تو له ی لی وهر ئه گرتن و
له ناوی ئه بردن، به بی ئه وه ی فه رمان به ئیوه بکات جهنگیان له گه ل بکه ن
{ولکن لیبلوا بعضکم بعض} به لام ئه وه ی نه ویست، بو ئه وه ی به یه کتر تاقیتان
بکاته وه، واته: بو ئه وه ئیوه به کافران تاقیبکاته وه به جهنگ و جیهاد {والذین
قتلوا فی سبیل الله} وه ئه وانه ی له ری خواوا کوزران {فلن یضل أعمالهم} خوا
کارو هه ولی ئه وانه له ناو نابا، به لکو به چهند قات بو یان زیاد ئه کات.
سَيَهْدِيهِمْ وَيُصَلِّحُ بِأَلْهِمْ (محمد ۵)

سیه دیه م} له دونیاشدا رینمایان ئه کات بو کاری چاک و هوکاره کانی بردنه

بههشت {و يصلح بالهم} کاروباریان بو ئاسان ده کاو، حالیشیان چاک ئه کات.
وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَفَهَا لَهُمْ (محمد ٦)

ویدخلهم الجنة عرفها لهم} و ئه یانباته بههشتهوه که به جوړه ها شیوه بو
باسکردوون، به شیوه یه که هه موو که سیك جیگای خوئی ئه زانی و لیبی ون
نابیت، ههروه که ئه و روژه له دایک بووبن ئاشنان پیتی. پیغه مبهه ده فه رموی:
{يعطى الشهيد ست خصال: عند أول قطرة من دمه: تكفر عنه كل خطيئة،
ويرى مقعده من الجنة، ويزوج من الحور العين، ويأمن من الفرع الأكبر، ومن
عذاب القبر، ويحلى حلة الإيمان}. (مسند الإمام أحمد : ٢٠٠/٤. شههید
هه ره لهرزانی یه که م دلۆپی خوینیوه شه ش شتی ئه دریتی: هه موو تاوانیتی
ئه پۆشری، جیبی خوئی له بهه شتدا ئه بینتی، له حوره له عینه کان زنی ئه دریتی،
له ترسه گه و ره که ی قیامه ت بی خه م ئه کری، له عه زاب و سزای گوڤر رزگاری
ده بی، جلکی رازوه ی ئیمانی له به ره ده کری.

قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ
تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ (المجادلة ١)

قد سمع الله قول التي تجادل في زوجها {بيگومان خوا قسه ی ئه و زنه یه
بیست گف و گوئی له گه ل تو کرد (ئه ی موحه مه مد ! له باره ی میرده که یه وه
{وتشتكى إلى الله} و سکا لای بۆلای خوا ئه برد بو چاره سه ره {والله يسمع
تحاوركما} له کاتی که دا خواش گوئی له گف تو گو که ی هه ردوو کتانه وه بوو. روژیک
(ئه و سی کوری سامیت) رکی له خاتوو (خه وله ی هاوسه ری هه لسا وتی: تو
له جیگه ی دایکمی، پاشان (خه وله) رویش ت بۆلای په یامبه ره و رووداوه که ی
بوگی پرایه وه، ئه ویش فه رمووی لیبی حه رام بوویت و نابی بگه ریته وه لای. (خه وله)
ش وتی: سویند به خوا ته لاق به ده میا نه ها تو وه و باوکی مندالانمه و خویش
ئه وئی، په یامبه ریش وه لای هه ره ئه وه بوو بوئی، ئیتر خه وله ش هه ره ئه رویش ت

په یامی حوکمرانی

و نه هات و به خه فه ته وه نه تلایه وه و رووی ده کرده خواو هاناو سکا لای خوئی بوخوا ده برد، دهره نجام خوی میهره بانیش بو وه لامه که ی چوار نایه تی نه وه لی نه م سووره ته ی ناره خواره وه. پیشه وا نه حمه د. ۱۰/۶ {إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ} به راستی خوا خوییه کی بیسه ری نه و پاران هوه و توو ویزه ی نه وانه، به کردو کرداریشیان بینایه.

الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مَنْ نَسَأْتَهُمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتُهُمْ إِنَّ أُمَّهَاتِهِمْ إِلَّا آلِيكُمْ وَلَدَنَّهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ (المجادلة ۲)

نه وانه تان له ژنه کانتان (ظیهار) نه که ن و پیمان نه لین: نیوه له جیی دایکمانن، یان وه ک پشتی دایکمانن {ما هن أمهاتهم} نه وانه دایکیان نین {إن أمهاتهم إلا اللاتی ولدنهم} دایکیان هر نه و ژنانه ن نه وانیان لی بووه {وإنهم ليقولون منکرا من القول وزورا} وه به راستی نه وانه قسه یه کی ناپه سهندو درویره کی نابه جی ده که ن {وإن الله لعفو غفور} وه به راستی خوا خوییه کی به خشه ری گونا هپوشه. به لی.. له پیش نیسلامدا که سیک به ژنه که ی وتبا: تو بو من وه ک دایکمی، به عره بی: (أنت کظهر أمی) نیتر به هه تا هه تای لی یاساغ نه بوو، جا کاتی نیسلام هات نه و ره فتاره ی هه لوه شانده وه و به ته لاقی دانه ناو، بریاریشیدا که نه که ر نه و پیاوه بیه وی نه و ژنه بکاته وه به ژنی خوئی و له که لیا بزئی، نه بی که فاره ت بدات، به و شیوه یه که له نایه تی دوا پیدا روون کراوه ته وه. نیجا باسی که فاره تی نه و وشه یه ده کا که ده لی تو له جیی دایکمی، یان تو بو من وه ک پشتی دایکمی .

وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نَسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّأَ دُلُكُم تُوَعِّظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ (المجادلة ۳)

والذین یظاهرون من نسائهم} نه وانه ی له ژنه کانیا ن (ظیهار) نه که ن {ثم یعودون لما قالوا} له پاشان ده که رینه وه و په شیما ن دهنه وه له قسه ی خویان و نه یانه وی

بیانکنه‌نوه به ژنی خوځیان، ئه‌وه ده‌بئی پېش ئه‌وه یه‌کئی له‌م سئ شته بکه‌ن: {فتح‌ریر رقبه من قبل أن یتماسا} یه‌که‌م: پېش ئه‌وه بگه‌نه یه‌ک و تیکه‌لیی ژن و می‌ردی بکه‌ن ، به‌نده‌یه‌ک نازاد بکه‌ن، واته: ئه‌گه‌ر {ظیهار} کار ویستی هاوسه‌ره‌که‌ی بکاته‌وه به‌ژنی خوئی، ئه‌وه نابئی نزیکي بکه‌وئته‌وه تا که‌فاره‌ت ئه‌دا {ذلکم توعظون به} ئه‌وی خوا واجبی کرده سهرتان له نازادکردنی به‌نده ناموژگاریبه که بوټان، ناموژگاریتان پی ده‌کړئ، تا جاریکی تر ئه‌و وتانه به‌ده‌متانا نه‌به‌ن {والله بما تعملون خبیر} خواش ناگاداره به‌وکارو کرده‌وانه ئیوه ده‌یکه‌ن.)
 فَمَنْ لَّمْ یَجِدْ فَصِیَامَ شَهْرِینَ مُتَتَابِعِینَ مِنْ قَبْلِ أَنْ یَتَمَاسَا فَمَنْ لَّمْ یَسْتَطِعْ
 فَاطْعَامُ سَتِینَ مَسْکِینًا ذَلِکَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْکُفْرِ بِنِ
 عَذَابِ أَلِیمٍ (المجادلة ٤)

فمن لم یجد فصیام شهرین متتابعین} دووهم: ئه‌و که‌سه‌ی کویله‌ی نه‌بوو نازادی بکات، یان پاره‌ی نه‌بوو پئی بکړئ، ئه‌وه ئه‌بئی دوو مانگ له‌سه‌ر یه‌ک به‌روژوو بیټ. راقه‌کارانی قورئان ئه‌لین: ئه‌گه‌ر بئ بروو بیانووی شه‌ریعی موله‌تی به‌خوئی داو روژیکي لینه‌گرت، ئه‌بئی بگه‌رئته‌وه بو سه‌ره‌تای مانگه‌که {من قبل أن یتماسا} به‌ر له‌وه به‌یه‌ک بگه‌ن و تیکه‌ل ببن {فمن لم یستطع فاطعام ستین مسکینا} سئیه‌م: جا ئه‌وه‌ی نه‌یتوانی دوومانگه‌که به‌روژوو بیټ (له‌به‌ر پیری، یان له به‌رنه‌خویشی) با شه‌ست هه‌ژار له ژه‌میک خواردن تیر بکات، واته: به‌هه‌ر که‌سئیکیان (٦٠٠) غم، گه‌نم، یان جو، یاخورما، یان برنج بدا، یان نرخه‌که‌یان ، ئه‌و جانزیک بکه‌وئته‌وه {ذلک لتؤمنوا بالله ورسوله} ئه‌و که‌فاره‌ته‌ش بو ئه‌وه‌یه که باوه‌رتان بته‌و بیټ به‌خواو به په‌یامبه‌ره‌که‌ی ئه‌و، واته: خوټان به‌ستن به‌به‌رنامه‌که‌ی خواوه‌و، جاریکی تر ئه‌و قسانه نه‌که‌ن {وتلک حدود الله} ئه‌مانه‌ش سنوورو فرمانی خوان، تینه‌په‌رن به‌سه‌ریاندا {وللکفرین عذاب ألیم} بو ئه‌و بئ باوه‌رانه‌ش نکوولی ئه‌و حوکمانه ده‌که‌ن سزایه‌کی به

نیش هه یه.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ ۗ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ
فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَأَهِنَّ حُلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ
لَهُنَّ وَعَآئُهُمْ مِمَّا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا ءَاتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ وَلَا
تُمْسِكُوهُنَّ بِعَصَمِ الْكُوفَرِ وَسَلُّوا مِمَّا أَنْفَقْتُمْ وَلَيْسَ لَكُمْ أَنْفِقُوا ذَلِكَمُ حُكْمُ اللَّهِ يَحْكُمُ
بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (الممتحنة ١٠)

ژنی موسلمان به موشريك به شوو نادری، موشريكيش به موسلمان ناشی: {یا
ایها الذین آمنوا إذا جاءکم المؤمنات مهاجرات} ئەی ئەوانە ی باوەرتان هیناوه!
ژنه باوەرداره کان که له مه ککه وه کوچیان کرد بۆلای ئیوه له مه دینه {فامتحنوهن}
جا بۆخوتان تاقیبان بکه نه وه، بزانیان راست ئە که نه له پراواکه یاندا؟ له بهر
ئیسلام هاتوون، یان له میردو کهس و کاریان هه لاتوون؟! له په یمان نامه که ی
{خوده یبیه} داها تبوو: ئەو که سه ی له مه ککه وه دیت بۆلای موسلمان ه کان، نابی
وهی بگین، به لام ئەوانه له لای موسلمان ه کان هه بچن بۆلای کافره کان، ئەوان
ده توانن وهریان بگرن ولای خۆیان بیان هیلنه وه. جا پاش ماوه یه ک ئافره تیکی
{أم کلثوم} ناو له مه ککه وه هات بۆمه دینه، پاشان دوو برای هاتن به دوایدا تا
به پیتی مه رجه کان ببه نه وه، په یامبه ریش فه رموو ی: ئەو مه رجه ته نه با مه بهر
به پیاوانه، ژنان ناگریته وه.. جا پاش ئەوه خوا ئەم ئایه ته ی نارده خواره وه، ئەوسا
ئیتروای ئەوه سویندی ژنایان ئەدا که له میردیی و کهس و کاری نه توراوه و
ته نه له بهر خاتری ئایینی ئیسلام هاتوو {اللله اعلم بایمانهن} خواش زاناره
به ئیمان هه یان، ئەو چاک ئەزان ی چۆن و بۆچی ئیمان یان هیناوه و کوچیان
کردوو؟ {فان علمتموهن مؤمنات} جا ئەگه زانیتان باوه ردارن و، ته نه
له بهر ئیسلام هاتوون {فلا ترجعوهن إلى الکفار} مه یانگری نه وه بۆلای میرده
کافر و بی پروا کانیان {لاهن حل لهم} چونکه ئەو ژنانه هه لال نین بۆ ئەو پیاوه

کافرانہ {ولا هم یحلون لهن} و ئەو پیاوہ بێبروایانەش حەڵال نین بۆ ئەو ژنە بروادارانە، واتە: ژنی موسڵمان دەبێ تەنھا بۆ پیاوی موسڵمان بێت {وآتوهم ما أنفقوا} وە بەدەن بە مێردە کافرەکانیان ئەوێ خەرجیان کردوووە بۆ ئەم ژنانە، بۆ ئەوێ تەنھا ژنەکانیان لە دەست دەرچوو بێت {ولا جناح علیکم أن تنکحوهن إذا آتیتموهن أجورهن} گوناختان لە سەر نیە کە ئەو ژنانە نیکاح بکەن لە خۆتان، کاتی مارییە کە یانتان دانێ، چونکە بە موسڵمان بوونە کە یان پەبێوەندی ژن و مێرد بیان لە گەڵ ئەواندا ئەبچرێ، پاش تەواو بوونی عیدەش -ئەگەر پێشتر شوویان کردبوو- ئەتوان ماریەکان بکەن {ولا تمسکوا بعصم الکوافر} و ئێوەش ژنە کافرەکان رامەگرن، واتە: ئەو ژنانە کە لە {دار الکفر}دا بە جیماون و موسڵمان نەبوون، وادابنێن هەرژنتان نەبوون، کەوابوو ئیستا ئەتوان خوشکیان، یان پووریان ماریەکەن لە خۆتان {واسئلوا ما أنفقتم} ئێوەش {ئەو مێردە موسڵمانەکان}! داواوی ئەومارییە بکەن -لەو کەسە ی ماریکردوو- مەسەرەفتان کردوووە بۆیان {ولیسألوا ما أنفقوا} و بئەوانیش داواوی بکەن چیان خەرجکردوو، واتە: ئەگەر پیاویک خۆی موسڵمان بوو و کۆچی کرد و، ژنە کەشی بە کافری ماریەو و پاشان مێردیکرد، دەبێ مارییە کە ی بگەرێتەووە بۆ ئەم پیاوہ موسڵمانە ی، وە ئەگەر ژنیک هیجرەتی کردو موسڵمان بوو-پاش عیدەش- مێردی کردوو، دەبێ مارییە کە ی بگەرێتەووە بۆ مێردە کافرە کە ی {ذلکم حکم اللہ یحکم بینکم} ئا ئەووە حوکم و پریری خوایە، حوکم و پریر دەدا لە نیوانتاندا سەبارەت بە ژن و پیاوی موسڵمان و کافر {واللہ علیم حکیم} خواش خوایە کە ی زانای دانایە.

وَإِن فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعاقِبْتُمْ فَاتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَرْوَاجُهُمْ
مِّثْلَ مَا أَنْفَقُوا وَأَنْتُمْ أَلِلَّةَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ (الممتحنة ١١)

وَإِن فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ {ئەگەر یە کە ی لە ژنەکانتان لە دەستان

په یامی حوکمرانی

دهرچوو و گهړانه وه بو لای بېباوه پره کان و، ئه وانیش ماره یانکردو ماره ییه که یان بوړد نه کردنه وه {فعاقتیم} جائیوه ش توله تان لیگردنه وه، واته: جهنگ له نیوان نیوه و کافراند ا بهرپابوو و بهغه نیمه ت شتیکتان لیگرتن {فاتوا الذین ذهبت ازواجهم مثل ما أنفقوا} جا له وده سته که وته بده نه ئه وانیه ژنه کانیاں رویشتون، وینه ی ئه وه ی خه رجیاں کردوو له ماره ییه که دا {واتقوا الله الذی أنتم به مؤمنون} وه له و خوایه بترسن ئیمان و باوه رتان پیی هه یه، و برپاره کانیشی سه رجه م جیه جی بکه ن.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰ أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعَصِيَنَّكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعِيهِنَّ وَأَسْتَغْفِر لِهِنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (الممتحنة ١٢)

به یعه تی ژنان به پیغه مبه ر: کاتی په یامبه ر مه که هی نازاد کرد، پیاوان ده هاتن په یمانیاں له سه ر فیداکاری بو ئیسلام له گه ل ده به ست، ئینجا سه باره ت به و ژنانه ش موسلمان ده بوون ده هاتن ئه م ئایه ته هات و فه رمووی: {یا ایها النبی إذا جاءك المؤمنات} ئه ی په یامبه ر! کاتی ژنانی باوه ردار هاتنه لات {ببايعنك} به یعه ت پی بکه ن، جا توش له سه ر ئه م شه ش خاله گرنکه: {علی أن لا یشرکن بالله شیئا} یه که م: له سه ر ئه وه ی هیه شتی نه که نه هاوبه شی خوا، و به تاك و ته نیای بزانی {ولا یسرفن} دووه م: دزی نه که ن {ولا یزنین} سییه م: زینا نه که ن {ولا یقتلن اولادهن} چوارم: منداله کانی خوږیاں نه کوژن و زینده به چالیان نه که ن وه ک سه رده می نه زانیی {ولا یأتین ببهتان یفترینه بین ایدیهن وأرجلهن} پینجه م: هیه بوختانیک نه که ن له نیوان ده ست و پیی خوږیاند، واته: مندالی خه لکی نه که نه مندالی خوږیاں، له سه رده می نه فامیدا هه رژیك ترسی بووبا میړده که ی - له بهرئوه مندالی نابیت ده ری بکا- ده چوو مندالی دوزراوه ی

دههیناو دهیکرد به مندالی خویی و به میرده که ی ده گوت نه مه له تو یه.. ئینجا خوی گه وره به و نایه ته نه و کاره ی لی قه دهغه کردن. {ولا يعصينك في معروف} شه شه م: له هه موو کاریکی چا که دا سه ریچی و نافه رمانیت نه که ن {فبايعهن} نه وسا توش به یعه تیان لیوه رگه . به لی.. له روژی دووه می نازاد کردنی مه که که دا، ژنانیش پاش هاتنی پیاوان، پؤل پؤل ده هاتنه (سه فا) و موسلمان ده بوون، په یامبه ریش به زمان - نه ک به دهس خستنه ناو دهس- له سه ر نه و خال و مه رجانهی سه ره وه- په یمانی لیوه ر ده گرتن، شیایو باسه پیغه مبه ر به هیچ شیوه یه ک دهستی له دهستی ژنی نامه حره م نه که و تووه. فتح الباری: ۵۰۴/۸ او استغفر لهن الله {وه له خوی دلوقان داوی لیخوشبوونیان بوبکه {ان الله غفور رحيم} به راستی خوا خویه کی گونا هیووشی میه ره بانه (ته فسیری رمان) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَسُؤُوا مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَسُؤَ الْكُفَّارُ مِنَ الْأَقْبُورِ (الممتحنة ۱۳)

یا ایها الذین آمنوا لا تتولوا قوما غضب الله علیهم} نه ی نه وانه ی باوه رتان هیناوه! دۆستایه تی کۆمه لی مه که ن (مه به ست له جووله که یه) خوا غه زه بی لیگرتوون، واته: نه به نامه و نه به کاغه ز نووسین، و نه به هیچ جوړیکتر هاوکاریان مه که ن {قد یسوا من الآخرة} به راستی نا ئومیدو بی هیوا بوون له قیامه ت، چونکه باوه ریان پیی نیه {کما یس الكفار من أصحاب القبور} وه ک بی باوه ره کان له مردووی گوره کان بی ئومید بوون زیندوو ببنه وه، نه وانه یش به هیچ شیوه یه ک به هیواو ئومیدی هاتنی قیامه ت و پاداشتی نین، که و ابوو دوور بگرن لییان و مه یانکه نه پشتیوان و دۆستی خو تان و، رازو نیازی موسولمانانیا ن لا مه درکینن. يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لَعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَحْشَةٍ مُّبِينَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا

ژن دهبی له عیدهی خویدا ته لاق بدریت: {بسم الله الرحمن الرحيم* يا أيها النبي إذا طلقتم النساء} نهی په یامبهر پیغهمبهر به ئوممه ته که ت بلی: کاتی ویستتان ژنه کانتان ته لاق بدن {فطلقهن لعدتهن} جا له کاتی دهست پیگردنی عیده هیاندا ته لاقیان بدن، واته: له حه یز پاك بن و، له و پاکیه شدا میرد له گه لیا دروست نه بوو بیت. له فهرمووده یه کدا هاتووه: (فليطلقها طاهرا قبل أن يمسه، فتلك العدة التي أمر الله تعالى أن يطلق لها النساء) بوخاری (فتح الباری: ۲۵۱/۸) موسلیم: ۲/۱۰۹۴. واته: نه گهر ژنت ته لاقدا، له پاکیدا و پیش چوونه لای ته لاقی بده، ههر نه ویشه که خوا فهرمووی: ژنان له کاتی عیده هیاندا ته لاق بدن. {وأحصوا العدة} حیسابی سه ره تاو کو تایی عیده هیان به وردی بژمیرن، تا لیتان تیک نه چپو ژنه که یش به عیده وه زور نه می نیته وه، نه وهک تووشی زیان بیی {واتقوا الله ربکم} وه له خوی گه وره و په روه ردگارتان بترسن و سنوره کانی مه شکینن و گویرایه لیبین {لا تخرجوهن من بیوتهن} له خانووه کانیاندا دهریان مه که ن پاش ته لاقدان، تا عیده هیان ته واو نه بیت، واته: له پیش ته لاقداندا له کوئی ده ژبیان با ههر له وئی بمیننه وه {ولا یخرجن} ژنه کانیش بوخویان به بیی ره زامه ندیی له مال دهرنه چن، چونکه هیمان به سراونه ته وه به پیاووه {إلا أن یأتین بفاحشة مبینه} مه گهر کاریکی خرابی ئاشکرا بکه ن. {ئیبین عه باس} و هندی له هاوه لانیتر نه لاین: مه به ست به (فاحیشه) زیناو، هه موو جوړه ره فتاریکی تری دزیوو نه گونجاوی نه و ژنه یه. ئیمامی (شافعی) نه لی: مه به ست به و (فاحیشه) یه، جنیوو دم دریزی ژنه که یه له گه ل خزم و که س و کاری میرده که یدا. نه و کاته با له وئی نه مینن و بچن بو مالی مه حرمی خوین. {وتلك حدود الله} و نه مه یه به برنامه و سنوره کانی خوا له باره ی ته لاقه وه هو شیاربن! دهست دریزی نه که ن {ومن یتعد حدود الله فقد

ظلم نفسه} ههركه سيك له بهرنامه و سنووره كاني خوا تپهري، بيگومان سته مي له خوځيكردوه و سنوري خواي بهراندوه {لا تدرى لعل الله يحدث بعد ذلك أمراً} تو چووزاني دواي ته لاقدانه كه چيده بي؟ له وانه يه خواي كارزان كاري تازه پيش بينيت: ژن و پياوه كه په شيمان بينه وه بو يه كتر، نه و كاته ده ست بكه نه وه به ژن و ميړدي خوځيان و ژيانكي نوي، بو به ده ليين: با له خانووه كاني خوځياندا بميننه وه و دهر نه چن.

فَإِذَا بَلَغَ أَجْلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهَدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِّنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكَ يُوعِظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا (الطلاق ٢)

له گدل ته لاقدر اودا به ته رزيكي په سهند مامه له بكن: {فاذا بلغن اجلهن} جاكه نزيكبوو- دواي يه كه ته لاق، يان دوو ته لاق- عيده ديان ته واو ببی {فأمسكوهن بمعروف أو فارقوهن بمعروف} نه وسا يان به باشي رايانگرن و بيانهيته وه ژير نيكاخي خوټان، هاوړي له ته كه هه لس و كه وتي چاك و ره فتاري باشدا، يا خود وازيان لتيبن و لتيان جيا بينه وه به چاكي، نه و انيش عيده دي خوځيان ته واو بكن و هه رچييان نه كه وپته لاتان به شيوه يه كي شهرعيي بيانده ني له ماره يي .. هتد {وأشهدوا ذوي عدل منكم} و بو نه نجامداني ههردوو باره كه: {گپړانه وه يان، يان ته لاقدان يان به يه كجاري} دوو كه سي دادگه رو دادپه روه ر له خوټان بگرنه شايد {وأقيموا الشهادة لله} نيوه يش - نه ي شاهيده كان- به ريك و پيكي بو خوا شايد تي بدهن {ذلكم يوعظ به من كان يؤمن بالله واليوم الآخر} نه وانه باسگران په نديكن، ناموژگاري نه و كه سه يان پيده كريت باوه ري به خواو به روژي دوايي هه بي {ومن يتق الله يجعل له مخرجاً} ههركه سيك له خوا بترسي و سنووره كاني بپاريزي، خوا دهر ووي خيري لي نه كاته وه.

وَيَرْزُقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ لَبَلِغُ أَمْرِهِ

قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا (الطلاق ۳)

ویرزقه من حیث لا یحتسب} وه رزق و رۆزی ده داتئ له شوینیکه وه که خویشی گومانی نه ده برد، واته: رینموونی دوزینه وهی ریگی ژبانی ده کات {ومن یتوکل علی الله فهو حسبه} وه هر که سیک پشت به خوا بههستی دواى به کار هینانی هوکار، نه وه ته نیا خواى به سه و کاروباری بو ئاسان ده کات {إن الله بالغ أمره} چونکه بیگومان هرچی خوا بریاری له سهر بیت، هر نه نجامی ده دوا ده یگه به نیته جئ {قد جعل الله لكل شیء قدرا} به راستی بو هه موو شتیک خوا کات و نه اندازه یه کی دیار یکردوه: خویشی و، ناخویشی، ههردووکیان ته و او ده بن و نه برینه وه.

وَأَلِي يَتَسَنَ مِنَ الْمَحِيضِ مَنْ نَسَأْتِكُمْ إِنْ أَرَبْتُمْ فَعَدَّتْهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَالَّتِي لَمْ يَحْضَنْ وَأُولَتْ الْأَحْمَالِ أَجْلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا (الطلاق ۴)

ژنانی مه یووس له عوزرو، نه وانه شیان عوزر ناشون: ئینجا پاش نه وه له سووره تی (به قهره) دا عیدده ی نه و ژنانه ی باسکرد چه یزبان هه یه وه ده که ونه بی نوژی، ئیستا دیته سه رباسی عیدده ی نه و ژنانه هیشتای به ته مه من مندالن، وه یان پیرن و چه یزبان نه ماوه: {واللائئ یئسن من المحیض من نسائکم إن ارتبتم} نه و ژنانه تان که بیه یوا ده بن له بهر پیری له تیکه وتنی (حه یز)، نه گهر گومان تان هه بوو له نه اندازه ی عیدده که یاندا {فعدتهن ثلاثة أشهر} نه و عیدده یان سئ مانگه {واللائئ لم یحضن} وه عیدده ی نه وانه ش که هیشتا چه یزبان نه بینیه وه له بهر باق نه بوون، یان هه ره هو یه کی تر، هه ره سئ مانگه {وأولات الأحمال أجلهن أن یضعن حملهن} عیدده ی نه و ژنانه ش دووکیان، نه و کاته یه منداله که یان داده نین، ئیتر ته لاق درابن، یان میردیان مردبیت {ومن یتق الله یجعل له من أمره یسرا} وه هه ره که سیک خو بیاریزی له بی فه رمانی خوا، نه ویش کاروباری بو

ناسان نه کات.

ذَلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنْزَلَهُ إِلَيْكُمْ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا (الطلاق ٥)
ذَلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنْزَلَهُ إِلَيْكُمْ} نه وهی باسکرا له حوکمی ته لاق و عیددوه ره جعت،
فرمانی خواجه بو ئیوهی دایبه زاندووه کاری پی بکن اومن يتق الله يکفر
عنه سيناته} وه هرکه سیک له خوا بترسی و کار به تاعه تی خوا بکا، خواش
له گوناحه کانی پاکی نه کاته وهو چاوپووشی لی ده کات اویعظم له اجرا
پاداشتیکی فره گه وهی پیده به خشیت.

أَسْكُنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تَضَارُّوهُنَّ لَتَضَيِّقُوهُنَّ عَلَيْهِنَّ وَإِنْ
كُنَّ أَوْلَاتٍ حَمَلٌ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ
أَجُورَهُنَّ وَأَتَمِّرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ وَإِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسْتَزِرُّعْ لَهُ أُخْرَى (الطلاق ٦)
ژنانی ته لاق دراو چوډ دهستان دروا جییان بکنه وه: ااسکونهن من حیث
سکنتم من وجدکم} نه و ژنانه ی ته لاقیکیان ماوه، یان دوو ته لاق، به پیی توانو
دهسه لاتتان له و جیگه ی خوټان سکونه تتان تیا کردووه دایان نی و تفاق
باشیان بو دابین بکن اولا تضاروهن لتضیقوا علیهن} زیانیان پی مه گه یه نن،
تا ته نگه تاویان بکن له نه فه قه و له جیگه دا بو نه وهی ناچاریان بکن به
دهرچوون له ماله کانیان اوان کن اولات حمل} و نه گه ر نه و ژنانه دوو گیان
بوون، نه گه رچی سی ته لاقه ش درابن اانفقوا علیهن حتی یضعن حملهن}
ئیوه نه فه قه یان بکیشن و به خیویان بکن هه تا سکه که یان دائه نی، واته:
نه گه ر ژنه ته لاق دراوه که دوو گیان بو، نه وه دوو شتیان له سه رتانه: جیگه ی
سکونته و، به خپوکردن و نه فه قه اان أرضعن لکم فاتوهن أجورهن} ئینجا
نه گه ر نه و ژنه ته لاق دراوانه - پاشدانانی منداله که - شیریان به منداله کانتان داو
گوشیانکردن، نه و حه ق و کرپی خوټان بده نی، واته: نه گه ر ژنه ته لاق دراوه که
داوای کرپی کرد، نه بی پیاوه که کرپی شیرپیدانه که ی بداتی اواتمروا بینکم

په یامی حوکمرانی

بمعروف { ده شکرئ له ناوڅوتاندا به شیوه یه کی جوان و په سهند راوژ بکه ن و ریڅ بکه ون، ژنه که به ریڅ و پیکی شیره که بداو، پیاوه که ش کریکه ی بدات، واته: که سیان زیان به مندالله که نه گه یه نیت {وان تعاسرتم فسترضع له آخری} څو نه گهر یه کترتان ته نگه تاو کردو پیکنه هاتن، واته: باوکه که نه ونده کریی نه نه دا، دایکه که ش داوای زیاتری نه کرد، یان شیر ی پی نه نه دا، ژنیکی تر شیر به مندالله که بدا، دایه نی بو بگری و واز له دایکه ته لاقدر اووه که بیڼی.

لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا (الطلاق ۷)

لینفق ذو سعة من سعته { با دوهوله مندو دهسه لاتدار، به پیی دوهوله مندی و دهسه لاته که ی خووی مال به خت بکاله سهر ته لاقدر اووه کان و شیرده ره کان {ومن قدر علیه رزقه} هه رکه سیش دهستکورت و هه ژار بوو {فلینفق مما آتاه الله} با له وه خوا پییداوه ببه خشیت، واته زور له خووی نه کا، چهنده ده توانی نه وه ونده ببه خشیت {لا یكلف الله نفسا إلا ما آتاهها} چونکه خوا داوای به خشین له که س ناکات، به پیی نه وه نه بی پییداوه {سیجعل الله بعد عسر يسرا} بیگومان پاش سهختی و تهنگانه، خوا خووشی دینی و دهر وی خیر ده کانه وه. تیینی: نایه تی (۶-۷): ۱- به ره واله ته له وه ده چی که ژنای ته لاقدر او مافی سوکنایان هه به و پیویسته سوکنایان بو دابین بکریت. ۲- ژنی دووگیان هه تا سکه که ی داده نیت، ده بی نه فقهه ی بکیشری، چونکه سه رقاله به حمله کابراکه وه. ۳- ته لاقدر اوای ره جعی، له حوکمی ژنی کابرای ته لاقدره دایه، که و ابو وه کو سوکنای واجیبه نه بی نه فقهه ی شمی بداتی، به لی وایه، به لام سه باره ته به ژنی ته لاقدر او به ته لاقی بائین، لای ئیمامه کان خیلاف و قسه ی جیاواز هه یه: ئیمامی (شافعی) - ره حمه تی خوی لیبت - ده لی: حقه ی نه فقهه ی نیه، چونکه په یوه مندی به میرده که په وه نه ماوه. ئیمامی (نه بوو حه نیفه) - ره حمه تی

خوای لیبیت - ده لیت: حه قی نه فه قه ی هه یه. ٤- ژنی میرد مردوو ته نها حه قی
سوکنای هه یه و، هه قی نه فه قه ی نیه، واته: ده بی له وشوینه دا بمینیتته وه پیش
جیابوونه وه تییدا بووه، مه گه ر مانعیکی شه رعیی هه بی .

پوختهی باس

جاران له نیو باوایپیرانماندا گهر که سیك قسه یه کی نا لۆژیکی بگردایه و له قوتابخانه دا بوايه گهرچی زۆریش مندال بوو بیت پیمان ده گوت خوۆ تۆ خوینده واریت؟! که چی ئه مرۆ که سی وا قسه ی نا لۆژیکی ده کات خاوه ن بروانامه ی به رزی زانکۆکانی جیهانه! به لام به لاتانه وه سه یر نه بیت ئه وه ش ههر نه خوینده واره! ده زانیت بخوینیته وه و بنوسیت و له بواره که ی خویشدا توانای هه یه، به لام نه خوینده واره به ئیسلام، نه خوینده واره به یاسا قورئانیه کان، بی ئاگایه له میژووی حوكمپرانیه تی ئیسلامی، نه خوینده واره به دهق و یاسا ئوسولیه کان، نه خوینده واره به ئامانجه کانئ ئیسلام، نه خوینده واره به جیاکاری له نیوان ئیسلام و ئاینیکی ده سترکردنی دونیایی، نه خوینده واره به ژيانی عومه ری کوری خه تاب، نه خوینده واره به رانبه ر سه لاحه دینی ئه یویش که کورد بووه و نایناسیت.

نه خوینده واره گهر چی دالیکیش له پیش ناوه که یه وه بیت، نه خوینده واره گهر لاشانی و باخه له کانی چه ندین قه له می ره نگاو ره نگی پیوه بیت، نه خوینده واره گهرچی پله و پایه و پۆستیشی هه بیت، جگه له نه خوینده واره ی شه رم و نه نگیه درۆیه ک به ده م قورئانه وه که ههر لاپه ره یه کی قورئان بکه یته وه درۆکه که شف بکات.

كۆتايى

كە سەيرى قورئان دەكەيت و ھەلۆيىستەي لەسەر دەكەيت توشى شۆك دەبىت لەوھى كە بە دەم قورئانەوھ دەيلين، ئەوھى خۆت بەچاوى خۆت دەيبىنيت، كە ورد دەبىتەوھ لە ئايەتە ياساۋ رامباريەكان دەكەيت بەو ئەنجامە چەند دادگەرى تىدايە بۆ بىنبركردنى گىشت ئەو نادادگەريانەي كە دەكرىت، ھەندىك ئايەت كە بەرچاوت دەكەويت گريانت بۆ خالى زۆركەس دىت كە چۆن خۆي كىرەوھ بە گالته جارى خەلكى و خۆي پىناسەي خۆي بۆ خەلكى دەكات، كە سەيرى قورئان دەكەيت دەبىنيت شتىك نى يە پىداويستى مروفايەتى بىت و لەبىركرابىت، باسى پەيوەندى وردى خىزان و چۆنيەتى ھاوسەرگىرى و جىابوونەوھ و شىردان و مامەلەكردن، كە سەيرى قورئان دەكەيت چارەسەرى گىشت كىشەكانى تىدايە نەك خۆي كىشە بىت، كە سەيرى قورئان دەكەيت بە روونى سىي و رەشەكان لىك جىا دەكەيتەوھ، كە سەيرى قورئان دەكەيت چەند ئەركى مروفايەتى ئاسانكراوھو خەلكى خۆي پىشتى تى دەكات، كە سەيرى قورئان دەكەيت لە بەرانبەرىدا قىسەيەكى حەقتەر لە قورئان نابىنيتەوھ بۆ وتن، كە سەيرى قورئان دەكەيت تاوانەكان بە روونى دىارى كراوھو سزاكەشى بۆ دىارى كىرەوھ، كە سەيرى قورئان دەكەيت وەك چۆن گىرنگى بە نوپۇز و عىبادەتەكان داوھ ئاواش گىرنگى بە گىشت پەيوەندىەكانى تر داوھ، كە سەيرى قورئان دەكەيت چەند رۆحىيە ئەوھەندەش ياسايىيە، كە سەيرى قورئان دەكەيت ئايەتەكانى درۆ دونىايەكان لە رىشە دىنيت.

كە سەيرى قورئان دەكەيت ... كە سەيرى قورئان دەكەيت... كە سەيرى قورئان دەكەيت...

كە سەيرى فەرمودەكان و كۆي مېژووي ئىسلامى دەكەيت ھەمووي ئەوھ

په یامی حوکمرانی

دهسه لمینیت که نهک سیاست له ئیسلامدا نی یه به لکو سیاست گرنترین پایه یه له ناو ئیسلامداو ئه و پایه ش به دادگری الله راگیراوه، چۆن خوای گه وره قبولیه تی ئیسلام له نوپژو دوعادا کو بکریته وه و چاره نووسی خه لکی له دهستی حاکمیکی نادادگه ردا بیت، چۆن خوای گه وره ئه م مروقه هی به م گه وره بیه دروست کردووه و ازبان لی بهینیت هه ندیکی هه ندیکی تری بچه وسینیته وه؟ ئایا باوکیکی دلسوژ قبول ده کات مندالیکی منداله که ی تری بچه وسینته وه و مافه کانی بخوات و گه ر هزی کرد بیشی کوژیت؟! ئه ی مه گه ر ئیمه هه موومان دروستکراوی خوای گه وره نین؟! چۆن قبول ده کات له ژیر ناوی یاساو دادگه ریدا نا دادگری به وانی تر بکه یت، چۆن پایه یه که به دادگری راگیراوه له دیندا رازی ده بیت به سه ر خه لکیدا بروخینیت، گه ر پایه کان رووخا به سه رماندا عیباده تیش چۆن له ژیر خانویه کی رووخاودا ده کریت و ئه و هه موو شیش و چیمه نتو به سه رته وه بیت!

هه ربویه گه ر سکانیکی خیرای قورئان و کوئی ئیسلام به گشتی بکه یت ده گه ین به و ئه نجامه ی ئیسلام و سیاست نهک لیک جودا نی یه به لکو به بی یه که هه ر نابیت و ناکریت و زور نه گونجاوه، وه خوای گه وره پایه سه ره کی و به هیزه کانی ئه و سیاسه ته ی کیشاوه و دیکورات و هه ندیک پیداوستی جیهیشتووه بو مروقه کان خوایان بیکه ن، گه ر مروقه کان وازبان له ئیشه که ی خوایان هیناو نه یانکرد ئه وسا پایه که به سه ر خوایاندا ده روخینن، تو که ورده ئیشه کانت پی نه کریت چۆن پایه ت بو دروست ده کریت.

زوریک له و که سانه ش خوایان چاک ده زانن ئه وه ی که ده یلین درو ده که ن هه ولی چه واشه کاری ده دن، وهک چۆن وتراوه درو بکه درو بکه درو بکه تا بروات پی ده که ن! زورجار ئه گه ر که سیکی نوپژخوین هه له به که بکات هه ر خوایان لومه ی ده که ن و ده لین ئه وه چ مسولمانیکه له خویدا نوپژ ده کات! جا خو ئه گه ر

به پيروهی تهنه عبادت بيت ئيتر مروقه كه دواي نوپزه كهی نازاده هه رچی ده كات و ليپرسينه وهی دينيشی نابيت له سهر بيت، به لام له ئيسلامدا عبادته كانيش په يوهستن به كرداره كانه وه، زور كردار ههن نوپز به تال ده كه نه وه و له ئيسلامه تی خاونه كهی ده بانه دهره وه. گهر دهسته لاتداران خويان بو خويان پاك بن هوا ئيسلام باشترين سهرچاوهی ژيانه و ئاسانترين هوكاره بو كونترول كردنی خه لکی، زورينه ی ياساكان له قورئاندا بنه ماي بو كيشراوه له كولل په رله مان كراوه ته وه، كه له و ياسانهش باشتر ده ست ناكه ویت، به لام كه سانيك دواي هه واو ناره زوو بكه ون و ئالوده بوون پيروهی هوا ئيسلام بو كيشه يه، چونكه ئيسلام زورينه ی تاوانه كانی ده ستنيشان كردووه و به ياسایي قورئانی براوه ته وه، كه سيك ئه خلاقينه خوی پی كونترول نه كريت و ئالوده ی خواردرنه وه و زيناو شوین هه واو ناره زوو كانی بكه ویت هوا ئه و كه سه كه سيكي دواكه وتووه ئه خلاقينه نه ك قورئان، قورئان كه سه كان بو چله پوپه ده بات و فيری به رزترين به های ئه خلاقه ده كات، كي هه يه په يروهی قورئانی كرده يت و توشی كيشه ی بوو بيت، ئه وهی ئه وان بانگه شه ی بو ده كهن و ده يخه نه چوارچيويه نازادی كه سيته و رهنگ و ناوی جوانی به به ردا ده كهن ههر هه مان كاران له كاتی ته نگانده ا وهك چهك به رانبه ر يه كتر به كاری ده هينن! زورچار به فوئوشوپ و به دورش له و كاره نا ئه خلاقينه بو به رانبه ر داده تاشن.

به وه كوئايی پی ده هينن ئيسلام و سياسهت دوو چه مکی پيکه وه گريدراون و ده كريت ناوی سياسهت به چهنه ناوی تر بريت و مانای تری بو بتاشريت، به لام ئه وهی ئه مروپ پی ده وتريت و سياسهت و حوكمرانيه تی پی ده كريت له ئيسلامدا دادگه ری له جيگه كه يدايه.

سه رچاوه كان

- ۱- قورئانى پيروژ چۆن بخويينينه وه نوسيني مامؤستا صلاح الدين محمد بهادين چاپي دووهم ۱۹۹۷ ز (ناوه ندى رۆشنبير : سليمانى)
- ۲- تيسير علم اصول الفقه تأليف عبدالله بن يوسف الجديع ۱۴۲۵هـ - ۲۰۰۴م (مؤسسة الريان: ليدز بريتانيا)
- ۳- مباحث في علوم القرآن ، مناع القطان ۱۴۱۸ هـ ۱۹۹۸ (مؤسسة الرسالة: بيروت لبنان)
- ۴- تهفسيري ئاسان بو تىگه يشتنى قورئان نووسيني بورهان محمد امين ۲۰۰۲
- ۵- دهنگى قورئان و سود وه رگرتن له تهفسيره كان، رامن، گولشه ن، ئاسان، پوخته ي قورئان.

پیرست

- ۳ ..... پیشه کی:
- ۱۰ ..... تیگه یشتن له قورئان
- ۱۴ ..... قورئان
- ۱۵ ..... ناوه کانی قورئانی پیروژ
- ۱۶ ..... سیفه ته کانی قورئانی پیروژ
- ۱۷ ..... تایبه تمه ندیه کانی قورئان
- ۲۰ ..... ئەو حوکمانه ی که له قورئاندا هه یه
- ۲۲ ..... تیگه یشتن له سونه ت
- ۲۳ ..... پیناسه ی سونه ت له رووی زمانه وانیه وه:
- ۲۳ ..... پیناسه ی سونه ت له ئیستیلاحد:
- ۲۴ ..... جوړه کانی سونه ت
- ۳۱ ..... حوجه تی سونه ت
- ۳۳ ..... ئەو حوکمانه ی که له سونه تدا هاتووه
- ۳۴ ..... حوکمه کانی سونه ت ده کرین به دوو به شه وه
- ۳۶ ..... گه شتیک به ناو قورئاندا
- ۳۸ ..... نموونه ی پشت کردنه حوکمی خوا له ناو جوله که دا
- ۳۸ ..... نموونه ی گۆرینی راستیه کان لای مه سیحیه ت
- ۳۹ ..... لادان له راستیه کان و شیواندنی هه تا عیباده تیش لای مه سیحیه ت
- ۳۹ ..... دادگهری له حوکمدا! حوکم نه ک عیباده ت!
- ۴۰ ..... ئیمان به بی رازی بوون به حوکمی خوا ره د کراوه ته وه له قورئاندا
- ۴۱ ..... قورئان بو حوکم کردن دابه زیووه به حه ق

په یامی حوکمرانی

- ۴۲ ..... حوکم کردن ته‌نہا بۆ خوايه هه‌رئەویش چاکترینه .
- ۴۲ ..... حوکمی خوا له باسی خواردنندا .....
- ۴۳ ..... په‌يامه ئاسمانیهك بۆ حوکم پیکرن دابه‌زیوون .....
- ۴۵ ..... غه‌رامه‌ی که‌سی تاوانکار .....
- ۴۶ ..... وشه‌ی حوکم له یه‌ك نایه‌تدا دووباره‌ش ده‌بیته‌وه .....
- ۴۷ ..... لادان له حوکمی خوا ئاره‌زوو په‌رستیه .....
- ۴۹ ..... ئاگاداری له‌لادان له حوکمی خوا .....
- ۵۰ ..... حوکمی جگه له ئیسلام دواکه‌وتن و بۆ دوا گه‌رانه‌وه‌یه .....
- ۵۱ ..... عیبادت و حوکم و سنوره‌کان پیکه‌وه گری‌دراوه له قورئاندا .....
- ۵۳ ..... جیگه‌ی پرسپاره هه‌لبژاردنی حوکمی غه‌یری خوای گه‌وره .....
- ۵۵ ..... لادان له حوکمی خوا هاوه‌ڵ دانانه، چ حوکمیکه‌ ئه‌وه .....
- ۵۵ ..... قورئان حوکم به‌حه‌ق ده‌کات، ئایا له قورئان حه‌قانی تر هه‌یه .....
- ۵۶ ..... إن ألحکمَ إلا لله .....
- ۵۸ ..... هه‌ر‌شه له لادانی حوکمی خوای گه‌وره .....
- ۵۹ ..... په‌ندو ئامۆزگاری له چیرۆکه قورئانیه‌کاندا .....
- ۶۰ ..... خوای گه‌وره پپو‌بستی به‌شه‌ریک نی یه له حوکمدا .....
- ۶۱ ..... له ته‌ورایشدا حوکم هه‌بووه نه‌ك قورئان که بۆ هه‌تا هه‌تایی دابه‌زیووه .....
- ۶۱ ..... خوای گه‌وره حوکمی فیری پیغه‌مبه‌ران کردووه بۆ پاك و پیس جیا‌کردنه‌وه ....
- ۶۲ ..... حوکم له‌سه‌ر کینگه‌یه‌ك چ جای ولات و مه‌لاین دۆنم و سامانی سروشتی! .....
- ۶۲ ..... حوکم و زانست لای خوای گه‌وره‌یه .....
- ۶۳ ..... په‌نای راسته‌قینه لای خوای گه‌وره‌یه که حه‌قی ته‌واو له حوکمه‌کانیدا‌یه .....
- ۶۴ ..... سه‌رنجی وشه‌ی حوکم و گه‌لانی پپشووش بده .....
- ۶۶ ..... ده‌سته‌لات و حوکم هه‌ر بۆ خوای گه‌وره ده‌گه‌رپته‌وه .....

-
- کین ئهوانه‌ی پشت له حوکمی خوای گه‌وره ده‌که‌ن؟! ٦٧
- حوکمی خاو و دو‌عای پی‌غه‌مبه‌رمان ٦٨
- گه‌ر دین په‌یوه‌ندی نیوان خوای گه‌وره و به‌نده‌کانی بوایه لی‌پرسینه‌وه‌ش ته‌نها له بواری عیباده‌تدا ده‌بوو! ٦٨..
- حوکم عیلم دیسان له پال یه‌کدا ٦٨
- که‌س هاوشی‌وه‌ی نی یه‌ نه له‌په‌رستندا نه له‌حوکمدا ٦٩
- فریاد په‌سی‌ه‌قیقی ته‌نها لای خوای گه‌وره‌یه ٦٩
- حوکمی هه‌له‌جی‌گه‌ی پرسیاره ٧٠
- نموونه‌ی پیشین له‌حوکم کردن ٧٠
- دینی خوای گه‌وره پوخت و ته‌واوه ٧١
- که‌سێک زانای په‌نهان و ناشکرا بیت به‌رنامه‌که‌ی شایسته‌ی حوکمه ٧٢
- بریارو دادوه‌ری کردن ته‌نها بو‌خوایه ٧٣
- پوخته‌ی باس ١٦٥
- کو‌تایی ١٦٦
- سه‌رچاوه‌کان ١٦٩

پرسیاریان له عومهری کوری عەبدول عەزیز کرد چۆن
توانیت بەو ماوه کەمەمی حوکمرانیەت دادگەری جیبەجین
بکەیت؟

ئەویش لە وەلامدا فەرمووی: من نیوانی خۆم و
خوای گەورەم چاک کرد. خوای گەورەش نیوانی من و
خەڵکەکەمی چاک کرد.

ئیسلام بریتیه له چاککردنی نیوان خود له گەڵ
کۆمەڵگەداو خود له گەڵ خوای گەورەدا. بەو پێوەره
ئاسمانیهی که له قورئانی پیرۆزدا پایەکانی بو دانراوه

ئیسلام و سیاسەت

دوو چەمگ و بەگ هەڵۆیست

پەيامی حوکمرانی

د. عومەر عەلی

٢٠١٨

